

KERSTEN LEHISMETS

Suomen kielen väylää ilmaisevien
adpositioiden *yli, läpi, kautta* ja *pitkin*
kognitiivista semantiikkaa

KERSTEN LEHISMETS

Suomen kielen väylää ilmaisevien
adpositioiden *yli, läpi, kautta* ja *pitkin*
kognitiivista semantiikkaa

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Väitekiri on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks (läänemeresoome keeled) Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu otsusega 26. juunil 2014.

Juhendajad: professor Tuomas Huumo (Tartu Ülikool)
dr Ann Veismann (Tartu Ülikool)

Oponent: professor Jari Sivonen (Oulu Ülikool)

Kaitsmine toimub 19. septembril 2014 kell 14.15 Tartu Ülikooli senati saalis.

Doktoritöö valmimist on toetanud Euroopa Liidu Sotsiaalfond.

ISSN 1406-5657
ISBN 978-9949-32-654-9 (trükis)
ISBN 978-9949-32-655-6 (pdf)

Autoriõigus: Kersten Lehismets, 2014

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

ESIPUHE

Muistan sen päivän noin viisi vuotta sitten, kun suoritin maisteritutkielman. Gradun tarkastustilaisuus oli mennyt hyvin, sää oli ihanan lämmin ja koko kesä edessä. Juuri silloin minulla ei ollut mitään suunnitelmia, halusin vain nauttia päivästä ja tarkastuksen jälkeisestä helpotuksesta.

Graduohjaajani Tuomas Huumo onnitteli minua ja ehdotti voivansa tarjota lounaan hyvästä suorituksesta. Muistan Tsink Plekk Panging ulkoterassin ja ruoka-annokseni ympärillä jatkuvasti kiertävän ärsyttävän ampiaisen. Siellä istuessamme Tuomas alkoi udella: kai sinä olet jo ajatellut jatko-opintoja? En ollut. Rehellisesti sanoen en edes halunnut kuulla niistä juuri sinä päivänä, kun olin vasta päässyt eroon gradusta. Mutta ohjaajani oli yhtä sinnikäs kuin ampiainen nuudelilautasellani.

Ampiainen jäi vaille ruokaa, mutta Tuomas onnistui vakuuttamaan minut. Ja tulos on tässä.

Suurin kiitos siitä kuuluu ohjaajilleni. Kiitos Tuomas Huumo siitä, että olet aina ollut tukenani, alkumetreistä maaliin asti. Olet aina ollut valmis vastaanmaan kysymyksiini ja reagointinopeutesi on huippuluokkaa. Olen varma, että ohjauksessani kärsivällisyytesi joutui koetukselle useammin kuin kerran, mutta siitä huolimatta olet ollut käytettävissä aina kun olen apua tarvinnut. Vaikka kuinka paljon ylistäviä sanoja käyttäisin, mikään ei riittäisi kuvaamaan sitä, miten paljon saamaani apua arvostan.

Kiitos, Ann Veismann, toinen ohjaajani. Vaikka yhteydenpitomme toimi suurimman osan ajasta sähköpostiviestien välityksellä, koska samaan kaupunkiin satuimme harvakseltaan, yhteistyömme oli hedelmällistä. Kiitos kannustuksestasi ja perusteellisista kommentteistasi kaikkiin teksteihini. Inspiroivat sanasi auttoivat minua paljon koko tutkimusprosessin aikana, mutta varsinkin sen loppusuoralla, jolloin näitä eniten tarvitsin. On ollut ilo työskennellä kanssasi!

Helsingin-vuodesta kiitän erityisesti Jaakko Leinoa. Kykyä kiinnittää huomiota pieniin, mutta olennaisiin asioihin on erinomainen. Kiitos myös mahdollisuudesta osallistua tutkijaseminaariisi, jossa tapasin monia muita Helsingin yliopiston tutkimusyhteisön jäseniä.

Esitarkastajille Katja Västille ja Jari Sivoselle kuuluvat kiitokseni rakenteellisesta, paikoin ankarastakin palautteesta. Katja Västin silmä on huomannut pienimmätkin epäkohdat, joiden korjaaminen on nostanut työn laatua. Jari Sivosen kommentit ja huomautukset ovat saaneet minut pohtimaan monia asioita entistä syvällisemmin. Kumpikin on nostanut esiin kohtia, jossa teoreettinen kehys on tarvinnut täsmennystä. Olen täydentänyt työtäni niin hyvin kuin osaan.

On olemassa kahdentyyppisiä väitöskirjoja – täydellisiä ja julkaistuja. Työni kuuluu nyt jälkimmäiseen luokkaan, ja vastuu puutteista ja epäkohdista on tietenkin minulla.

Opiskelujen aikana minua ovat kannustaneet ja inspiroineet monet ihmiset. Ensin haluan kiittää ensimmäisiä suomen kielen opettajiani Margit Kuuskea ja Janne Saarikiveä. On suuresti teidän ansiotanne, että valitsin pääaineekseni juuri

suomen kielen, enkä ole päätöstäni hetkeäkään katunut. Maisteriopintojen aikana minuun vaikuttivat paljon Juha-Matti Aronen ja Tuomas Huumo. Jatko-opintojen alkuajoista olen kiitollinen Krista Ojutkankaalle, joka aivan tutkimuksen alussa auttoi minua ymmärtämään, millaisen tulevasta työstäni haluan ja miten sen voisi toteuttaa. Yhteistyöstä lämmin kiitos Csenge Feketelle – on ollut ihanaa huomata, että joku ajattelee juuri samalla tavalla kuin itse!

Jatko-opiskelujani ovat tukeneet monet tutkimusohjelmat. Kiitän SA Archimedesta, Euroopa Liidu Sotsiaalfondin DoRa-ohjelmaa sekä Tarton yliopiston kielitieteen, filosofian ja semiotiikan tohtorikoulua mahdollisuuksista täydentää tietämystäni konferensseissa. Tutkimusta on tukenut myös ETF hanke 7552. Kiitos monista mahdollisuuksista opiskella ja tehdä tutkimusta Suomessa kuuluu Helsingin yliopistolle sekä Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskukselle CIMOLle. Kaikkein vaikuttavimmasta vuodesta koko opiskelujeni aikana olen velkaa UC Berkeleylle. Siellä vietetty aika oli silmiä avaava kokemus niin monessa mielessä.

Mul on palju häid sõpru ja lähedasi, kes on selle töö kirjutamise vältel mu kõrval püsinud. Eriti soojad tänusõnad kuuluvad Liisule juba veerand sajandit kestnud sõpruse eest, mis lubab meil alati ja kõigest rääkida. Täna maailma parimat innustajat Kristelit selle eest, et ta on vapralt välja kannatanud kõik korrad, mil olen tema telefoninumbrit, eriti töö valmimise viimastel nädalatel, hädaabinumbrina kasutanud. Kristel on mind nii kõvasti utsitanud, et isegi mõte allaandmisest oleks kuriteona tundunud. Täna veel Triinut, Sigridit, Mailit, Liinat ja Maarjat alatise toetuse eest; kiitos Teemu, Tiina ja Kimmo, että olette olleet ystäviäni. Elämäni on antanut minulle myös ihania uusia kavereita. Kiitos, Amanda, sekä tutkimukseen liittyvästä avusta että ystävydestä, jonka tapaisen elämä suo vain harvoille. Tiedän, että voin sinuun aina luottaa. Olet ihana! Thank you, Pascasie and Yuen, for making life so much more fun and Mara, Adam and Lénaïg, for running those endless miles with me.

Kõige südamlikumad tänusõnad tahan öelda oma perele – ema Tiiale, õde Kerlile ja tema perele ning teistele lähisugulastele. Ma pole olnud kõige parem tütar, õde, tädi ega lapselaps, kuid see pole mind kunagi jätnud ilma teie toetusest. Dear Hugh, I am extremely grateful for having you in my life. Your love, support and faith in me have been amazing. Thank you for that.

Tallinnassa
helteisenä 1. elokuun päivänä 2014

Kersten Lehimets

SISÄLTÖ

VÄITÖSKIRJAN PERUSTANA OLEVIEN ARTIKKELEIDEN OTSIKOT JA JULKAISUTIEDOT	8
1 JOHDANTO	9
1.1 Tutkimuksen ydin: aihe ja lähtökohdat	9
1.2 Väyläadpositioiden <i>yli, läpi, pitkin</i> ja <i>kautta</i> historiallinen tausta	11
1.3 Väylägrammien käyttöä suomen kielessä. Esimerkkeinä <i>pitkin</i> ja <i>läpi</i>	12
1.4 Katsaus väylägrammien aikaisempaan tutkimukseen fennistiikassa	15
1.5 Tutkimusaineiston valintaperiaatteet ja kokoaminen	16
2 KOGNITIIVINEN KIELIOPPI TUTKIMUKSEN KEHYKSENÄ	19
2.1 Kognitiivisen kielentutkimuksen peruskäsitteitä	20
2.2 Kognitiivisen kielioopin kuvausvälineistön käyttö tässä tutkimuksessa	21
2.3 Grammeihin liittyvät mielikuvaskaemat ja konseptuaaliset perusrelaatiot	25
3 ADPOSITIOIDEN ASEMA SUOMEN KIELESSÄ	33
3.1 Suomen kielen morfosyntaktinen rikkaus	33
3.2 Suomen bpositioiden morfosyntaktisia piirteitä	35
3.3 Suomen adpositioiden syntylähteitä. Prepositioiden erityisasema suomen kielessä	36
3.4 Adpositioiden syntaktinen jatkumonluonteisuus suomessa	38
4 ARTIKKELEIDEN LYHYET KUVAUKSET	41
5 JOHDANTO-OSUUEDESSA KÄYTETTY KIRJALLISUUS	45
6 ARTIKKELIT	49
7 YHTEENVETO	173
KOKO VÄITÖSKIRJASSA KÄYTETTY KIRJALLISUUS	177
KOKKUVÖTE EESTI KEELES	183
SUMMARY IN ENGLISH	189
ANSIOLUETTELO	194
ELULOOKIRJELDUS	196
CURRICULUM VITAE	198

VÄITÖSKIRJAN PERUSTANA OLEVIEN ARTIKKELEIDEN OTSIKOT JA JULKAISUTIEDOT

1. **Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011.** Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*. Bierwaczoniek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
Artikkeli on väitöskirjassa julkaistu kustantajan (Wyzsza Szkola Lingwistycznej) luvalla.
2. **Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2013.** Breaking through: How the force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition läpi ‘through’. – *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
Artikkeli on väitöskirjassa julkaistu kustantajan (Teaduste Akadeemia Kirjastus) luvalla.
3. **Lehismets, Kersten 2013a.** *Yli, läpi ja kautta*. Suomen väyläadpositioiden voimadynamiikkaa. – *Virittäjä* 3, 346–371.
Artikkeli on julkaistu kustantajan (Kotikielen Seura) luvalla.
4. **Lehismets, Kersten 2013b.** Verbit ja väylät. – *Sananjalka* 55, 29–50.
Artikkeli on väitöskirjassa julkaistu kustantajan (Suomen Kielen Seura) luvalla.
5. **Lehismets, Kersten, 2014.** Bpositions and Motion Events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions. – *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
Artikkeli on väitöskirjassa julkaistu kustantajan (Mouton de Gruyter) luvalla.

I JOHDANTO

Suomea on totuttu pitämään ennen kaikkea synteettisenä kielenä, jossa kieliopillisia suhteita ilmaistaan ensisijaisesti taivutusysteemillä. Niinpä esimerkiksi spatiaalisia suhteita ilmaisevat perinteisen ajattelun mukaan ennen kaikkea paikallissijapäätteet. Niiden ohessa kielessä on kuitenkin oma tehtävänsä myös analyttisillä ilmauskeinoilla, kuten adpositioilla, joita onkin viime aikoina fennistiikassa tutkittu melko runsaasti. Analyttisten ilmaisukeinojen laaja määrä ja monifunktioisuus spatiaalisten sekä näistä motivoituneiden abstraktisten ja temporaalisten suhteiden ilmaisemisessa tekee niistä keskeisen osan suomen kielioppia. Tästä syystä analyttisten ilmaisuvälineiden kuten adpositioiden tutkiminen on olennaista. Suomen adpositioita käsitteleviä merkittäviä tutkimuksia käsittelen tarkemmin työn edetessä. Tämän väitöskirjan tavoitteena on antaa tähän tutkimusperinteeseen oma panoksensa.

I.1 Tutkimuksen ydin: aihe ja lähtökohdat

Tämän tutkimuksen aiheena ovat väylää ilmaisevat grammit *yli*, *läpi*, *kautta* ja *pitkin*. Termi *grammi* (Svorou 1994) tarkoittaa kieliopillisia sanoja, jotka voivat toimia vaihtoehtoisesti eri sanaluokkien tehtävissä. Kun näitä grammeja käytetään adposition tehtävässä yhdessä substantiivin kanssa, ne muodostavat adpositio- tai grammirakenteita, jotka ovat osa suurempaa lauserakennetta ja joihin työn artikkeleissa viitataan myös termillä *adpositio-* tai *grammikonstruktio*. Jos grammi muodostaa rakenteen yhdessä verbin kanssa, tätäkin rakennetta voidaan pitää adpositio- tai grammikonstruktiona. Väylägrammeilla on funktioita adpositioina, paikallissijaisen seuralaisen kera esiintyvinä ns. kvasiadpositioina, itsenäisinä adverbeina ja osin myös verbipartikkeleina. Väitöskirjassani keskityn tarkastelemaan kahta ensin mainittua tapausta eli väylägrammien muodostamia adpositio- ja kvasiadpositiorakenteita.

Kaikki käsittelemäni adpositiot ovat *bipositioita*, mikä tarkoittaa sitä, että niitä voidaan käyttää sekä pre- että postposition funktiossa. Bipositioista käytetään muitakin nimityksiä: kirjallisuudesta löytyvät ainakin termit *ambipositio-naaliset adpositiot* (Glück 2000: 38), *alterpositiot* (Reindl 2001; Libert 2006) ja *bipositio-naaliset adpositiot* (Grünthal 2003). Puhtaasti suomenkielinen on termi *kaksikasvoinen adpositio* (Huomo 2010). Tässä tutkimuksessa käyttämäni sana *bipositio* on kirjallisuudessa käytetyistä lyhin ja havainnollistaa kyseisten adpositioiden kahdenlaista käyttötapaa ytimekkäästi. Bipositiot ovat maailman kielissä yleisesti ottaen melko harvinaisia (Hagège 2010: 116). Suomen ja muiden itämerensuomalaisen kielten runsas bipositioiden määrä tekee näistä kielistä omaleimaisia.

Tutkimani grammit esiintyvät toisinaan myös ns. *kvasiadpositioina* (termistä ks. Ojutkangas, Huomo 2010). Kvasiadpositioilla tarkoitetaan grammeja, joita tyypillisistä adpositioista erottaa niiden seuralaisen morfologinen muoto: se on

paikallissijainen (esim. *mennä seinästä läpi ~ aidasta yli*), eikä genetiivi- tai partitiivisijainen, kuten varsinaisissa adpositiorakenteissa.

Tutkimani grammit ilmaisevat väylää. *Väylä* on määriteltävissä eri lokaatioiden katkeamattomaksi ketjuksi, jonka muuttuja¹ ajassa läpäisee sijaitsemalla peräkkäisinä hetkinä sen peräkkäisissä osissa (Cuyckens 1995: 188). Väylägrammit taas ovat kielen yksikköjä, jotka ilmaisevat tällaista väylää. Tarkastelen työssäni ennen kaikkea väylää ilmaisevien grammien perustehtävää, spatioaalisia käyttöjä. Spatioaalisten merkitysten ensisijaisuus näkyy kielessä vaikkapa siinä, että esimerkiksi temporaaliset ja abstraktiset suhteet ovat usein kehittyneet niistä (Heine *et al.* 1991: 156).

Väyläadpositiot ovat tärkeä osa suomen kielioppia. Niihin on fennistiikassa kiinnitetty huomiota erityisesti 1980-luvun loppupuolelta alkaen, ja aktiivinen tutkimus jatkuu edelleen (Alhoniemi 1988; Leino 1989; 1993; Salmi 1994; Jaakola 1997; Haukioja 1998; Ojutkangas 2003; Grünthal 2003; 2005; Päiviö 2007; Möttönen 2009; Huumo 2010; 2013a ja Seppälä 2010). Työni pyrkii jatkamaan nyt jo jalansijaa saanutta tutkimustraditiota ja lisäämään näkökulmia kognitiivisen kieliopin perspektiivistä, käyttäen hyväksi kognitiivisen kieliopin kuvausvälineitä. Tutkimukseni yhtenä lähtökohtana on se näkemys, että jos on olemassa kaksi syntaktisesti erilaista konstruktia, niiden on erotuttava myös semanttisesti tai pragmaattisesti (Goldberg 1995: 67).

Työni tarkoituksena on ensinnäkin perehtyä systemaattisesti siihen, millaisia pre- ja postpositioiden väliset merkityserot ovat (Huumo, Lehismets 2011; Fekete *et al.* 2013; Lehismets, 2013a; 2014). Tätä varten analysoin kielenkäyttöä aineiston avulla sekä kontrastoin pre- ja postpositiokäyttöjä toisiinsa. Toiseksi tarkastelen väyläadpositioiden semanttisia piirteitä ja leksikaalisia eroja ilman varsinaista pre- ja postpositioiden kontrastointia, havainnollistaen kunkin adposition semanttisia ominaisuuksia sinänsä, sen syntaktisesta asemasta riippumatta (Lehismets 2013a; 2013b).

Työssäni testaan myös erilaisten kognitiivisen kielitieteen puitteissa esiteltyjen käsitteiden kuten fiktiivisen liikkeen (adposition *yli* osalta ks. myös Salmi 1994), skannauksen sekä voimadynamiikan soveltavuutta suomen adpositiorakenteiden tarkasteluun (mainituista käsitteistä tarkemmin luvussa 2.1). Näiden tähän asti adpositiotutkimuksessa hyödyntämättömien tai vain jonkin verran hyödynnettyjen näkökulmien tuominen tutkimukseen antaa olennaista uutta tietoa adpositioiden tehtävistä suomen kieliopissa.

¹ Työn keskeisten käsitteiden esittely löytyy luvusta 2.1.

1.2 Väyläadpositioiden *yli*, *läpi*, *pitkin* ja *kautta* historiallinen tausta

Seuraavassa esittelen lyhyesti sanojen *yli*, *läpi*, *pitkin* ja *kautta* etymologiaa ES:n (*Nykysuomen etymologinen sanakirja*) avulla sekä näiden sanojen kielipillistumisprosessia, jonka tuloksena niistä on syntynyt adpositioita.

Adposition *yli* etymologian taustalla on ikivanhan *ylä*-vartalon tulosijamuoto, joka on muodostettu *-j -päätteellä. *Ylä*-vartalolla on vastineita koko uralilaisessa kielikunnassa ja sitä esiintyy sekä taivutusmuotojen osana että sananmuodostuksen perusvartalona. (ES s.v. *yli*). Adpositiota *yli* käytetään sekä bipositiona että adverbina. Se voi myös liittyä kiinteästi verbiin (Jaakola 1997: 142), jolloin se toimii verbipartikkelina. Grammi *yli* voi saada sekä genetiivi- että paikallissijaisen (ablatiivi- tai elatiivisijaisen) seuralaisen.

Adpositio *läpi* on syntynyt vanhasta substantiivista, joka merkitsee 'reikää, aukkoa'. Sanalla on vastineita *kautta* itämerensuomen. Sana *läpi* on ollut produktiivinen verbijohdosten kantamuoto sekä suomessa että sukukielissä. (ES s.v. *läpi*). Se voi esiintyä tyypillisenä adpositiona, jolloin se saa täydennykseen genetiivisijaisen substantiivin, kvasiadpositiona ablatiivi- tai elatiivisijaisen seuralaisen kanssa ja myös adverbina.

Sanaa *pitkin* etymologisesta sanakirjasta ei löydy. Sieltä löytyy kuitenkin adjektiivi *pitkä*, johon adposition *pitkin* on helppo nähdä palautuvan. Morfologisesti muoto *pitkin* on tämän adjektiivin monikon instruktiivimuoto, ja samanasuisena se voikin toimia adjektiivin tehtävässä (esim. *pitkin hampain*). *Pitkin* toimii vain tyypillisenä adpositiona, muttei kvasiadpositiona, sillä paikallissijaista seuralaista se ei saa.

Grammi *kautta* on morfologisesti partitiivimuoto ajanjaksoa tarkoittavasta sanasta *kausi*. Vartaloa esiintyy erilaisissa murteissa ja sukukielissä *kautta* itämerensuomen. Sanalla voi olla hyvin monenlaisia merkityksiä: esimerkiksi inkeröismurteissa *kautta* tarkoittaa 'vuoksi, tähden', karjalan aunuksessa 'varta vasten', 'välityksellä', 'tahallaan', 'puolesta', lyydiläismurteessa taas esiintyy nyky-suomen merkitystä lähellä oleva 'lävitse', mutta myös 'ohitse' sekä 'tähden, takia', vepsässä sillä on puolestaan merkitys 'mukaan'. Lisäksi sanalla voi olla terminatiivisten partikkeleiden tapainen merkitys 'asti, saakka'. (ES s.v. *kautta*). Sen lisäksi, että sana *kausi* on leksikon itsenäinen jäsen, se esiintyy myös kiteytyneiden adverbien tai adpositioiden kantana tai muiden sanojen rakenneosina. KS:ssa (*Kielitoimiston sanakirja*) on eroteltu *kautta*-sanana pre- ja postpositiokäytöt, jotka osoittavat, että niillä on paljon eriytyneemmät merkityserot ja käyttöehdot kuin muilla tässä työssä käsiteltävillä adpositioilla. Prepositiona esiintyvää *kautta*-sanaa ei yleensä pysty korvaamaan postpositiolla eikä päinvastoin ilman, että lauseesta tulisi epäluonteva tai suorastaan kielenvastainen.

1.3 Väylägrammien käyttöä suomen kielessä. Esimerkkeinä *pitkin* ja *läpi*

Väylää ilmaisevien bipositioiden *yli*, *läpi*, *kautta* ja *pitkin* kyky esiintyä sekä täydennyksensä edessä että jäljessä sekä tämän vaihtelun aiheuttamat semanttiset erot tekevät näistä grammeista kiinnostavan tutkimuskohteen. Suomen kielessä postpositiot ovat prepositioita merkittävästi yleisempi ja myös vanhempi sanaluokka (Grünthal 2005: 36). Suomen edustaman kielityypin näkökulmasta prepositioiden olemassaolo ei ole kovin odotuksenmukaista. Siksi on pohdittu, miksi prepositioita ylipäänsä suomeen ja muihin itämeren-suomalaisiin kieliin on syntynyt (Grünthal mt.). Yhteistä vastausta kysymykseen ei ole, mutta käsittelen muutoksia, jotka ovat saattaneet vaikuttaa niiden syntyyn, luvussa 3.3.

Väyläadpositioiden ominaisuutta kuvata muuttujan ajassa läpäisemää väylää havainnollistan esimerkeissä 1 ja 2 *pitkin*-biposition avulla (sen pre- ja postpositiokäytön eroavaisuuksista ks. Leino 1993).

- (1) *Pallo pomppii tietä pitkin metsään.*
(<http://golfpiste.com/forum/posts.asp?cid=3&tid=119947&lang=fi>, 30.4.2013).
- (2) *Mukavan ja pitkän lauuntain jäljiltä me löhötään pitkin sänkyä ja sohvia, ja odotetaan, että olematon au pair siivoaisi keittiön.*
(<http://sohveli.blogspot.com/2012/06/grillausta-ja-murinaa.html>, 30.4.2013)

Onko merkityksen kannalta samantekevää, kummalla puolella täydennystä adpositio sijaitsee, vai heijastaako tämä vaihtelu sittenkin merkityseroja? Kognitiivisen kielentutkimuksen periaatteiden mukaan sillä, että jonkin tilanteen ilmaisemiseksi on olemassa kaksi erilaista keinoa, on jokin syy. Kaksi erilaista kieliopillista ilmaisukeinoa edustavat tämän ajattelun mukaan ainakin jonkinlaisia rakenteiden välisiä semanttisia eroja, jotka toisinaan voivat olla hyvin hienovaraisia, toisinaan taas aivan ilmeisiä. Esimerkkilauseessa 1 on käytetty postpositiota, mutta myös preposition käyttö olisi siinä mahdollista ilman, että se aiheuttaisi kovin olennaista merkityksenmuutosta – valinta on pitkälti kielenkäyttäjän makuasia. Pre- ja postpositiokäyttöjen merkityserot nousevat selvästi esille esimerkkilauseesta 2. Jos tässä blogikirjoituksesta lainatussa esimerkissä käytettäisiin postpositiota, tulos vaikuttaisi oudolta. Lause *Me löhötään sänkyä ja sohvia pitkin* synnyttäisi mielikuvan aidosta sijainninmuutoksesta, josta tässä tapauksessa ei kuitenkaan voi olla kysymys. Verbi *löhötä* ei ilmaise liikkumista, eikä sen kuvaaman toiminnan seurauksena ole siirtyminen. Verbi *löhötä* ilmaisee ‘laiskottelemista’ tai ‘loikoilemista’ ja leksikalisoii sitä asentoa, jossa subjektin tarkoite sängyissä tai sohvilla sijaitsee. Postposition ja preposition merkitysero nousee nyt esille selvänä, koska vain prepositio pystyy luontevasti kuvaamaan väylällä sijaitsevan, liikkumattoman olion paikkaa.

Kognitiiviseen semantiikkaan kuuluu käsitys siitä, että ihmisen ymmärtämys maailmasta perustuu laajasti metaforaan, mikä ilmenee myös kielessä (Lakoff, Johnson 1980: 2–7). Esimerkki 3 kuvaa sitä, miten sanaa *pitkin* voidaan käyttää metaforisesti. Esimerkki on peräisin keskustelupalstalta, jonka aiheena on *Huonoin työpaikkasi*.

- (3) *Pikkupomona hääri **sänkyä pitkin** omistajaksi päässyt ikätoveri, kaiken tietävä mukamas. Mistään ei antanut kiitosta tai kehuja (onneksi virallinen pomo kehui ja asiakkaat), mutta jos vähääkään löytyi huomautettavaa, hän tuntui oikein nauttivan siitä!*
(<http://kaksplus.fi/keskustelu/plussalaiset/mitas-nyt/1146650-huonoin-tyopaikkasi/>, 30.4.2013)

Esimerkissä 3 moititaan urapolullaan harppauksin edistynyttä ja menestyksen saavuttamiseksi kyseenalaisia keinoja käyttänyttä ihmistä. Esimerkissä on mukana liikkeen merkitys, joskin metaforinen. Lauseessa kerrotaan, että joku on päässyt johtajan asemaan *sänkyä pitkin*. *Sängyllä* ilmaistaan metaforista reittiä, jolla liikkuminen mahdollistaa pääsyn eteenpäin, tavoiteltuun päämäärään. Esimerkki osoittaa, että adpositio sopii myös tällaisen metaforisen liikkeen ilmauksiin.

Tähän saakka käsitellyt esimerkit ovat liittyneet spatiaalisten merkitysten ilmaisemiseen. Adpositioilla voidaan ilmaista myös temporaalisia merkityksiä. Esimerkki 4 on otsikko keskustelupalstalta *Sana vapaa*.

- (4) *Äh, taas mies kiertää **pitkin kesää** ulkomailla festareilla.*
(http://www.vauva.fi/keskustelu/672159/ketju/ah_taa_mies_kiertaa_pitkin_kesaa_ulkomailla_festa 30.4.2013)

Lauseessa 4 on temporaalisen merkityksen ilmaisijaksi valittu prepositio, joka ajan ilmauksissa onkin postpositioon nähden yleisempi vaihtoehto (Leino 1993; ISK § 705; Huumo, Lehismets 2011). Yleisyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että postpositio olisi tällaisessa tehtävässä mahdoton, sillä toisinaan myös temporaalista suhdetta ilmaistaan postpositiolla, kuten lauseessa 5.

- (5) *Kiva oli taas nähdä kaikkia kyllä! Me mennään sit seuraavaks Kuopioon joten siellä toivon mukaan törmätään edes osan kanssa ja eiköhän **syksyä pitkin** vielä uudelleenkin sit :D*
(http://z15.invisionfree.com/audax_et_celer/index.php?showtopic=1623&st=420, 30.4.2013)

Lauseen 4 merkityksenä on, että mies kiertää festivaaleilla, jotka sijaitsevat kyllä eri paikoissa mutta ovat samalla osa yhtä ja samaa kiertuetta ja muodostavat näin tapahtumien ketjun. Niissä melko harvoissa tapauksissa, joissa adpositiota *pitkin* käytetään temporaalisisessa merkityksessä postpositiona, kuten lauseessa 5, syntyy sen sijaan mielikuva tilanteen toistuvuudesta – tapaamisia (mahdollisesti eri henkilöiden kanssa) toivotaan tulevan useita

kertoja syksyn mittaan, mutta ne eivät kuitenkaan muodosta konkreettista tapahtumien sarjaa.

Adposition *pitkin* pre- ja postpositiokäytön aiheuttamat merkityserot tulevat siis esille suhteellisen ilmeikkäästi, kuten on osoitettu jo aikaisemmin (Leino 1993: 218). Vertailun vuoksi tarkastelen vielä esimerkkiä adposition *läpi* käytöstä. Adpositio *läpi* sallii huomattavasti vapaamman vaihtelun kuin adpositio *pitkin*, ja sen pre- ja postpositioesiintymien välillä on huomattavasti hienovaraisempia merkityseroja.

- (6) *Juoksin ja juoksin ja juoksin, läpi talojen pihojen, autoteiden ja puistojen.*
(http://www.peda.net/en/magazine/kuusamo/lukio/lehti?m=content&s_id=581,1.10.2013)

Olisiko puhuja voinut käyttää preposition asemesta postpositiota eli kertoa juosseensa *talojen pihojen, autoteiden ja puistojen läpi*? Varmasti olisi, eikä tässä olisi mitään kielioppisääntöjen vastaista tai semanttisesti outoa. Tarkempi pohdinta paljastaa silti, että syntaktisen eron lisäksi lause 6 ja siitä vertailua varten muokattu postpositioversio eivät ole semanttisesti täysin identtisiä, vaan kaksi eri rakennetta aiheuttavat erilaiset merkitysvivahteet. Tämäntyyppisissä tapauksissa postpositio synnyttää tulkinnan konkreettisemmasta merkityksestä, nimittäin päätepisteeseen saapumisesta, siinä missä prepositiokäytöstä tällaista kuvaa ei välttämättä synny (Huumo 2010; 2013a). Esimerkissä 6 syntyy preposition ansioista mielikuva edestakaisin tai kiertäen, ehkä jopa vailla päämäärää liikkuvasta juoksijasta. Kenties juuri päämäärättömyyden takia hänen ymmärretäänkin kulkeneen monessa erilaisessa pihassa ja puistossa ja usealla tiellä. Tulkinnan syntyyn vaikuttaa myös kiintopisteiden epämääräinen määrä tai niiden indefiniittisyys – juoksijan tielle osuvat talot, autotiet ja puistot eivät ole määräisiä vaan satunnaisia, ja ne ilmestyvät reitin varrelle sitä mukaa, kun juoksija väylällä liikkuu.

Prepositioilmauksen kiintopisteen rajat ovat usein tulkittavissa epämääräisemmiksi kuin postpositioilmauksen, ja kiintopisteilmaus saa indefiniittisen tulkinnan helpommin kuin muulta osin samanlaisessa, mutta postposition sisältävässä lauseessa (Huumo 2010: 547). Lauseesta 6 syntyvää tulkintaa liikkeen päämäärättömyydestä tukee myös se, että siinä viitataan verbin toistolla ikonisesti liikkeen toistuvuuteen: rinnastus *juoksin ja juoksin ja juoksin* antaa ymmärtää, että päämäärään, jos sellainen oli ylipäätään olemassa, ei päästy ihan helposti, minkä vuoksi juoksija joutui kiertämään monessa eri pihassa ja puistossa. Postposition käyttö kyseisessä lauseessa tukisi enemmänkin sellaista tulkintaa, että juoksijalla oli mielessään tietty paikka, johon hän halusi päästä, ja että hän myös toteutti tavoitteensa. Tämä päämäärä sijaitsisi talojen, pihojen ja puistojen tuolla puolen, ja sinne pääsemiseksi niiden läpäiseminen on edellytys.

Edellä esitetyt esimerkit adpositioiden *pitkin* ja *läpi* käytöistä osoittivat, että adpositioiden välillä voi olla merkittäviä eroja siinä, kuinka vapaasti pre- ja postpositiovariantteja voidaan keskenään vaihtaa. Väitöskirjani artikkeliosuudessa pohdinkin sitä, missä määrin saman adposition pre- ja postpositiokäytöt

vaihtelua sallivat, missä määrin syntyvät merkitykset riippuvat adpositiosta ja missä määrin muista lauseen elementeistä, sekä millaiseen merkityskenttään (spatiaalinen, temporaalinen ja abstraktinen) mikäkin variantti tavallisimmin sopii.

1.4 Katsaus väylägrammien aikaisempaan tutkimukseen fennistiikassa

Adpositioita, niiden historiallista kehityspolkua, väyläadpositioiden semantiikkaa ja pre- ja postpositioiden merkityseroja on fennistiikassa tutkittu melko runsaasti (Sadaniemi 1960; Alhoniemi 1988; Leino 1989; 1993; Salmi 1994; Jaakola 1997; Haukioja 1998; Ojutkangas 2001; 2003; 2008; Grünthal 2003; Päiviö 2007; Möttönen 2009; Huumo 2010; 2013a; Seppälä 2010). Aikaisemmissa tutkimuksissa tutkimusaiheena on ollut yleensä jokin tietty adpositio. Tässä työssä taas tutkitaan useampia adpositioita verraten niitä toisiinsa. Lisäksi tutkimus perustuu systemaattiseen aineiston analyysiin (ks. luku 1.5), ja tutkimuksessa on käytetty tähän asti adpositiotutkimuksessa melko vähän käytettyjä tai vielä käyttämättömiä näkökulmia (ks. luku 2.2).

Yleistäen voidaan sanoa tähänastisista tutkimuksista selvinneen, että bipositioiden esiintyessä prepositioina niiden merkitys on postpositiioihin verrattuna jossain mielessä erikoistuneempi. Esimerkiksi ISK (§ 702) katsoo prepositiona esiintyvän adposition aiheuttavan kirjallisemman merkityksen kuin vastaavan postpositiokäytön. Tämä merkitysero saman adposition pre- ja postpositiovariantin välillä voi toisinaan olla hyvinkin hienovarainen, jolloin se, kumman kielenkäyttäjät valitsee, riippuu hänen henkilökohtaisesta mieltymyksestään. Asia näyttää olevan näin erityisesti adpositioiden *yli* ja *läpi* kohdalla, jotka sallivat muita väyläadpositioita jonkin verran vapaamman vaihtelun (Huumo 2010: 535). Toisaalta adpositioiden *kautta*, *pitkin* (Leino 1993) ja *ympäri* (Leino 1993; Kaljurand 2011) sekä *keskellä* (Jaakola 1997; Haukioja 1998; Lestrade 2010) merkityserot pre- ja postpositiona ovat varsin selvät. Ajan ilmaisemisen on todettu olevan pikemmin prepositioiden tehtävä (Leino 1993; ISK 2004 § 702; Huumo 2010), mutta tämä ei päde kaikkiin adpositiioihin – esimerkiksi adpositioita *halki* ja *ympäri* voidaan ajanilmaisissa käyttää myös postpositiona (Leino 1993).

Kirjallisuudessa on todettu eroja pre- ja postpositioiden välillä myös spatiaalisessa merkityksessä. *Yli*-adposition pre- ja postpositiokäytöstä aiheutuvia merkitysvariaatioita on tarkastellut Salmi (1994), joka toteaa, että prepositiokäyttö aiheuttaa tulkinnan tarkoitteen ainesmaisesta sijaitsemisesta kiintopistealueella, kuten lauseessa *Katson tornista yli kaupungin*. Postpositioiden merkityksessä *Näen tästä kaupungin yli* (sen toiselle puolelle asti) korostuu itse väylä ja merkitys katseella tarkasteltavan alueen toiselle puolelle ulottumisesta. Spatiaalisella merkitysalueella heijastuvia eroja käsittelevät myös Haukiojan (1998) ja Lestraden (2010) tutkimukset bipositiosta *ympäri* ja *keskellä*. He

esittävät, että merkityserot johtuvat ennen kaikkea pre- ja postpositiorakenteen täydennyksen erilaisesta sijavalinnasta.

Esimerkiksi adposition *keskellä* merkityseroja tarkastellessaan Lestrade (2010: 604) nostaa olennaisena tekijänä esiin väylän rajattuuden ja tulee siihen tulokseen, että tämä adpositio aiheuttaa prepositiona partitiivimuotoisen täydennyksen kanssa käytettynä kiintopisteen rajoiltaan epämääräisen ja ainesmaisen tulkinnan. Postpositiokäytössä taas täydennys on genetiivissä ja kiintopiste tulkitaan pikemminkin kokonaisuudeksi, jolla on selkeäpiirteiset rajat. Haukiojan (1998: 223) mukaan on tavallisempaa käyttää prepositiota silloinkin, kun kiintopiste ei ilmaise täsmällistä paikkaa alueella, vaan rajaamatonta, ei-tarkka-piirteistä aluetta: *Asun keskellä kaupunkia* ei täsmennä sijaintia yhtä selvästi kuin postpositiorakenne *Asun kaupungin keskellä*. Adposition *ympäri* spatiaalisia merkityksiä analysoidessaan Haukioja päätyy siihen tulokseen, että postpositiorakenne, jossa adposition täydennys on genetiivisijainen, suhteuttaa muuttujan liikkeen predikaation alassa rajattuun kiintopisteseen, mutta prepositiorakenteessa, jossa täydennys on partitiivisijainen, kiintopiste jää predikaation alassa rajaamattomaksi (mts. 221). Näitä merkityseroja heijastavat vastaavasti lauseet 7 ja 8.

(7) *Koululaisia näkyi ympäri kaupunkia.*

(8) *Pyöräilijät ajelivat kaupungin ympäri.*

Tämä tutkielma pyrkii myös testaamaan aiemmissä tutkimuksissa tehtyjen havaintojen paikkansapitävyyttä systemaattisesti poimitun aineiston avulla. Se toteutetaan esimerkiksi selvittämällä väyläadpositioiden pre- tai postpositiokäyttöä siitä näkökulmasta, missä määrin vaihtelu perustuu merkitysjakoon spatiaalinen–temporaalinen–abstraktinen (Huumo, Lehimets 2011). Uutena näkökulmana työssä on adpositioiden tutkimuksessa otettu käyttöön voimadynamiikan (Talmy 2000; termistä tarkemmin ks. luku 2.2) käsite, jota on hyödynnetty kahdessa artikkelissa (Fekete *et al.* 2013; Lehimets 2013a). Lisäksi selvitän, missä määrin verbin luonne voi vaikuttaa siihen, käytetäänkö lauseessa pre- vai postpositiota (Fekete *et al.* 2013; Lehimets 2013b; 2014). Näin ollen tällä työllä on rooli sekä tähänastisten tutkimustulosten vahvistajana että uusien näkökulmien tuojana adpositioiden tutkimukseen.

1.5 Tutkimusaineiston valintaperiaatteet ja kokoaminen

Työn tutkimusaiheena olevat neljä grammia ilmaisevat perustapauksessa päistään avointa väylää (paitsi tapauksissa, joissa väylä sijaitsee kiintopisteen sisällä ja on siksi rajattu, kuten *Hän käveli huoneen poikki*). Suomen kielessä on neljän mainitun grammin lisäksi myös muita perustapauksissa päistään avointa väylää ilmaisevia bpositioita kuten *poikki* ja *halki*, mutta rajoittaakseni aineistoa täsmennän tutkimukseni neljän mainitun grammin analyysiin. Valinnassa roolinsa on myös elementtien esiintymistiheydellä suomen kielessä. Tarkastelu-

ni kohteeksi valitsemani neljä grammia ovat TS:n (*Suomen kielen taajuussanasto*) mukaan muita väyläadpositioita (esimerkiksi *poikki* ja *halki*) merkittävästi frekventimpiä. TS:n laskelmat perustuvat 430 000 sanaesiintymään, jotka on poimittu neljästä lähteestä: kaunokirjallisuudesta, radiosta, lehdistä ja tietokirjallisuudesta. Tuoreempi, vuoden 2004 Kielipankin tutkimus², jossa on listattu 9996 suomen kielen sanaa, antaa samansuuntaisia tuloksia, kuten myös omat laskelmani, joiden perustana ovat Aamulehden 1995 ja 1999 numeroista löytyneet esiintymät. Kuten taulukko 1 osoittaa, kolmen tutkimuksen tulokset ovat hyvin samansuuntaisia³.

Taulukko 1. Grammien *yli, läpi, pitkin, kautta, poikki* ja *halki* frekvenssit kolmessa eri aineistossa

Grammi	Kielipankin sanomalehtiaineisto (2004)		TS (1979)		Aamulehti (1995; 1999)
	Esiintymiä	Sijoitus	Esiintymiä	Sijoitus	Esiintymiä
<i>Yli</i>	9781	742.	269	181.	17 778
<i>Läpi</i>	4995	1435.	90	644.	3763
<i>Pitkin</i>	4164	1686.	39	1391.	1599
<i>Kautta</i>	18704	372.	158	346.	6115
<i>Poikki</i>	1072	5023.	10	4005.	545
<i>Halki</i>	487	9154.	16	2802.	272

Valittujen adpositioiden merkittävä esiintymistiheys antaa olettaa, että ne tarjoavat runsaasti tutkimusaihetta: niillä on todennäköisesti paljon erilaisia merkityspiirteitä ja ne varioivat semanttisesti merkittävästi. Tutkimuskohteiden valintaa ohjaa adpositioiden esiintymistiheyden lisäksi se, että kaikki neljä tässä tarkasteltavaa adpositiota pystyvät kuvaamaan erilaista suhdetta liikkuvan entiteetin (muuttujan) ja sen suhteutuskohtana olevan entiteetin (kiintopisteen) välillä (joskin adpositiot *kautta* ja *läpi* voivat tietyissä yhteyksissä kuvata myös samanlaista tilannetta), aktivoivat mielessä myös erilaisia mielikuvaskemoja ja niitä voi tarkastella konseptuaalisten perusrelaatioiden avulla (mielikuvaskemoista ja konseptuaalisista perusrelaatioista ks. luku 2.3).

Väyläadpositioiden semanttista analyysia varten käytän Kielipankin⁴ tekstejä aikaväliltä 1991–2000 sekä Internet-hakuja. Kielipankin aineisto on saatavilla verkossa [www-käyttöliittymän](http://www.kielipankki.fi/) kautta. Koko Kielipankista löytyy 97 alakorpusta, noin 650 000 tiedostoa ja noin 180 miljoonaa sanaa.

² <http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede/taajuussanasto-B9996/view>

³ Kielipankin vuoden 2004 sanomalehtiaineiston ja vuoden 1979 *Suomen kielen taajuussanaston* tulokset koskevat ainoastaan adpositiokäyttöjä. Aamulehden vuosikertojen 1995 ja 1999 haku ei mahdollistanut samanlaista erontekoa, joten taulukossa näkyvät tulokset kuvaavat kaikkien sanaluokkien tuloksia yhdessä (adverbit, verbipartikkelit, *kautta* tapauksessa myös substantiivit eli sanan *kausi* esiintymät partitiivissa).

⁴ <http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede>

Työn aineslähteenä on siis kirjoitettu suomen kieli. Poimintaperiaatteet ja käytetyn aineiston laajuus vaihtelevat. Aineistokohtaiset tarkemmat tiedot löytyvät kustakin artikkelista erikseen, koska tutkimuskohteen erikoisuuksista johtuen ne ovat eri laajuisia. Esitän tässä kuitenkin olennaisemmat poimintaperiaatteet, joita aineiston kokoamiseen olen käyttänyt.

Työssä eniten käytettyjä alakorpuksia ovat Aamulehden 1995 ja 1999 vuosikertojen alakorpuksiset. Ellei artikkeleissa toisin mainittu, aineisto on peräisin näistä kahdesta lähteestä. Otoksen määrä on yleensä kutakin kielen ilmiötä tutkiessani jäänyt 100–300 esiintymän väliin, ja aineistoon on otettu mukaan ne lauseet, jotka hakukone on ensimmäisenä tarjonnut. Kaikki esimerkkilauseet olen kuitenkin käynyt läpi manuaalisesti, sulkeakseni pois ei-relevantit tapaukset (esimerkiksi tapaukset, joissa grammi esiintyy adverbina tai verbiin liittyvänä partikkelina). Koska työn tavoitteena on tendenssien osoittaminen eikä tilastollinen analyysi, näen 100–300 esiintymän riittävän. Joskus on ollut tarvetta myös lisäaineistoon, jolloin avuksi on otettu Kielipankin muut lehtiaineistot. Joskus tavoitettu otosten määrä ei ole tästäkään huolimatta täytynyt, mitä voidaan pitää omanlaisenaan tutkimustuloksena, sillä se kertoo, että kielenaineuksen käyttötiheys on vähäinen. Esimerkiksi lisäaineistojen käyttöönotosta huolimatta *yli*-kvasiadpositiorakenteita löytyi huomattavasti vähemmän kuin *läpi*-kvasiadpositiorakenteita (Lehismets 2013a).

Yhdessä väitöskirjan artikkeleista (Lehismets 2014) tarkastelun kohteena olivat väyläadpositiorakenteessa esiintyvät, spesifistä liikettä kuvaavat verbit. Koska tällaiset verbit ovat melko harvinaisia, niiden hakeminen vaati aineiston laajentamista. Täydensin olemassa olevaa aineistoa Kielipankin kaunokirjallisuuden teksteistä poimituilla ja Google-haun avulla löydetyillä esimerkeillä. Pyrin jokaista spesifistä verbiä kohtaan löytämään ainakin 30 esimerkkiä.

Kuten todettu, aineiston käytön ensisijaisena tavoitteena on tässä työssä tendenssien osoittaminen. Tulosten perusteella on mahdollista tehdä jonkinlaisia yleistyksiä ja pohtia rakenteiden semantiikka. Nämä tendenssit auttavat päättää, mitä esimerkiksi tilastollisilla menetelmillä voisi lähteä tutkimaan.

2 KOGNITIIVINEN KIELIOPPI TUTKIMUKSEN KEHYKSENÄ

Lähestyn tutkimusaiheittani kognitiivisen kieliopin näkökulmasta. Tämän 1970-luvulla Yhdysvalloista alkunsa saaneen tutkimussuuntauksen lähtökohdat olivat hyvin erilaisia verrattuna tuolloin vallinneisiin formalistisiin ja generatiivisiin teorioihin. Kognitiivisen kielitieteen kehityksen myötä kielen funktioita ja mekanismeja alettiin ymmärtää uudella tavalla. Toisin kuin aikaisemmin kieltä ei enää nähty muusta maailmasta erillisenä kategoriana vaan päinvastoin osoitettiin, että se on tiiviisti yhteydessä koko ihmisen kokemaan ja tuntemaan käsitemaailmaan ja muodostaa näin osan laajempaa kognitiivista järjestelmää, jota ei ole mahdollista tutkia formalistisissa kielioppimalleissa kuvattujen jyrkkien sääntöjen avulla. Ymmärrettiin sekin, että kielen tiettyjä osa-alueita ei tule tutkia muista osa-alueista eristettyinä niin kuin oli tehty tuohon asti, sillä muoto-oppi, semantiikka ja syntaksi ovat kaikki sidoksissa toisiinsa ja muodostavat kokonaisuuden. Kielen kategorioita ei enää erotettu toisistaan vetämällä niiden väliin jyrkkiä rajoja; jatkumoluonteisuudesta tuli uudenlaisen tutkimuksen avainsana. Luokkien sumearajaisuus näkyy selkeästi tämänkin väitöskirjan kohteesta: tutkittavat grammit voivat esiintyä adpositiotehtävänsä lisäksi myös adverbeina tai verbiin liittyvinä partikkeleina.

Yhtenä olennaisimmista muutoksista, jotka kognitiivisen lähestymistavan synty ja kehitys toi mukanaan, oli se, että kun aikaisemmin kielentutkimuksen keskiössä oli ollut syntaksi, niin nyt alettiin omistaa merkittävästi enemmän huomiota semantiikalle. Uuden käsityksen mukaan merkitykset eivät olleet yksiselitteisiä, valmiita yksikköjä, joita jokainen kielenkäyttäjä ymmärtää täsmälleen samalla tavalla. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on itse asiassa osoitettu, että yksilöt voivat tajuta jopa kielioppia eri tavoin. Dąbrowska (2010; 2012: 220) osoittaa tämän testien avulla, joissa samaa äidinkieltä, puolaa, puhuvien ihmisten annetaan taivuttaa keksittyjä, merkityksettömiä sanoja, ja tarkastelee sitä, millaisia sijapäätteitä informantit taivutukseen valitsevat. Puolan kielessä ei ollut kyseisen sijan muodostamiseen yhtä oikeata sääntöä, vaan mahdollisuuksia oli monenlaisia ja puhujat valitsivatkin eri päätteitä. Tämä todisti, että kieliopin tajuaminen voi olla erilaista ja yksilökohtaista jopa samaa kieltä puhuvien ihmisten kesken. Yhtä lailla on eroavaisuuksia siinä, miten eri kielenkäyttäjät hahmottavat eri merkityksiä.

Merkityksen syntyyn vaikuttaa käyttökonteksti, jossa kielenilmaus esiintyy, ja tähän puolestaan vaikuttavat monet osatekijät. Kognitiivisessa kieliopissa on päädytty näkemykseen, että kieli on käyttöpohjainen (*usage-based*, Langacker 1987; 1991: kpl. 10; Kemmer, Barlow 2000). Merkitykset muokkautuvat kokemuksista ja havainnoista, joita kielenkäyttäjä kommunikaatiotilanteessa kokee ja tekee, sekä tajunnasta ja havaintosysteemistä, joita hän tilanteen ymmärtämisessä välttämättä hyödyntää ja jotka jokaisella kielenkäyttäjällä ovat ainakin jossain määrin yksilöllisiä. Jotta toisten ymmärtäminen ylipäättään olisi mahdollista ja jotta esimerkiksi jonkin kielen natiivipuhuja ja saman kielen myöhem-

min omaksunut ihminen pystyisivät kommunikoimaan, puhujien kielitajun on suurimmalta osin kiistattomasti oltava samankaltaista. Toisaalta myös jokaisen tajunta ja kokemukset maailmasta vaikuttavat siihen, millaisena kieli lopuksi tajutaan (Dąbrowska 2012: 220). Kieli on siis puhujille pääosiltaan samanlainen, koska se mahdollistaa yksilöiden välisen kommunikaation, mutta kielen yksikköjen aivan tarkat merkitykset ovat muokkautuneet käyttökontekstissa. Tästä johtuu, että niiden tulkinnoissa voi olla puhujakohtaista vaihtelua.

2.1 Kognitiivisen kielentutkimuksen peruskäsitteitä

Seuraavaksi esittelen kognitiivisessa kielentutkimuksessa käytettäviä käsitteitä keskittyen sellaisiin, joiden tunteminen auttaa taustoittamaan tämän työn johdanto-osuutta seuraavaa empiiristä jaksoa. Esittely perustuu Ronald Langackerin kognitiiviseen kielioppiin ja sitä esittelevissä teoksissa (Langacker 1987; 1991; 2008) annettuihin määritelmiin ja kuvauksiin.

Kognitiivinen kielioppi näkee kielen rakenteessa kolme puolta: semanttisen, fonologisen ja symbolisen. Kaksi ensimmäistä yhdistyvät viimeisessä, symbolisessa yksikössä. Kielen yksiköt, jotka ovat kielenkäyttäjän tietoisuuteen varastoituja valmiita kielellisiä kokonaisuuksia ja joiden käyttö on automaattista, kuvataan suhteessa näihin kolmeen puoleen. Tämän työn kannalta olennaisin puoli, predikaation kuvaama yksikön semanttinen napa (*semantic pole*) sijoittuu kielen rakenteen semanttiseen puoleen. (Langacker 1987: 76; 1991: 23; 2008: 15).

Semanttiset suhteet kuvataan predikaatioina (*predication*). Predikaatiolla ei tarkoiteta ainoastaan käsitteellistä sisältöä (*conceptual content*), vaan predikaatioon vaikuttaa sekin, millä tavalla tämä sisältö tulkitaan. Tätä tulkintaa kutsutaan käsitteistykseksi (*conceptualization*). Predikaatiot kuvataan aina suhteessa kognitiiviseen alueeseen tai kognitiivisiin alueisiin (*cognitive domain*). Nämä muodostavat predikaatioille taustan (*ground*), josta predikaatio osoittaa kuvion (*figure*) (Langacker 1987: 120–122; 1991: 3–6; 2008: 58). Hahmo (*profile*) ja kehys (*base*) ovat kaksi osaa, joista predikaatio muodostuu. Predikaatio toisin sanoen nostaa kehuksesta esille sen osarakenteen, johon se osoittaa. Vaikka osoitettu entiteetti nousee muita selkeämmin esille, merkityksen kuvauksen muodostavat kuitenkin hahmo ja kehys yhdessä eli niiden muodostama kokonaisuus. (Langacker 1987: 187; 1991: 5; 2008: 66–69).

Predikaation hahmoina ovat entiteetit, jotka jaetaan olioiksi ja relaatioiksi. Oliot ovat staattisia ja niiden hahmona on rajattu ala jollakin kognitiivisella alueella. Tällaisena alueena toimii usein spatiaalinen tila, mutta alueena voi olla myös esimerkiksi aika. Esimerkiksi sanan *tiistai* hahmo sijoittuu alueelle *viikko*. (Langacker 2008: 67). Olioita kuvaavat substantiivit ja substantiivilausekkeet. Relationaaliset predikaatiot taas jakautuvat kahtia: prosessuaalisiksi ja atemporaalisiksi predikaatioiksi. Verbit osoittavat prosesseja, sillä niiden avulla kuvataan tilanteen ajallista jatkumista ja kehitystä. (Langacker 1991: 78; 2008: 112). Atemporaalisia suhteita puolestaan kuvaavat adverbit, adjektiivit,

adpositiot, sijapäätteet ja konjunktiot. Atemporaalisilta predikaateilta puuttuu temporaalinen hahmo, koska niiden ajallinen ulottuvuus ei ole korosteinen. (Langacker 1987: 214; 1991: 78; 2008: 99–100).

Relaatiot ovat konseptuaalisesti riippuvaisia, eli niitä kuvataan aina suhteutettuna johonkin. Esimerkiksi lauseessa *Kotini on kirkon takana* postpositio *takana* sijoittaa muuttujan *koti* suhteeseen kiintopisteeseen *kirkko* tämän takana sijaitsevalle hakualueelle. Entiteetit ovat yhteydessä toisiinsa, ja ne ovat relationaalisen profiilin elementtejä. Oliot ovat käsitteellisesti itsenäisiä, sillä ne muodostavat kokonaisen entiteetin yksin, eikä niitä tarvitse suhteuttaa toiseen olioon. (Langacker 1987: 215).

Kehys (*base*) on tausta, josta hahmo (*profile*) erottuu (Langacker 1987: 183; 1991: 5–7; 2008: 66). Relationaaliset predikaatiot eroavat olioita osoittavista relaatioista siten, että hahmo–kehys-jaon lisäksi niistä erotetaan vielä toisen tason jako, joka osoittaa entiteettien välistä epäsymmetristä suhdetta. Hahmo–kehys-suhde on periaatteessa samanlainen kuin kuvio–tausta-suhde. Tässä jaottelussa erotetaan muuttuja, suhteen korosteinen entiteetti, ja kiintopiste, joka muodostaa muuttujalle taustan, jota vasten tämä hahmotetaan. (Langacker 1987: 185; 217–220; 2008: 70–71). Esimerkiksi nominilausekkeessa *polku läpi metsän* entiteetti *polku* on muuttujan asemassa, jolle *metsä* muodostaa kiintopisteen. Yhdessä ja samassa kehyksessä muuttujan ja kiintopisteen roolit voivat vaihtua riippuen siitä, miten ja mistä näkökulmasta tilanne käsitteistetään (Langacker 1987: 122; 1991: 12; 2008: 76). Esimerkiksi lauseessa *Kirja on vihon päällä* hahmottuu *kirja* muuttujaksi ja *vihko* kiintopisteeksi, mutta lauseessa *Vihko on kirjan alla* roolit ovat vaihtuneet – nyt *vihko* on muuttuja ja *kirja* kiintopiste. Tilanteilla on sama kehys, mutta ne eroavat toisistaan muuttuja–kiintopiste-jaon puolesta.

2.2 Kognitiivisen kieliopin kuvausvälineistön käyttö tässä tutkimuksessa

Tutkimukseni empiirinen osuus koostuu viidestä artikkelista, joiden kuvaukseen siirryn luvussa 4. Sitä ennen on kiinnitettävä huomiota muutamiin käsitteisiin, jotka ovat artikkeleissa keskeisessä roolissa. Näitä ovat ensi sijassa **kieliopilistuminen** (Heine *et al.* 1991; Heine, Kuteva 2002; Hopper, Traugott 2003), jonka tuloksena syntyvät monifunktioniset kieliopilliset sanat eli **grammit** (käsitteestä ks. Svorou 1994); **subjektiivinen** eli **fiktiivinen liike** (Langacker 1987; 1991; Talmy 2000); **voimadynamiikka** (Talmy 1985; 1988; 2000) ja **skannaus** (Langacker 1987: 102–103; Talmy 2000). Useassa artikkelissa olen käyttänyt myös **väylätyyppien luokittelua**, jota alun perin on hyödynnetty suomen terminatiivi-ilmausten tutkimuksessa (Alhoniemi 1978), mutta jota voidaan erinomaisesti soveltaa myös väyläadpositioiden semanttisten ominaisuuksien tarkasteluun (Huomo 2010; 2013a). Keskityn **spatiaalisten** ilmausten tutkimiseen, ja vaikka muutamissa kohdissa havainnollistan vertailun

vuoksi esimerkein myös sitä, miten adpositioita voidaan käyttää temporaalisessa ja abstraktisessa merkityksessä, viimeisenä mainitut eivät ole tutkimuksessani keskeisiä. Tarkastelen lyhyesti myös sitä, millainen on kognitiivisen kieliopin näkökulma **verbien polysemiaan**, koska artikkeleissa (Lehismets 2013b; 2014) on tutkittu myös verbien roolia adpositiorakenteissa.

Kieliopillistuminen on grammitutkimuksen olennaisempia käsitteitä. Se on vaiheittainen prosessi, jonka tapahtuessa sanan merkitys, syntaktinen tehtävä, morfologinen rakenne sekä mahdollisesti foneettinen asu muuttuvat, mikä johtaa uusien sanojen ja merkitysten syntyyn. Tämä ei tarkoita sitä, että vanha merkitys välttämättä poistuisi käytöstä – se voi pysyä uuden rinnalla kauankin. Vähitellen muuttuvat sanat voidaan sijoittaa ajalliselle polulle, jonka alkupäässä niillä on tietty muoto ja funktio mutta jonka toiseen päähän tullessaan ne ovat saaneet uuden tai lisämerkityksen. Prosessin aikana niiden syntaktinen tehtävä sekä foneettinen asu ovat voineet muuttua. **Grammi** on kieliopillistumisen tuloksena syntyvä monifunktionoinen sana. Termi kattaa kaikki tämän tutkimuksen kohteena olevien sanojen käytöt prepositioina, postpositioina, kvasiadpositioina ja adverbeina.

Subjektiivisella eli **fiktiivisellä liikkeellä** tarkoitetaan tilannetta, jossa staattisen tilanteen kuvaamiseen käytetään dynaamisia elementtejä. Dynaamisen käsitteistyksen ilmaisevat esimerkiksi liikeverbit, ero- ja tulosijat, väylää ilmaisevat adpositiot ja muut vastaavanlaiset elementit. Esimerkiksi lauseessa *Tie kulkee mäen yli järveltä majalle* liikeverbi *kulkea*, väylää hahmottava adpositio *yli* sekä ablatiivi- ja allatiivipäätteet *-lta* ja *-lle* aiheuttavat mielikuvan liikkeestä, vaikka todellisuudessa sitä ei tapahdu. Tutkimukset osoittavat, että kuultuaan tai luettuaan fiktiivisen liikkeen ilmauksen kielenkäyttäjät prosessoivat sen samankaltaisena kuin aidon liikkeen ilmauksen (Matlock 2004a; 2004b; 2006). Matlock osoittaa, että sellaisen lauseen, jossa kuvataan aitoa liikkumista vaikeassa maastossa, tajuaminen ja sen jälkeen tarkastelukysymykseen vastaaminen kestää pidempään kuin sellaisen lauseen, jossa kuvattavana on nopea liike helposti liikuttavalla väylällä. Sama pätee myös silloin, kun prosessoidaan vastaavia fiktiivisen liikkeen ilmauksia. (Matlock 2004b).

Useassa artikkelissani (Fekete *et al.* 2013; Lehismets 2013a; 2013b) hyödynän grammien semanttisten piirteiden tarkastelussa **voimadynamiikan** käsitettä. Termi on peräisin Talmylta (1985), joka kuvaa sillä sitä, miten voimadynamiikka perinteisesti fysiikan aihepiiriin kuuluvana ilmiönä näkyy myös kielen rakenteissa. Voimadynamiikka ilmenee kahden elementin välisenä voimien vastakkainasetteluna: tilanteen toinen osapuoli, **pyrkijä**⁵ (Talmy'n käsittein Agonist), osoittaa sisäistä pyrkimystä kohti liikettä tai lepoa, jonka toteuttamista toinen osapuoli, **vastustaja** (Talmy'n Antagonist), yrittää estää. Voimadynaaminen asetelma näkyy esimerkiksi lauseesta *Varas murtautui ikkunan läpi kauppaan*, jossa pyrkijän roolissa on *varas* ja vastustajan asemassa *ikkuna*. Tarkastelen tutkimuksessani sitä, miten voimadynaamiset ominaisuudet näkyvät adpositiorakenteissa ja niihin sisältyvissä verbeissä. Voidaan kysyä, missä

⁵ Suomenkieliset termit on ottanut käyttöön J. Leino (2003).

määrin siihen, että lause tulkitaan voimadynaamiseksi, vaikuttavat yksittäisten lause-elementtien merkitykset, eli millä lause-elementillä on vastaavan tulkinnan synnyttämisessä merkittävin rooli. Tulkinta syntyy joka tapauksessa erilaisten elementtien yhteistyössä. Samoin voi kysyä, missä määrin se, että jokin lause-elementti tulkitaan voimadynaamiseksi, johtuu eksplikoidusta tiedosta ja missä määrin kielenkäyttäjän tajunnassa jo olemassa olevasta tiedosta. Esimerkiksi emme ilmeisesti pidä ovia liikettä estävinä entiteetteinä, vaan pikemmin sellaisina, jotka luovat kulkumahdollisuuden. Mutta näin on vain silloin, kun ovet on avoimia – jos ne ovat suljettuja, ne estävät vapaata kulkemista. Kyseessä on melko tavanomainen systemaattinen polysemia, jossa ovi- (tai ikkuna-)aukosta ja sitä peittävästä esineestä käytetään samaa sanaa. Artikkeleideni esimerkkilauseissa kuvataan monessa tapauksessa tilannetta, jossa oven (tai ikkunan) kautta tai sen läpi murtautumalla päästään rakennukseen sisään. Tällöin ovi tai ikkuna voidaan hahmottaa kontekstin perusteella esteeksi, vaikka niitä koskevaan maailmantietoon liittyykin se, että ne ovat tyypillisesti kulkuväyliä. Näin ollen jonkin lekseemin merkityksessä yhdistyvät sekä ensyklopedinen tieto että lingvistinen merkitys.

Kolmantena olennaisena käsitteenä, jota adpositioiden semanttisten ominaisuuksien tarkastelussa hyödynnän, on **skannaus** (Talmy 2000: 71). Skannauksella tarkoitetaan tilanteen vaiheittaista tarkastelua, jossa tarkastelija liu’uttaa huomiotaan väylällä niin, että hänen fokuksessaan on tästä vain osa kerrallaan. Vaiheittaista skannausta havainnollistaa esimerkki *Kukkia on siellä täällä pitkin peltoa*, jossa käsitteistäjä ilmaisee huomaavansa kukkia aina tietyin välein silloin, kun hän peltoa tarkastelee. Tilanteen vaiheittaiseen tarkasteluun kontrastoituu tilanteen holistinen tarkastelu, jossa koko väylä ja kaikki sillä oleva tai tapahtuva on kokonaisuudessaan jatkuvasti käsitteistäjän näkökentässä. Tätä tapausta edustaa lause *Kukat ovat pellolla*. Tarkastelunäkökulman vaihtelun ja skannauksen käsitteet aiheuttavat eroja väyläadpositioiden pre- ja postpositiokäyttöjen välille.

Alho Alhoniemen terminatiivitutkimuksessa (1978) esitelty **väylätyyppien luokittelu** perustuu suuressa määrin siihen, onko väylällä kuvattava liike fiktiivistä vai faktiivista. Alhoniemi erottaa viisi väylätyyppiä, joista omassa tutkimuksessani käsiteltävien adpositioiden tarkasteluun soveltuu neljä. Alhoniemen viides tyyppi ilmaisee päistään rajattua väylää, mutta käsittelemäni adpositiot kuvaavat kaikki päistään avointa väylää. Alhoniemeltä mukautettua jaottelua on suomen kielen adpositiotutkimuksessa hyödyntänyt Huumo (2010; 2013a). Neljästä väylätyypistä yksi kuvaa todellista eli faktiivista (Talmy 2000) liikettä, joka tapahtuu silloin, kun muuttujan (yksittäisen olion, oliopaljouden tai aineksen) sijainti vaihtuu muuttujan liikkuessa lokaatiosta toiseen. Tätä väylätyyppiä voi kutsua siirtymäväyläilmaukseksi, ja sitä havainnollistaa esimerkkilause *Jalkapallo lensi maalin yli*. Loput kolme väylätyyppiä perustuvat fiktiivisen liikkeen käsitteeseen, ja niillä kuvataan muuttujan joko 1) sijaitsevan jossain – tyyppi sijaintiväyläilmaus, 2) esiintyvän jossain koko väylälle jakautuneena – tyyppi esiintymisväyläilmaus, tai 3) osallistuvan johonkin prosessiin – tyyppi prosessiväyläilmaus. Näihin kolmeen tapaukseen

ei pääsääntöisesti sisälly varsinaista liikettä (paitsi prosesseihin, joihin sivumerkityksenä liittyy myös liike. Liike kuitenkin ei toteudu muuttujan etene-
 misenä väylää pitkin). Sijaintiväyläilmauksissa käytetään siirtymäväylä-
 ilmausten tapaan usein liikeverbejä (Huumo 2013a; Lehisets 2013b; 2014).
 Esimerkkinä sijaintiväyläilmauksesta, jossa fiktiivisen liikkeen avulla kuvataan
 muuttujan sijaintia, on lause *Tie mutkittellee yli vuoren*. Esiintymisväyläilmaus
 on sellainen, jossa muuttujaa tai muuttuja-ainesta on jakautunut koko väylälle.
 Tällaista tilannetta on kutsuttu myös distributiiviseksi sijainniksi (*distributive
 location*, Jackendoff 1990: 101–106). Sen perustapauksessa käytetään staattista
 verbiä, minkä ansiosta koko lause ilmaisee fiktiivistä liikettä vielä subjektiivis-
 semmin. Tällaista tapausta edustaa esiintymisväylälause *Kauniita huoneita on
 läpi kartanon*. Prosessiväyläilmauksissa taas kuvataan tilannetta, jossa (toisin
 kuin esiintymisväyläilmauksissa) muuttujien katsotaan osallistuvan tapahtu-
 maan. Tätä tyyppiä havainnollistaa lause *Yhtye esiintyi kesäfestareilla pitkin
 Suomea*. Vaikka esiintymis- ja prosessiväylätyypeissä saattaa olla päällekkäisyyttä,
 niissä on myös merkittäviä eroavaisuuksia, ja siksi olen päättänyt
 pitää kaksi tyyppiä erillisinä. Keskeisen eron kahden väylätyypin välille tekee
 tavallisesti verbi, joka prosessiväyläilmauksissa on leksikaaliselta sisällöltään
 rikkaampi kuin esiintymisväyläilmauksissa. Jälkimmäisessä tyyppissä taas
 tyyppillinen verbi on skemaattinen *olla*. Esiintymisväyläilmauksissa kuvataan
 eksistentiaalista tilannetta, jossa ilmaistaan muuttujan olemassaoloa väylän
 varrella, kuten esimerkiksi lauseessa *Lampaita lojuu pitkin laidunta*. Proses-
 siväyläilmauksiksi taas tulkitsen tapaukset, joissa verbi kertoo muustakin kuin
 pelkästä ”olemisesta”. Esimerkissä *Puita kaatuu pitkin rannikkoa* kerrotaan
 siitä, mitä väylällä oleville puille tapahtuu, eikä päähuomio ole puiden olemas-
 saolossa sinänsä. Syntaktisemmasta näkökulmasta esiintymisväyläilmaukset
 erottaa prosessiväyläilmauksista se, että esiintymäväyliä avulla kuvataan
 eksistentiaalisuutta, väyläilmaus toimii pikemminkin verbin täydennyksenä ja
 on siten lauseessa kieliopillisesti lähes pakollinen; prosessiväyläilmauksissa
 väyläilmaus on enemmän kehysadverbiaalin tyyppinen. Esimerkiksi esiintymis-
 väylätulkinnan saava lause *Lampaita lojuu pitkin laidunta* jäisi vajavaiseksi, jos
 siinä ei olisi paikanmääritettä *pitkin laidunta* (missä lampaat ovat?), kun taas
 edellä käsittelemässäni prosessiväyläilmauksissa *Puita kaatui* olisi kelpo myös
 sellaisenaan, ilman paikkaa ilmaisevaa adpositiorakennetta.

Työssäni tarkastelun kohteena ovat spatiaaliset ilmaukset. Spatiaaliset
 merkitykset ovat ensisijaisia verrattuna temporaalisiin ja abstraktisiin, jotka
 puolestaan ovat kehittyneet spatiaalisista. Lause 9a on tulkittava merkityksel-
 tään spatiaaliseksi.

(9a) *Hölkäsin tiheän metsän läpi.*

Tässä työssä katson spatiaalista tilannetta edustaviksi myös sellaiset lauseet,
 joilla kuvatulla tilanteella ei välttämättä tarkoiteta konkreettista liikkumista
 mutta jotka metaforan kautta saavat silti liikkeen merkityksen.

(9b) *Hän hääri omistajaksi sänkyä pitkin.*

Lauseessa 9b kyseessä ei ole aivan samanlainen spatiaalinen tilanne kuin lauseessa 9a. Vaikka *sänky* ei ole lauseessa väylä, jota pitkin joku todella kulkisi (vrt. *Lapset konttasivat sänkyä pitkin lipaston päälle*), se on kuitenkin konkreettinen, fyysinen olio. Siksi lause synnyttää mielikuvan metaforisesta polusta, jolla ikään kuin liikutaan, jolloin yhteys aitoon spatiaaliseen liikkeeseen (vrt. 9a) on selvä. Huomioni kohteena ovat siis myös tämäntyyppiset rakenteet.

Tutkimukseni ulkopuolelle jäävät temporaalisen ja abstraktisen merkityksen saavat lauseet, joita havainnollistavat vastaavasti esimerkit 9c ja 9d.

(9c) *Pakkasia riitti läpi talven.*

(9d) *Teksti pysyy läpi kirjan sujuvana.*

Temporaalisessa esimerkissä (9c) ilmaistaan tilannetta, joka sijoittuu ajalliselle polulle. Lauseen 9c aikaulottuvuus näkyy kiintopisteestä *talvi*. Abstrakteina taas pidän lauseita, joissa ei ilmaista spatiaalista liikkumista ja joita ei voida metaforankaan kautta yhdistää aitoon spatiaaliseen liikkeeseen siihen tapaan kuin edellä esimerkissä 9b – lauseessa 9d muuttujan *teksti* sijainti suhteessa kiintopisteeseen *kirja* pysyy muuttumattomana.

Työssäni tarkastelen myös adpositiolauseissa esiintyviä verbejä (Lehismets 2013a; 2013b; 2014). Varsinkin artikkelissa *Verbit ja väylät* (Lehismets 2013b) tarkastelen hyvin polyseemisen verbin *päästä* esiintymistä yhdessä väylä-adpositioiden kanssa. Kognitiivisessa kielentutkimuksessa **polysemia** nähdään merkitysten verkkona, jonka jäsenet ovat sidoksissa toisiinsa solmujen kautta. Jokaisella semanttisella yksiköllä on olemassa skemaattinen elaboraatio, mutta se ei ole sen ydinmerkitys vaan prototyyppi. Merkitysverkon toiset jäsenet voivat sijaita prototyyppiä lähempänä, toiset kauempana, mutta ne liittyvät keskenään. Näin ollen myös verbin *päästä* esiintymät muodostavat verkoston, jonka solmukohdat saattavat hahmottaa erilaisia merkitysvivahteita mutta liittyvät samalla kaikki toisiinsa.

2.3 Grammeihin liittyvät mielikvaskeemat ja konseptuaaliset perusrelaatiot

Yksi tämän työn kannalta olennainen käsite on mielikvaskeema (Johnson 1987; Lakoff 1987), koska sen avulla voidaan ymmärtää adposition erilaisia merkityksiä, jotka eri käyttöyhteyksissä aktivoituvat ja mahdollistavat kielenkäyttäjän mielessä spatiaalisen kokemuksen representaation (Johnson 1987). Adpositioihin voi liittyä monenlaisia spatiaalisia rakenteita, jotka kuvaavat fokuksessa olevan objektin (muuttujan) suhdetta taka-alalle jäävään taustaan (kiintopiste) (Tyler, Evans 2003: 10). Ne toimivat ikään kuin kattona, jonka alle spatiaaliset, abstraktit ja temporaaliset merkitykset kokoontuvat.

Muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta voidaan pohtia myös konseptuaalisten perusrelaatioiden avulla (Langacker 1987: 222). Niitä ovat IDENTTISYYS (entiteetit A ja B ovat identtiset), INKLUUSIO (entiteetti A sisältyy

entiteettiin B), SEPARAATIO (entiteetit A ja B ovat toisistaan erillään) ja ASSOSIAATIO (sisältää kolmannen entiteetin C, joka edustaa entiteettien A ja B välistä naapuruutta). Lakoff (1987: 420) lisää luetteloon myös KONTAKTIN (entiteetit A ja B ovat yhteydessä toisiinsa tai koskettavat toisiaan). Konseptuaaliset perusrelaatiot mahdollistavat tilanteeseen osallistuvien elementtien keskinäisen suhteen kuvaamisen.

Sitä, millaisia erilaisia mielikuvuskeemoja saman adposition esiintymistä eri käyttöyhteyksissä aktivoituu, heijastavat seuraavat esimerkkilauseet. Havainnollistan niitä myös kuvioilla, jotka hahmottavat muuttujan ja kiintopisteen välisiä relaatioita. Nuolet osoittavat muuttujan liikettä. Jos kiintopisteeseen on merkitty kolme vertikaalista viivaa, näillä viitataan voimadynaamisen asetelman olemassaoloon – kiintopiste on muuttujan tiellä esteenä, joka muuttujan täytyy voittaa.

- (10) *Tekijä tunkeutui sisään jamesbondtyyliin katon läpi, josta hän laskeutui alas ostoskeskukseen.*
(http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010081212180976_uu.shtml, 30.4.2013)

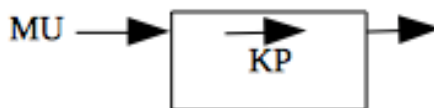

Kuvio 1. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan esteen läpi voimaa käyttäen. Voimadynaaminen suhde.

Esimerkkilauseessa 10 kuvataan murtovarkaan tunkeutumista kultasepäniilikkeeseen. Jotta varkaan tavoite päästä kauppaan sisään toteutuisi, hänen on käytettävä voimaa ja todennäköisesti rikottava katto tai ainakin osa siitä, koska muuten hän tuskin pääsisi sen läpi. Lauseet, joissa esiintyy väyläadpositio *läpi*, sisältävätkin usein merkityksen voimakkaasta liikkeestä. Tämä on tutkimukseni olennaisena lähtökohtana pohtiessani adpositioiden ilmaisemia voimasuhteita voimadynamiikan (Talmy 1985) avulla. Esimerkkilauseessa 10 ilmaistussa voimadynaamisessa suhteessa pyrkijään viitataan substantiivilla *tekijä* ja hänen liikettä estämään yrittävään vastustajaan substantiivilla *katto*. Tarkasteltaessa muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta konseptuaalisten perusrelaatioiden kannalta voidaan havaita, että nämä muuttuvat: suhde alkaa siitä, kun tekijä saavuttaa KONTAKTIN katon kanssa, ja päättyy SEPARAATIOON, kun tekijä on läpäissyt katon ja todennäköisesti erkaantuu siitä.

Läpi-sanankäytöstä voi aktivoitua myös muunlainen kuin estetyn liikkeen mielikuva, sillä kiintopiste voi suhteessa muuttujan liikkeeseen olla myös voimadynaamisesti neutraali. Tällöin kiintopiste ei haittaa eikä edesauta muuttujan liikettä (Fekete *et al.* 2013; 2014; Lehismets 2013b), kuten osoittaa esimerkki 11.

- (11) *Kaivoslammen puiston läpi lenkkeillään mielellään.*
(<http://www.lansi-uusimaa.fi/keskustelut/118063>, 30.4.2013)

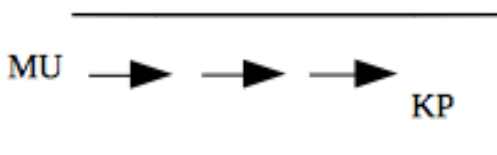

Kuvio 2. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan alueen läpi. Voimadynaamisesti neutraali suhde.

Kiintopiste *puisto* ymmärretään rajalliseksi alueeksi. Sen läpi lenkkeileminen kuvaa muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen INKLUUSIONA, joka voi muuttua SEPARAATIOKSI, jos muuttuja ylittää alueen rajat eli poistuu puistosta siellä juoksemisen jälkeen.

Kiintopiste voi *läpi*-adpositiorakenteessa olla myös kanavan roolissa. Sen avulla muuttuja pääsee sinne, minne hänen on tarkoitus päästä (Fekete *et al.* 2013; 2014). Tällaisen väylän voi tyypillisesti muodostaa esimerkiksi tunneli tai kanava, kuten on lauseessa 12. Kuviossa pääsyä mahdollistava väylä on kuvattu reittinä tai tienä, joka on vailla alku- tai loppurajaa. Sitä kulkiessaan muuttuja siirtyy paikasta toiseen.

- (12) *Melotaan Marttisen saaren ympäri, läpi kanavan, kohti Herraskosken kuohuja.*
(<http://www.marttinen.fi/fi/nuorisokeskus/ohjelmat/vesille>, 1.7.2014)

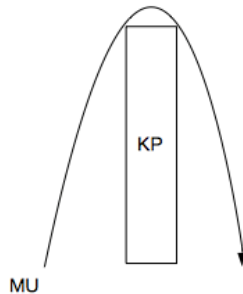
Kuvio 3. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan kanavan läpi. Voimadynaamisesti neutraali suhde.

Muuttujan ja kiintopisteen välinen konseptuaalinen suhde toteutuu nyt INKLUUSIONA, koska muuttuja liikkuu kanavaan sisään. Muuttujan poistuessa suhde muuttuu SEPARAATIOKSI.

Myös adpositio *yli* voi kuvata tilannetta, jossa liike on estetty – muuttujan kulkureitillä on jokin entiteetti, joka estää sitä kulkemasta vapaasti ja siksi muuttujan pitää liikkua sen yli. Muuttuja liikkuu kiintopisteen korkeuteen ja sen yli, sen puolelta toiselle. Este voi olla muuttujaa korkeampi (13), mutta ei välttämättä (14). Jos este ei ole muuttujaa korkeampi, muuttujan liike piirtää

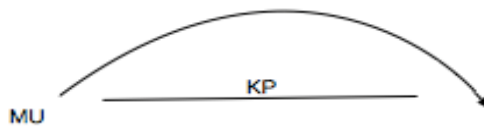
hieman toisenlaisen liikeradan kuin korkeaa estettä ylittäessä (ks. Veismann 2009: 66).

- (13) *Mies kiipesi aidan yli lähetyksen pihalle.*
(<http://keskustelu.suomi24.fi/node/11591682>, 30.4.2013)

Kuvio 4. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan frontaalisen esteen yli. Voimadynaaminen suhde.

- (14) *Ojan yli kannattaa loikata ruusuja kuvaamaan.*
(<http://www.kotihiiri.com/polku/viewtopic.php?t=9444&sid=e89f992e0a55664235730aae2015a33e>, 30.4.2013)

Kuvio 5. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan ei-frontaalisen esteen yli.

Lauseessa 13 esitetty konseptuaalinen suhde alkaa KONTAKTILLA, sillä aitaa ylittäessään muuttuja on yhteydessä siihen. Muuttujan ylitettyä aidan suhde muuttuu SEPARAATIOKSI. Koska muuttuja joutuu kiintopisteen kanssa kontaktiin, sen liikerata muokkautuu välttämättä kiintopisteen mukaan (Tyler, Evans 2003: 12) Lauseessa 14 muuttujan ja kiintopisteen välillä ei ole kontaktia, joten muuttuja ei voi myöskään erkaantua kiintopisteestä – kontakti ja separaatio siis puuttuvat. Osallistujien välistä suhdetta voidaan parhaiten kuvata ASSOSIAATION avulla, koska lauseesta näkyy muuttujan ja kiintopisteen välinen naapuruus tai läheisyys.

Lisäksi voi olla tapauksia, joissa muuttuja peittää kiintopisteen tai levittäytyy sille (Salmi 1994: 170; Veismann 2009: 74-75). Muuttuja voi tällöin peittää kiintopisteen kauttaaltaan, vaikka sen levittäytyminen sille ei ole välttämättä yhtenäistä. Tämä näkyy lauseesta 15.

- (15) *Revontulet vaihtovat muotoa jatkuvasti ohuesta sumumaisesta koko taivaan yli kulkeviin vöihin.*
(<http://www.taivaanvahti.fi/observations/show/18857>, 30.4.2013)

Kuvio 6. Muuttuja peittää kiintopisteenä toimivan alueen. Voimadynaamisesti neutraali suhde.

Muuttujan tiellä ei siis ole välttämättä aina estettä, kuten ilmenee lauseesta 15, jossa kuvataan kiintopisteen kattamista. Kun katsotaan revontulia, niitä on vaikeata erottaa taivaasta, sillä ne näkyvät taivaalla, ja siksi muuttujan ja kiintopisteen välistä konseptuaalista suhdetta kuvaa parhaiten INKLUUSIO. Revontulet sijaitsevat kuitenkin eräessä mielessä taivaan alapuolella, eli niiden kulkuväylä sijoittuu kiintopisteen *taivas* alle.

Adpositiot *kautta* ja *läpi* voivat toisinaan tuoda mieleen toisilleen läheisiä mielikuvakeemoja. Tämä koskee adpositioiden sellaisia käyttöjä, joissa kiintopiste on muuttujan tiellä esteenä, minkä takia muuttuja ei pääse reitillään vapaasti liikkumaan. Tätä havainnollistaa lauseessa 16 kuvattu tilanne.

- (16) *Mies murtautui ikkunan kautta vähän ennen kolmea Enon Osuuspankin konttoriin ja kahmi kolikot pankkitiloista mukaansa.*
(<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Murtomies+vei+30+kiloa+kolikoita+pankista+Joensuun+Enossa/1135268643730>, 30.4.2013)

Kuvio 7. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivan esteen kautta voimaa käyttäen. Voimadynaaminen suhde.

Konseptuaaliset relaatiot ovat samanlaisia kuin lauseessa 10: muuttujan ja kiintopisteen välillä on tilanteen alkaessa KONTAKTI, joka konttoriin päästyä päättyy SEPARAATIOON. Toisaalla adposition *kautta* käytöstä voi, aivan samalla tavalla kuin adposition *läpi* käytöstä, aktivoitua kielenkäyttäjän mielessä sellainen kuva, jossa kiintopiste edesauttaa muuttujan liikkumista muodostamalla liikkeen toteuttamiseen tarvittavan väylän, kuten lauseessa 17, jossa väylä toimii kanavana. Toisaalta muuttuja voi olla neutraali suhteessa

kiintopisteeseen lauseen 18 tapaan; kaukaa katsottuna kanava näyttäytyy vain yhtenä läpäistäväenä pisteenä koko tiellä (Lakoff 1987: 442).

- (17) *Palestiinalainen yritys on alkanut toimittamaan pikaruokaa tunnelin kautta Egyptistä Gazaan.*
 (https://www.google.ee/search?q=%22tunnelin+kautta%22&oq=%22tunnelin+kautta%22&aqs=chrome..69i57.5493j0j4&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=91&ie=UTF-8, 28.10.2013)

Kuvio 8. Muuttuja liikkuu kiintopisteinä toimivan kanavan kautta. Voimadynaamisesti neutraali suhde.

- (18) *Sen kokemuksen jälkeen voin melkein sanoa, että Turun kautta mennä kannattaa.*
 (http://www.pallontallaajat.net/pt3/keskustelu/index.php?topic=6339.5;wap2, 28.10.2013)

Kuvio 9. Muuttuja liikkuu kiintopisteinä toimivan kanavan kautta. Muuttuja valitsee toisen vaihtoehtoisista reiteistä.

Konseptuaalisia relaatioita kuvaa lauseessa 17 INKLUUSIO, koska muuttuja on tunnelin sisällä. Lauseen 18 Turku hahmotetaan väyläksi, joten muuttuja ja kiintopiste ovat KONTAKTISSA toisiinsa. Lauseessa 18 kiintopiste on valittu muiden mahdollisten kiintopisteiden joukosta (vrt. Seppälä 2010: 53–54) – liikkuja olisi ilmeisesti voinut mennä myös jotakin toista kautta. Erilaisia vaihtoehtoja merkitsevät kuvassa *r 1* ja *r 2*, jossa *r* viittaa reittiin. *r 1* on siis reitti, joka valittiin ja *r 2* reitti, jota ei valittu. Kiintopiste, joka nostetaan esille *kautta*-adpositiolausekkeen avulla, on merkityksellisempi kuin muut, mainitsematta jätettävät kiintopisteet. Temporaalisissa ilmauksissa *kautta*-adpositioita ei

käytetä vaihtoehdoisen reitin merkityksessä siksi, että emme voi valita, miten ajassa kuljemme (Seppälä mts. 62–63). Lause 17 voidaan ymmärtää niin, että tunneli oli vaihtoehto, reitti, joka ruoan kuljettamiseen valittiin. Toisaalta on mahdollista, että tunnelia ei valittu siksi, että se olisi muita keinoja parempi, vaan todennäköisesti siksi, että se oli ainoa tapa saada ruoka toimitettua määränpäähän. Adposition *kautta* merkitykseen kuuluu ajatus reitillä olevien peräkkäisten pisteiden läpäisemisestä ja usein myös tieto alku- ja loppupisteestä – kun liike etenee jotakin kautta, se yleensä alkaa jostain ja loppuu johonkin. Jos kerromme ajelleemme *Turusta Helsinkiin Salon kautta*, on Salo väylällä sijaitseva kiintopiste, joka sijaitsee alku- ja päätepisteiden välillä. Tällaista huomion kiinnittämistä väylän eri osiin kutsutaan *ikkunoinniksi* (Talmy 2000; Ojutkangas 2003), ja ikkunoitavaa osaa väylästä kuvataan *huomioikkunassa* olevaksi. Äskeisessä esimerkissä huomioikkunassa ovat kaikki kolme pistettä, jotka ajellessa läpäistään. Polun kaikkien pisteiden mainitsemista voidaan kutsua maksimaaliseksi, koko polun kattavaksi ikkunoinniksi (Talmy 2000: 266). Adpositioiden *läpi* ja *yli* käytöissä alku- tai päätepidettä ei välttämättä profiloida ollenkaan – tämä tarkoittaa sitä, että ne voivat jäädä kokonaan mainitsematta. Tällöin ikkunointi onkin vain osittainen: lauseessa *Juna kulki läpi tunnelin* ikkunoidaan vain koko polun keskiosa, mutta muiden pisteiden olemassaolo jää implisiittiseksi tiedoksi.

Adpositiot *läpi*, *yli* ja *kautta* kuvaavat tavallisesti perfektiivistä väylää. Poikkeuksena ovat harvinaiset tapaukset, joissa esiintyy sellainen kiintopiste, jolla ainesmaisuuksensa takia ei ole konkreettisia rajoja, kuten *sumu* lauseessa *Kävelin sumun läpi*. Tässä tapauksessa rajojen määräämättömyyden takia väylä hahmottuu imperfektiiviseksi (vrt. Zwarts 2005: 743; Dewell 2007). Kolmen mainitun adposition kuvaamat perfektiiviset väylät eroavat selvästi adposition *pitkin* kuvaamasta imperfektiivisestä väylästä siinä, että viimeksi mainitussa kuvattu liike jatkuu rajaamattomana eikä sillä ole päätepidettä. Adpositioista *yli*, *läpi* ja *kautta* adposition *pitkin* erottaa se, että jos kolmen edellisen adposition aktivoimiin mielikuvaskaemoihin voi liittyä kuva muuttujan liikkeen estyneisyydestä, niin *pitkin*-adpositio ei aktivoi vastaavaa mielikuvaskaemaa. Liikkujan tiellä ei ole esteitä, joten se pääsee kulkemaan vapaasti. Tätä havainnollistaa esimerkkilause 19.

- (19) *Sinne pääsee puolen tunnin melomisella jokea pitkin tai kävelemällä noin neljä kilometriä polkua pitkin.*
(<http://www.thaimaopas.fi/310/koh-kood-koh-kut/>, 28.10.2013)

Kuvio 10. Muuttuja liikkuu kiintopisteenä toimivaa aluetta pitkin. Voimadynaamisesti neutraali suhde.

Adpositiolla *pitkin* oli käyttämässäni aineistossa suhteessa muuttujaan neutraali tai sen liikettä edesauttava rooli. Esiintymä liikettä estävästä roolista ei ollut. Konseptuaalinen rooli ilmenee muuttujan ja kiintopisteen välisenä KONTAKTINA.

Edellä esitetyt mielikuvaskaemat auttavat kuvaamaan adpositioiden polyseemista luonnetta. Adpositioiden käytöt eri konteksteissa eivät aktivoi kielenkäyttäjän tajunnassa pelkästään yhtä vaan useita erilaisia mielikuvaskaemoja. Myös muuttujan ja kiintopisteen väliset suhteet ovat eri lauseyhteyksissä erilaiset. Niitä voi tarkastella konseptuaalisten perusrelaatioiden avulla.

3 ADPOSITIOIDEN ASEMA SUOMEN KIELESSÄ

ISK (§ 687) määrittelee adpositiot taipumattomiksi tai vajaaparadigmiksi sanoiksi, joilla on määräsijainen täydennys ja jotka ilmaisevat entiteetin suhteen johonkin toiseen entiteettiin. Hagège (2010: 8) antaa laajassa typologisessa tutkimuksessaan adpositioille samankaltaisen määritelmän: hänen mukaansa ne ovat kieliopillisia sanoja, jotka ilmaisevat kieliopillista ja semanttista suhdetta komplementteihinsa muodostaen yhdessä niiden kanssa adpositiolausekkeen. Komplementtinsa edessä sijaitsevia adpositioita kutsutaan prepositioiksi. Prepositio ja sen jäljessä tuleva täydennys muodostavat prepositiolausekkeen. Komplementtinsa jäljessä esiintyvää adpositiota kutsutaan postpositioksi. Yhdessä täydennyksensä kanssa se muodostaa postpositiolausekkeen.

Adpositioita löytyy suurimmassa osassa maailman kieliä. Vaikka ne eivät yleensä ole ensimmäisten sanojen joukossa, jotka lapsi oppii, ne ovat kuitenkin kielen fundamentaalisia yksiköjä. (Hagège 2010: 1–5). Kielissä, joissa esiintyy sekä pre- että postpositioita, voidaan nähdä kahdenlaista jakaumaa. Ensimmäisessä tapauksessa, jota edustaa myös suomi, postpositiot dominoivat. Tällöin prepositioita on selkeästi vähemmän, mutta niitä on kuitenkin enemmän kuin vain muutamia yksittäistapauksia. Toisessa tyypissä pre- ja postpositioita voi olla saman verran. Tässä tapauksessa jommillakummilla, joko pre- tai postpositioilla, on laajempi käyttö ja enemmän funktioita (mts. 113).

3.1 Suomen kielen morfosyntaktinen rikkaus

Suomelle, kuten myös muille itämerensuomalaisille kielille, on ominaista kieliopin monipuolinen morfosyntaktinen järjestelmä. Syitä laajaan morfosyntaktiseen variaatioon on useita. Postpositiorakenteen konstituenttijärjestys [N+GEN]+[POSTP] luo edellytykset uusien sijapäätteiden, varsinkin suffiksien synnylle. Suomen kielessä on 15 sijaa (ISK § 81), ja niiden lisäksi vielä rikas adpositiojärjestelmä. Adpositioiden tarkkaa määrää ei voida sanoa, koska ei olla aivan samaa mieltä siitä, mitä adpositiona tulisi pitää. Esimerkiksi Stoecken (1968: 257) laskelman mukaan suomen kielessä on 117 adpositiota. Hänen tutkimuksessaan kaikki samasta leksikaalisesta kannasta johdetut adpositiot on laskettu erikseen. Penttilän lähestymistapa on melko laaja: hän listaa lähes 400 nykysuomen sanaa, joista eri vartaloisia on noin 140 (Penttilä 1963: 337–343). Lisäksi Penttilä pitää adpositioina myös paikallissijaisen seuralaisen kanssa esiintyviä sanoja. Karlssonin (1983: 211–213) listauksesta taas löytyy 74 suomen postpositiota, joista valtaosa ilmaisee spatiaalisia suhteita.

Sijapäätteet ovat adpositioille monessa mielessä läheinen kategoria. Toisinaan adpositioilla ja sijapäätteillä voi olla samanlaiset tehtävät. Esimerkiksi Zwicky (1992: 70) on sanonut, että kaikkea, mitä kielessä ilmaistaan adpositioilla, on mahdollista ilmaista myös sijoilla ja toisin päin. Erona on se, että affiksit yleensä muodostavat kokonaisia taivutusparadigmoja, mikä adpositioiden tapauksessa on harvinaisempaa. Tämä pitää paikkaansa myös suomessa,

koska siinä on useita vajaaparadigmaisia adpositioita, joista käytetään esimerkiksi ainoastaan ulkopaikallissijoja, kuten *lähellä, läheltä, lähelle*, tai ainoastaan sisäpaikallissijoja, kuten *keskuudessa, keskuudesta, keskuuteen*. Toisinaan käytössä on vain jokin ulko- tai sisäpaikallissijoista, kuten adpositioissa *vailla, -, vaille* ja *tapauksessa, -, -*. Adpositiot voivat olla myös kokonaan taipumattomia, kuten adpositiot *läpi* ja *pitkin*.

Adpositiot täydentävät sijamuotojen ilmaisumahdollisuuksia, ja siksi ne sopivatkin usein samanlaisiin tehtäviin erilaisia spatiaalisia, temporaalisia tai muunlaisia suhteita ilmaisemaan. Adpositioista voi kehittyä sijapäätteitä, kuten on tapahtunut esimerkiksi viron kielessä, jossa adpositiosta *kaas* on syntynyt komitatiivin päätte *-ga* (viron komitatiivin kehityspolusta ks. Metslang 2002). Myös suomen kielessä postpositio *kanssa* on lyhentynyt muotoihin *kans* ja *kaa*, ja vastaavaa kehitystä käytetään hyvänä esimerkkinä kielelle ominaisesta kieliopillistumisprosessista (Jaakola 1997: 128). Suomen adposition *kanssa* kehittyminen sijapäätteeksi on siis melko todennäköistä. ISK:n (§ 689) mukaan eron sijojen ja adpositioiden välille tekee kontaktin olemassaolo tai sen puute: paikallissijoilla ilmaistaan sijaintia kontaktissa johonkin, esim. *pöydällä, seinässä, pihalla, kioskillä*; adpositioilla sen sijaan ilmaistaan suhteellista sijaintia, esimerkiksi *pöydän yläpuolella, seinän vieressä, tuolien välissä, tv:n lähellä* tai ajallisia peräkkäisyysuhteita kuten *ennen kuutta, kolmelta alkaen*. Ojutkangas (2005: 530) mainitsee vielä, että kontaktin lisäksi sijapäätte voi ilmaista läheisyyttä (*olen yliopistolla*) ja sisältymistä (*istun autossa*). Suhteellisen sijainnin ilmaukset kuvaavat sijaintia akseleilla, jolloin otetaan huomioon kiintopisteen ominaisuudet, myös sen ulkoiset ominaisuudet kuten käsitteistäjän subjektiivinen näkökulma (onko *lasi pullon edessä* vai *pullo lasin takana?*) ja maantieteelliset suunnat. (Ojutkangas 2005: 526). Joskus tilanteen kuvauksessa voidaan käyttää sekä sijapäätettä että samamerkityksistä grammiä, jolloin sijainti koodataan kaksinkertaisesti (Grünthal 2003: 70). Esimerkkinä tästä on grammin *sisä-* käyttö, joka osoittaa, että sekä grammi itse että sen seuralainen voivat saada saman suuntasijapäätteen, kuten on esimerkiksi ilmauksissa *taloon sisään* tai *talosta sisältä* (Ojutkangas 2008; Ojutkangas, Huumo 2010).

Morfologisista eroista on olennaista mainita sekin, että sijapäätteet muodostuvat yleensä lyhyistä vokaaleista tai yksitavuisista morfeemeista, mutta adpositiot ovat yleensä pidempiä (Hagège 2010: 25). Tästä todistavat myös tutkimuskohteenani olevat adpositiot, jotka kaikki ovat kaksitavuisia. Adpositioita ja sijapäätteitä koskevat erot liittyvät myös sanajärjestykseen. Adpositioista bipositiot voivat esiintyä täydennyksen edessä tai sen jäljessä. Preposition ja täydennyksen väliin voi tulla määritteitä (*hyppäsin yli leveän ojan*), mutta postpositioita ei yleensä voida erottaa täydennyksestään, vaan postposition on seurattava täydennystään välittömästi.

3.2 Suomen bipositioiden morfosyntaktisia piirteitä

Pre- ja postpositioiden morfosyntaktinen ero ilmenee ensinnäkin adposition paikassa suhteessa täydennykseensä – prepositio sijaitsee täydennyksensä edessä, postpositio sen jäljessä. Suomessa on yleisenä sääntönä, että prepositiorakenteen täydennys on partitiivi- ja postpositiorakenteen genetiivisijainen, vaikka poikkeuksiakin löytyy. Adpositiot *halki, poikki, läpi, ali, yli, alla, alle, alta, yllä, yltä*, ja *ylle* saavat genetiivitäydennyksen (ISK § 702), ja samaan listaan voidaan lisätä myös *ohi*. Partitiivitäydennyksen saavat väyläadpositioista *pitkin* ja suuntaa ilmaisevista adpositioista *kohti, kohden, vastaan*, ja *vasten* (ISK § 705). Paavo Siro (1964: 45) ilmaisee asian niin, että “genetiivitäydennyksen saavat ratkaisevaa muutosta ilmaisevat adpositiot kuten *yli* ja partitiivitäydennyksen suuntaa ilmaisevat adpositiot kuten *pitkin*”. Suomessa on kuitenkin adpositioita, joiden täydennyksen sija vaihtelee riippuen siitä, käytetäänkö adpositiota pre- vai postpositiona. Sirkumspatialisten adpositioiden *keskellä* ja *lähellä* sijavaihtelu johtuu joidenkin käsitysten (Haukioja 1998; Lestrade 2010) mukaan partitiivin ilmaisemasta kvantitatiivisesta ja aspektuaalisesta rajattomuudesta: *Kävelin ympäri taloa* kertoo todennäköisesti suunnaltaan epämääräisestä liikkeestä, jossa liikkuja ei toteuta yhtä kokonaista kierrosta, tai mahdollisesti siitä, että hän tekee useita kierroksia. Genetiivisijaisen täydennyksen ja postposition käyttö tässä yhteydessä merkitsisi todennäköisesti, että talon ympäri tehtiin tarkalleen yksi kierros, joka alkoi tietyistä paikasta ja päättyi samaan paikkaan (Lestrade 2010: 607). Samasta seikasta huomauttaa myös Jaakola (1997: 141–142), joka toteaa, että on vaikea sanoa, johtuuko merkitysero adposition pre- tai postpositioasemasta vai sen täydennyksen sijavaihtelusta. Myös sellaisten adpositioiden tehtävät, joiden täydennykset ovat sekä prepositio- että postpositiorakenteessa samassa sijassa, voivat prepositiona ja postpositiona olla toisistaan selkeästi erilaiset (esimerkiksi *kautta* ja *pitkin*).

Väyläadpositioiden genetiivitäydennyksen on esitetty palautuvan historialliseen totaaliobjektiin tai objektinsijaiseen adverbialiin (Sadaniemi 1960: 12). Näin lauseessa *Hän juoksi kaupungin läpi* totaaliobjektina on Sadaniemen mukaan ollut *kaupunki*. Vertailun vuoksi lauseessa *Olen juossut kaikki kaupungin kaupat läpi* totaaliobjektin asemassa on substantiivilauseke *kaikki kaupungin kaupat*. Objektistaan viittaa sekin, että väyläadpositioihin ei (substantiivilähtöisille postpositioille tyypilliseen tapaan) yleensä liity täydennykseen viittaavia possessiivisuffikseja, muutamaa poikkeusta kuten prolatiivimuotoja lukuun ottamatta (*hänen ylitseen ~ ohitseen*) (Huumo 2010: 534). Jos väyläadpositioiden genetiivitausta selittyy objektin merkinnän avulla, tällaiset adverbitaustaiset väyläadpositiot erottuvat selvästi substantiiveista syntyneistä adpositioista, joiden genetiivitäydennyksen on oletettu syntyneen genetiiviattribuutista.

Prepositiorakenteen täydennys on useimmiten partitiivisijainen. Oletettavasti ensimmäisiä prepositioina käytettyjä adpositioita ovat olleet *pitkin* ja *ennen*. Prepositiorakenteella on samankaltaisuuksia komparatiivirakenteen kanssa.

(Grünthal 2005: 45). Komparatiivirakennehan on mahdollista muodostaa kahdella tavalla: adjektiivi voi olla sekä komparoitavan objektin edessä että jäljessä (*laiva on suurempi venettä ~ laiva on venettä suurempi*). Komparatiivirakenne on saattanut olla esikuvana myös prepositiorakenteen synnylle ja sen partitiivisijaiselle täydennykselle. Partitiivi on irronnut paikallissijasarjasta, mistä kertoo sekin, että monissa sukulaiskielissä komparaatiota ilmaistaan erosijalla (Grünthal mts. 45). Komparatiivirakenteella on adpositiorakenteen kanssa myös semanttisia samanlaisuuksia: adpositiorakenteessa *Pekka on Jukkaa kaksi minuuttia edellä* osallistujia vertaillaan keskenään aivan kuten komparaatorakenteessa. (Huomo 2013b: 23).

3.3 Suomen adpositioiden syntylähteitä. Prepositioiden erityisasema suomen kielessä

Adpositioita voi kieleen kehittyä eri sanaluokista kuten verbeistä, substantiiveista ja adverbeista. Tavallisinta on, että substantiiveista syntyneet adpositiot vastaavat kielessä genetiivilausekkeen rakennetta (Bybee 1988: 353–354). Kun määrite on genetiivissä ja pääsanana toimiva substantiivi paikallissijassa, on odotuksenmukaista, että kielessä on postpositioita (ISK 2004 § 688). Esimerkkinä tästä on lauseke *puun juurella*, jossa adposition *juurella* taustalla on helppoa nähdä olleen substantiivin *juuri* ja jonka rakenne vastaa genetiivirakennetta. SOV-sanajärjestyistä noudattavissa kielissä, jollainen suomikin on historiallisesti ollut, esiintyykin tunnetusti enemmän postpositioita ja suffikseja kuin prepositioita ja prefiksejä. Kieltenvälisesti suffiksit ovat prefiksejä yleisempiä. (mm. Bybee *et al.* 1990: 6–10, 15, 34–35). SVO-sanajärjestyistä noudattavissa kielissä taas adpositiot ovat tavallisesti, vaikeiväät aina, prepositioita. Jos jostakin prepositiokielestä löytyy suffikseja, on syynä todennäköisesti se, että aikaisemmin tämä kieli on ollut postpositiokieli (Dryer 1996: 1057–1058). SVO-kielet eivät ole yhtä säännöllisesti prepositiokieliä kuin SOV-kielet ovat postpositiokieliä (Grünthal 2005: 29). Adposition sijainti suhteessa täydennykseensä riippuu siis tavallisesti verbin sijainnista lauseessa. Sitä, että suomi on historiallisesti noudattanut SOV-sanajärjestyistä, todistaa postpositioiden olemassaolon lisäksi myös genetiivin ja substantiivin järjestys genetiivimääritteisessä omistusrakenteessa. Verbiloppuisen kielen tapaisesti tällöin omistaja edeltää omistettua. (Grünthal mts. 40). Kielitypologisiin tutkimuksiin nojaten voidaan todeta, että yhteys omistus- ja adpositiorakenteiden välillä on hyvin tiivis: jos genetiivimääritteisessä omistusrakenteessa omistettava edeltää omistajaa, kielessä on hyvin todennäköisesti prepositioita, ja vastaavasti jos omistaja edeltää omistettavaa, kieli on lähinnä postpositiokieli (Bybee 1988: 354).

Itämerensuomalaisten kielten bipositiot ovat oletettavasti kehittyneet adverbeista (Grünthal 2005: 39–40). Tällaisia adverbitaustaisia bipositioita, jotka voivat edelleen, ilman täydennystä esiintyessään, edustaa myös adverbien

luokkaa, ovat suomessa esimerkiksi 1) suuntaa ilmaisevat grammit *kohti* ja *päin*; 2) väylää kuvaavat grammit *yli*, *läpi* *pitkin*, *halki* ja *poikki*, 3) staattismerkityksiset grammit *lähellä* ja *keskellä*. Käsitystä adpositioiden ja adverbien samankaltaisuudesta ja kategorioiden osittaista lomittaisuutta heijastaa muun muassa se, millä nimityksillä adpositioita on kielitypologisessa kirjallisuudessa kuvattu. Esimerkiksi nykyään prepositioina pidettäviä kielen yksiköitä on vanhemmassa kielitypologisissa tutkimuksissa nimitetty mm. *transitiiviseksi adverbiksi* (Jespersen 1924), *prepositionaaliseksi adverbiksi* (Quirk *et al.* 1985: 662) tai *puoliadverbiksi* (*half adverbs*, Charnley 1949: 277, viitattu Hagege 2010: 53 mukaan).

Siihen, miksi suomen kielessä on prepositioita, ei ole yksiselitteistä vastausta. Suomen kielen genetiivimääritteinen omistusrakenne ei edellytä prepositioiden olemassaoloa. Grünthal (2005) osoittaa ensinnäkin, että prepositioiden kategoria on itämerensuomessa selkeästi myöhäissyntyneempi kuin postpositioiden – prepositiot ilmestyivät kieleen todennäköisesti itämerensuomen kielten erilliskehityksen aikana. Konkreettisten prepositioiden syntyyn johtaneiden syiden sijaan Grünthal tarkastelee kielessä tapahtuneita yleisiä muutoksia, jotka ovat saattaneet vaikuttaa prepositioiden syntyyn.

Kielen muuttuminen tapahtuu kolmea mahdollista reittiä pitkin. Näitä ovat 1) olemassa olevien kielen välineiden uudenlainen käyttö (kielen sisäinen muutos), 2) muista kielistä lainaaminen (kielikontaktien aiheuttama muutos) ja 3) uusien ilmaisuvälineiden keksiminen (Lass 1997: 209, viitattu Grünthal 2003 mukaan). Prepositioiden synty suomen kieleen ja itämerensuomeen yleisemmin perustuu todennäköisesti kielessä jo olemassa olleiden, erityisesti morfologisten ja syntaktisten välineiden uudelleen käyttöön (Grünthal 2003: 37; 2005: 39). Grünthal myöntää, että ajatus muista kielistä lainaamisesta olisi houkutteleva, mutta pitää tällaista selitystä kuitenkin epätodennäköisenä. Germaaniset ja balttilaiset kielet, jotka nykyään ovat lähinnä SVO- ja prepositiokieliä, ovat vaikuttaneet itämerensuomalaisiin kielisiin paljonkin, mikä näkyy selvästi sanastossa. Niinpä olisi helppo olettaa, että myös prepositiot ovat tulleet näihin kielisiin vieraista kielistä lainaamisen tuloksena. Mutta jos oletus pitäisi paikkaansa, itämerensuomesta löytyisi vierasperäisiä adpositioiksi luokiteltavia sanoja, joita ei kuitenkaan ole. Toinen seikka, miksi lainaaminen vaikuttaa epätodennäköisenä, on morfosyntaktinen. Adpositiot noudattavat itämerensuomalaisissa kielissä suhteellisen vakiintuneesti sääntöä, jonka mukaan prepositioiden täydennys on partitiivi- ja postposition genetiivisijainen. Indoeurooppalaisten kielten adpositiorektiot ovat toisenlaisia: niiden postpositiorakenteiden täydennys ei ole partitiivissa, eikä partitiivi kuulu edes monien indoeurooppalaisten kielten sijajärjestelmään. (Grünthal 2005: 36–38).

Prepositioiden syntyä edeltäviä syitä on siis etsittävä muualta. Todennäköisintä on, että tähän ovat vaikuttaneet kielen sisäiset muutokset. Prepositioiden olemassaoloa on selitetty esimerkiksi postpositioiden käyttöön perustuvalla analogialla (Hakulinen 1979: 501). Prepositioiden syntyyn voi vaikuttaa myös kielen sanajärjestys. Yleensä on niin, että kieleen syntyvät adpositiot noudattavat samaa sanajärjestystä kuin lekseemit, joista ne ovat kehittyneet. Jos siis

adpositio on syntynyt verbistä, niin SVO- kielissä, joissa transitiiiverbi edeltää objektia, kieliopillistumisprosessin tuloksena verbistä syntyvä adpositio on prepositio. SOV-kielten sanajärjestyssääntöjen mukaan taas verbi sijaitsee lauseessa objektin jäljessä, jolloin siitä syntyvä adpositiokin on postpositio. (Hagège 2010: 150–155). Tämä olisi siis luonnollinen kehityspolku silloin, kun adposition syntylähteenä olisi verbi. Itämerensuomen prepositioiden alkuperä näyttää kuitenkin olevan jotain muuta: ne ovat oletettavasti ensin kehittyneet adverbiksi tai postpositioksi ja vasta sen jälkeen prepositioksi. Kuten jo edellä on mainittu, myöskään genetiivimääritteinen omistus rakenne ei selitä prepositioiden olemassaoloa. Yksiselitteistä lähdettä tai rakennetta, joka selittäisi prepositioiden olemassaoloa suomen kielessä, ei siis löydykään. (Grünthal 2005: 40–41). Sanajärjestyksen muuttumisella voi kuitenkin olla olennainen merkitys siltä kannalta, että se tuo mukanaan myös sijajärjestelmän muuttumisen. Myös genetiivin ja akkusatiivin muotojen yhteen lankeaminen on vahvistanut sanajärjestyksen asemaa. Subjektilla ja objektilla ei ole yksinomaisia sijoja, ja siksi verbillä on merkittävä rooli niiden välissä. (mts. 46–47). Tämä puolestaan voi vaikuttaa siihen, että prepositioita on kieleen syntynyt.

3.4 Adpositioiden syntaktinen jatkumonluonteisuus suomessa

Grammit voivat kuulua yhtäaikaan erilaisiin syntaktisiin kategorioihin. Adpositioitehtävän lisäksi ne voivat suomen kielessä toimia adverbina ja verbiin liittyvänä partikkelina. Sanaluokat ovat siis luonteeltaan jatkumomaisia. ISK (2004 § 687; § 646; § 455) määrittää käsitteet adpositio, adverbi ja verbipartikkeli seuraavasti.

- I. *Adpositio* on yhteisnimitys postpositioille ja prepositioille. Adpositiot ovat taipumattomia tai vajaaparadigmaisia sanoja, joilla on määräsjainen täydennys ja jotka ilmaisevat olion tai asian suhteen johonkin toiseen entiteettiin. Adpositioiden täydennyksinä toimivat substantiivilausekkeet ovat adposition edellyttämässä muodossa, ilmaisten puheena olevan viittauksen suhteutuskohdan. (§ 687). Esimerkkeinä adpositioista ovat vaikkapa tämän tutkimuksen kohteena olevat sanat *yli*, *läpi*, *kautta* ja *pitkin* niissä tapauksissa, joissa ne saavat kieliopillisessa sijassa olevan täydennyksen.
- II. *Adverbi* on vajaaparadigmainen tai taipumaton sana, joka kuvaa sellaisia lauseessa esitetyn tilanteen suhteita kuten aikaa (*tänään*, *pian*), paikkaa (*eteenpäin*, *takaisin*), olotilaa (*juovuksissa*, *varpaillaan*), tapaa (*hienosti*, *rauhallisesti*) ja määrää (*riittävästi*, *liikaa*). (§ 646). Adverbi muodostaa adverbilausekkeen.
- III. *Verbipartikkeli* muodostaa verbin kanssa idiomaattisen predikaatin. Se ei voi saada omia laajennuksia. (§ 455).

Seuraavat esimerkkilauseet havainnollistavat kunkin mainitun funktionaalisen elementin käyttöä.

- I. *Seinän läpi kuului meteli.* (adpositio)
- II. *Luin kirjat läpi.* (adverbi)
- III. *Lautakunta kävi kaikki ehdotukset läpi.* (verbipartikkeli).

Adpositioita ja adverbeja erottaa toisistaan se, että adpositiot saavat täydennyksen, adverbit eivät. Toisinaan jää kuitenkin epäselväksi, mitä sanaluokkaa tietty grammin käyttö edustaa. Sana *läpi* lauseessa *Juoksin metsän läpi* voidaan periaatteessa ymmärtää sekä postpositiona, jossa *metsä* on postposition täydennys (*metsän läpi*) että verbiin liittyvänä partikkelina, jossa *läpi* yhdessä verbin *juosta* kanssa muodostaa idiomaattisen predikaatin *juosta läpi*, jolloin *metsän* on objekti (vrt. kieltopartitiivin mahdollisuuteen lauseessa *En juossut koko metsää läpi*).

Edellä tuli jo mainituksi, että on grammeja, jotka tavanomaisessa kieliopillisessa sijassa olevan täydennyksen asemesta voivat saada paikallissijaisen seuralaisen. Tämä on myös yksi grammien funktionaalista käytöistä.

IV. *Pommi meni katosta läpi.*

Paikallissijaisen seuralaisen saavia sanoja on yleensä pidetty adverbeina. Penttilä (1963: 402–3, 414, 430) ja ISK (§ 687) pitävät niitä kuitenkin adpositioina, Ojutkangas ja Huumo (2010) kutsuvat niitä kvasiadpositioiksi. Ojutkankaan ja Huumon (2010) mukaan kvasiadposition seuralaisina voidaan pitää eräitä illatiivi-, allatiivi- elatiivi- ja ablatiivimuotoisia seuralaisia. Esimerkkeinä ovat ISK:n lausekkeet *hintoihin nähden*, *1990-luvulle mennessä*, *menestyksestä johtuen* ja *juhannukselta alkaen*. Myös Grünthal (2003: 69) huomauttaa, että vaikka genetiivi on kiistämättä substantiivikomplementin sijoista yleisin, paikallissijoja käytetään adpositiolausekkeissa huomattavasti useammin kuin kirjoitettuun standardikieleen perustuvien kielioppien antamasta kuvasta voisi olettaa. Suomessa on grammeja, jotka saavatkin vain paikallissijaisen seuralaisen, kuten *asti* ja *saakka* (perusteellinen tutkimus näistä grammeista on Päiviö 2007).

Kuten huomataan, paikallissijaisia seuralaisia saavien kvasiadpositioiden ja adverbien ja tavanomaisten adpositioiden käytössä on samanlaisuuksia. Merkittävä ero on kuitenkin se, että kvasiadpositio voi sijaita seuralaisestaan erillään, mutta adpositio ei, kuten osoittavat esimerkissä 20 esitetyt lauseet.

- (20) *Mutta yhtenä päivänä asunnon avonaisesta ikkunasta hyppäsi kissa sisään.* (<http://keskustelu.jatko aika.com/showthread.php?p=2941805> 28.6.2014)

**Mutta yhtenä päivänä asunnon ikkunan hyppäsi kissa sisään.*

Väitöskirjan artikkeleissa tutkinkin grammien *yli*, *läpi*, *kautta* ja *pitkin* käyttöjä adpositioina. Sen lisäksi käsittelem myös kvasiadpositiorakenteita, jotka muodostavat perinteisinä pidetyille adpositiorakenteille mielenkiintoisen vertailukohdan. Näiden grammien adverbikäyttöä (ilman paikallissijaista kiintopistettä) en käsittele.

4 ARTIKKELEIDEN LYHYET KUVAUKSET

Artikkeleissani tutkin väyläadpositioiden *yli*, *läpi*, *pitkin* ja *kautta* semantiikkaa. Toisissa artikkelissa vertailen kyseisten bpositioiden pre- ja postpositiokäyttöjen merkityseroja, toisissa tarkastelen bpositioiden semantiikkaa pre- ja postpositiokäyttöjä tosistaan erottamatta. Väitöskirjatutkimuksessa esitetyt tulokset perustuvat Kielipankista poimitun aineiston systemaattiseen analyysiin.

Väyläadpositioiden pre- ja postpositiokäyttöjen tähänastisissa tarkasteluissa on osoitettu, että toiset bpositioista, esimerkiksi *läpi* ja *yli*, sallivat aidon liikkeen ilmauksissa pre- ja postpositiiovaihtelun suhteellisen vapaasti ilman että niiden välille syntyisi suurta eroa. Merkityserot tulevat selvemmin esiin fiktiivisen liikkeen ilmauksissa. (Salmi 1994; Huumo 2010). Toisilla adpositioilla, kuten *pitkin* ja *kautta*, on pre- ja postpositiona esiintyessä selkeästi erikoistuneet merkitykset (Leino 1993: 218; Huumo 2010), samaa voidaan sanoa adpositioista *keske-*, *lähi-* ja *ympäri* (Jaakola 1997; Haukioja 1998; Lestrade 2010).

Joitakin kaikkia väyläadpositioita koskevia yleistyksiä voidaan silti tehdä. Yksi ensimmäisistä bpositioiden merkityseroista kirjoittaneista tutkijoista oli Sadeniemi (1960), joka totesi postpositioiden merkityksen olevan “konkreettisempi ja primäärisempi” ja prepositioiden “abstraktisempi ja sekundäärisempi”. Hakulinen ja Karlsson (1979: 155) puolestaan huomauttavat, että “prepositioliouseke on harvemmin merkitykseltään samassa määrin konkreettinen kuin postpositioliouseke”, ja mainitsevat, että prepositioiden tehtävinä on useasti esimerkiksi suunnan ja ajan ilmaiseminen. ISK:n mukaan prepositiorakenteet saattavat olla tyyliältään kirjallisempia, ja niissä todetaan olevan enemmän kiteytymiä. Väyläadpositioiden kuvauksessa ISK toteaa, että ero koskee varsinkin adpositiota *pitkin*, jonka sanotaan esiintyvän postpositiona ensisijaisesti rajallista väylää kuvaavissa lauseissa, mutta prepositiona hajanaisempaa väylää ja myös temporaalisia suhteita kuvaavissa ilmauksissa (2004 § 705). Tämä on todettu myös muualla (Huumo 2010; 2013a).

Tässä työssä pyrin tarkastelemaan yhtäältä sitä, miten kirjallisuudessa esitetyt väyläadpositioiden semanttiset ominaisuudet näkyvät kirjallisessa tekstiaineistossa. Sen lisäksi laajennan tutkimusaihetta lisää hyödyntämällä adpositioiden tarkastelussa seuraavia keinoja: fiktiivinen liike, skannaus ja voimadynamiikka. Niitä käyttämällä voidaan tutkia väyläadpositioiden semanttisia ominaisuuksia monista näkökulmista. Seuraavaksi esittelen lyhyen yhteenvedon väitöskirjan empiirisen osuuden artikkeleistani tuloksineen.

- Ensimmäinen artikkeli *Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion?* on kirjoitettu yhteistyössä Tuomas Huumon kanssa. Tutkimuskysymyksen asettelu, menetelmän valinta ja teorian kytkeminen aineistoon suunniteltiin yhdessä. Osuutenani oli kerätä ja luokitella aineisto, mitä seurasi taas yhteinen päätelmien teko ja yhteenveto. Artikkelissa pohdimme adpositioiden *läpi* ja *pitkin* pre- ja postpositiorakenteiden semanttisia eroja. Jaamme aineistosta poimitut adpositiorakenteet spatiaalista, temporaalista ja abstraktista merkitystä

kuvaaviin, minkä jälkeen analysoimme sitä, millainen on pre- ja postpositiorakenteiden jakauma kussakin merkitysryhmässä. Sanomalehtiaineistoon pohjautuvan analyysin tulokset osoittavat, että spatiaalisissa merkityksissä postpositiot ovat prepositioita tavallisempi valinta, mutta prepositioita löytyy huomattavasti useammin merkitykseltään temporaalista rakenteista. Abstraktien merkitysten osalta ei voida vetää kovin selvää rajaa, sillä abstrakteja merkityksiä ilmaistaan sekä pre- että postpositiorakenteilla. Spatiaalista suhdetta kuvaavien lauseiden tarkastelussa sovellamme Alhoniemen terminatiivitutkimuksessa (1978) esitettyä väylätyypittelyä. Tarkastelemme pre- ja postpositioiden esiintymistä eri väylätyypeissä. Tulemme siihen tulokseen, että siirtymäväyläilmauksissa esiintyy sekä pre- että postpositioita; erona on se, että postpositioiden ilmaisema liike hahmottuu tavallisemmin suuntaiseksi, prepositioilla taas voidaan kuvata myös vailla tiettyä suuntaa etenevää liikettä. Prepositioita löytyy postpositioita tavallisemmin fiktiivisen liikkeen ilmauksista, erityisesti esiintymis- ja prosessiväylää kuvaamassa.

- Voimadynamiikka on ilmiö, jonka avulla olen tarkastellut adpositiorakenteita kahdessa artikkelissa. Niistä toinen on kirjoitettu yhteistyössä Csenge Feketen ja Tuomas Huumon kanssa ja on nimeltään *Breaking Through: How force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition läpi 'through'*. Csenge Fekete ja minä kokosimme aineiston, jota analysoimme Tuomas Huumon ehdottamaa teoriataustaa vastaan. Loppupäätelmät ovat yhteisiä. Otsikon mukaisesti kiinnitämme huomiomme adposition *läpi* voimadynaamisiin ominaisuuksiin. Vertailemme sen käyttöjä pre-, post- ja kvasiadpositiorakenteissa ja tarkastelemme erilaisia kiintopisteitä, jotka näissä rakenteissa esiintyvät. Esitämme, että adposition *läpi* kolme eri rakennetta voidaan sijoittaa voimadynaamisuuksia kuvaavalle hierarkkiselle asteikolle, jonka toisessa päässä ovat kvasiadpositio- ja toisessa prepositiorakenteet. Voimadynaamisen merkityksen läsnäolo on vahvimmin näkyvissä kvasiadpositiorakenteissa ja heikoimmin prepositiorakenteista. Postpositiorakenteet sijoittuvat asteikolla niiden väliin.
- Toinen artikkeli, jossa hyödynnän adpositioiden semanttisten ominaisuuksien tarkastelussa voimadynamiikan käsitettä, on nimeltään *Yli, läpi ja kautta. Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa*. Lähestyn kolmen mainitun grammin voimadynaamisia ominaisuuksia kahdesta näkökulmasta. Ensin vertailen kolmen grammin voimadynaamisia ominaisuuksia keskenään ja selvitan, onko adpositioiden välillä eroja siinä, missä määrin voimadynaamisuus on tulkittavissa niiden sisäiseksi ominaispiirteeksi. Tässä vaiheessa en kiinnitä huomiota siihen, onko grammi lauseessa pre-, post- vai kvasiadposition roolissa. Sitä tarkastelen artikkelin jälkipuolella, jossa tutkimuksen kohteena ovat yhden ja saman adposition kolmessa eri rakenteessa ilmaisemat voimadynaamiset ominaisuudet. Toisessa osuudessa tarkastelen vain adpositioita *yli* ja *läpi*, sillä adpositio *pitkin* ei voi saada paikallissijaista seuralaista. Yleistäen

voidaan sanoa, että adpositioita *läpi* ja *yli* sisältäviin lauseisiin liittyy vahvasti mielikuva siitä, että kiintopiste muodostaa esteen, joka muuttujan on ylitettävä tai läpäistävä. Grammirakenteen verbi voi olla luonteeltaan voimadynaaminen ja aiheuttaa tai vahvistaa mielikuvaa siitä, että voiman käyttö on liikkeen toteuttamisen edellytys. Grammia *kautta* sisältävistä lauseista syntyvä mielikuva on usein toisenlainen: siinä kiintopiste muodostaa ikään kuin kanavan, jonka avulla muuttuja pääsee liikkumaan haluamaansa päämäärään, joten voimadynaaminen suhde on harvinaisempi kuin muissa adpositiorakenteissa. Tutkin myös grammien *yli* ja *läpi* kolmen rakenteen, pre- post- ja kvasiadpositiorakenteen voimadynaamisia ominaisuuksia. Tässä vertailussa saavat erityistä huomiota varsinkin kvasiadpositiorakenteet, koska ne kuvaavat muita rakenteita huomattavasti voimakkaampaa voimadynaamista suhdetta. Tässä on oletettavasti osuutensa elatiivisijaisella seuralaisella, sillä juuri se synnyttää mielikuvan muuttujan poistumisesta kiintopisteen vaikutuspiiristä sen läpäisemisen tai ylittämisen jälkeen, liikkeen yksisuuntaisuudesta ja peruuttamattomuudesta.

- Kirjoituksessa *Verbit ja väylät* pyrin löytämään korrelaatioita *yli*, *läpi* ja *kautta*-adpositiorakenteissa käytettyjen verbien ja erilaisten väylätyyppien välillä. Väylätyyppittely on jälleen kerran mukautettu Alhoniemen terminatiivitutkimuksesta (1978). Verbit olen jakanut kolmeen eri tyyppiin – liikettä, staattista tilaa ja prosesseja ilmaiseviksi. Liikeverbien ryhmään lasken verbit, joiden päällimmäisenä merkityksenä on liikkeen ilmaiseminen, kuten *tulla* ja *mennä*, sekä verbit, joiden kuvaaman toiminnan tuloksena on paikanmuutos, kuten *uida* ja *lentää*. Staattista tilaa ilmaisee ensisijaisesti verbi *olla*, jonka osuus aineiston tilaverbeistä oli suurin. Prosessiverbeistä muodostuu heterogeenisin ryhmä, johon kuuluvat hyvin monenlaiset teko- ja tapahtumaverbit, kuten esimerkiksi *rakentaa* ja *kehittää*. Etsin korrelaatioita kolmen verbi- ja neljän väylätyypin välillä. Tutkimuksesta käy ilmi, että sekä liike- että sijaintiväyläilmaukset suosivat liikeverbejä. On kuitenkin merkittävää, että jotkin niistä verbeistä ovat käypiä vain siirtymäväyläilmauksissa. Koska myös prosesseja ilmaisevat verbit sisältävät liikepotentiaalia, nämäkin voivat esiintyä liikkeen kuvauksissa. Staattiset verbit sopivat selvästi yhteen esiintymisväyläilmausten ja aktiveettiverbit ensi sijassa prosessiväyläilmausten kanssa.
- Artikkelissa *Bipositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions* käsittelen liikeverbejä, jotka esiintyvät rakenteissa, joissa käytetään adpositioita *yli*, *läpi* ja *pitkin*. Ne voivat kuvata sekä aitoa että fiktiivistä liikettä. Rinnastan adpositioiden pre- ja postpositiorakenteet ja vertailen niitä keskenään. Jaan liikeverbit skemaattisiksi ja spesifisiksi liikeverbeiksi. Aineistoa analysoimalla osoitan, että skemaattisemmat ja yleiskäyttöisemmät liikeverbit ovat yleisempiä postpositiorakenteissa, varsinkin niissä, joissa ilmaistaan aitoa liikettä eli paikanmuutosta. Spesifisem-

mällä merkityksellä tarkoitan esimerkiksi liikkeen tapaa tarkentavaa, usein epäsuoraa liikettä kuvaavia verbejä kuten *mutkitella* ja *kiemurrella*. Ne esiintyvät mieluummin prepositiorakenteissa ja ilmaisevat postpositiorakenteita useammin fiktiivistä liikettä, pitkänomaisen entiteetin sijaintia. Myös leviämisverbeiksi kutsumani verbit kuten *levitä* ja *kuohua*, jotka ilmaisevat tasaista, asteittaista liikettä, tuntuvat sopivan ensi kädessä prepositiorakenteihin.

5 JOHDANTO-OSUUDESSA KÄYTETTY KIRJALLISUUS

- Alhoniemi, Alho 1978. Suomen kielen terminatiivesta. Rakenteita. – *Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi* 6.2.1978. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto, 188–206.
- Alhoniemi, Alho 1988. Postpositorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. – *Sananjalka* 30, 27–43.
- Bybee, Joan 1988. The diachronic dimension in explanation. – *Explaining language universals*. John A. Hawkins (ed.). Oxford: Basil Blackwell, 350–379.
- Bybee, Joan L, William Pagliuca, Revere Perkins 1990. On the asymmetries in the affixation of grammatical material. – *Studies in typology and diachrony*. Papers presented to Joseph H. Greenberg on his 75th birthday. Croft, William, Keith Denning, Suzanne Kemmer (eds.). *Typological studies in language* 20. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia, 1–39.
- Charnley, Mitchell 1949. The syntax of deferred prepositions. – *American Speech* 24, 268–77.
- Cuyckens, Hubert 1995. Family resemblance in the Dutch spatial prepositions door and langs. – *Cognitive Linguistics* 2/3 (6), 183–208.
- ES = Häkkinen, Kaisa 2004. *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Dąbrowska, Ewa 2010. More individual differences in language attainment: How much do adult native speakers of English know about passives and quantifiers? *Lingua* 120, 2080–2094;
<http://www.northumbria.ac.uk/static/5007/sasspdf/moreindividualdifferences.pdf>.
Luettu 22.10.2013
- Dąbrowska, Ewa 2012. Different speakers, different grammars: Individual differences in native language attainment. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2, 219–253;
<http://www.northumbria.ac.uk/static/5007/sasspdf/differentspeakers.pdf>.
Luettu 22.10.2013
- Dewell, Robert 2007. Moving OVER: the role of systematic semantic processes in individual lexical items. – *Annual Review of Cognitive Linguistics* 5, 271–288.
- Dryer, Matthew S 1996. Word Order Typology. – *Handbook on Syntax* 2. Jacobs, Joachim (ed.). Walter de Gruyter Publishing, 1050–1065.
- Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2013. Breaking through: How the force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition *läpi* ‘through’. – *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
- Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2014. Force dynamics and adpositional constructions: the case of the Finnish *läpi* ‘through’. – *International Journal of Cognitive Linguistics*. Special issue: Consolidating a Map of Talmyan Cognitive Semantics – Looking within, across, and beyond its systems. A theme session presented at ICLC-12, Edmonton, Canada.
- Glück, Helmut 2000. *Metzler Lexikon Sprache II*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Goldberg, Adele 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Grünthal, Riho 2003. *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 224. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Grünthal, Riho 2005. Miksi itämeresuomessa on prepositioita? – *Virittäjä* 109, 28–51.
- Hagège, Claude 2010. *Adpositions*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Oxford University Press.

- Hakulinen, Lauri 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hakulinen, Auli, Fred Karlsson 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- Haukioja, Timo 1998. Rektio ja rajattuus: huomioita suomen adpositioiden rektiosta. – *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. Toim. Anneli Pajunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 217–229.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi, Friederike Hünemeyer 1991. *Grammaticalization: A conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002. *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopper, Paul, Elizabeth Closs Traugott 2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huumo, Tuomas 2007. Kvantiteetti ja aika. 2: Nominaalinen aspekti ja suomen predikaatiivin sijanvaihtelu. – *Virittäjä* 111 (1), 3–27.
- Huumo, Tuomas 2010. Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista. – *Virittäjä* 114, 531–561.
- Huumo, Tuomas 2013a. Many ways of moving along a path: What distinguishes prepositional and postpositional uses of Finnish path adpositions? – *Lingua* 133, 319–335.
- Huumo, Tuomas 2013b. Kaiken edellä on nainen – suomen kielen dynaamisten akseli-grammien järjestelmä ja sen käyttö paikan ja ajan ilmauksissa. – *Sananjalka* 55, 7–28.
- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011. Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*. Bierwiazzonek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
- ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jaakola, Minna 1997. Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. □ *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. Laitinen, Lea, Tapani Lehtinen (toim.). Helsinki. Kieli 12, 121–156.
- Jackendoff, Ray 1990. *Semantic Structures*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Jespersen, Otto 1924. *The Philosophy of Grammar*. University of Chicago Press.
- Johnson, Mark 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Kaljurand, Kadri 2011. *Sõna ympäri mitmetähenduslikkus kognitiivse lingvistika vaate-nurgast*. Maisteritutkielma. Tarton yliopisto, suomalais-ugrilainen laitos. Tartto.
- Karlsson, Fred 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY, Porvoo.
- Kemmer, Suzanne, Michael Barlow 2000. *Usage-based models of language*. CSLI Publications, Center for the Study of Language and Information.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja* 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Lakoff, George 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago.
- Lakoff, George, Mark Johnson 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

- Langacker, Ronald W 1987. *Foundations of cognitive grammar I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W 1991. *Concept, Image and Symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lass, Roger 1997. *Historical linguistics and language change*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lehismets, Kersten (tulossa). How to survive through the tough Nordic winter. Temporal Use of Finnish Path Adpositions. – *Nordic Journal of Linguistics*.
- Lehismets, Kersten 2013a. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa. – *Virittäjä* 3, 346–371.
- Lehismets, Kersten 2013b. Verbit ja väylät. – *Sananjalka* 55, 29–50.
- Lehismets, Kersten 2014. Bipositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions. – *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
- Leino, Jaakko 2003. *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Pentti 1989. Paikallissijat ja suhdessäntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93, 161–219.
- Leino, Pentti 1993. *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kieliooppia* 1. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lestrade, Sander 2010. Finnish case alternating adpositions: a corpus study. – *Linguistics* 48 (3), 603–628.
- Libert, Alan R. 2006. *Ambipositions*. LINCOS studies in language typology 13. LINCOS.
- Matlock, Teenie 2004a. The conceptual motivation of fictive motion. – *Studies in linguistic motivation*. Radden, Günter, Klaus Uwe Panther (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 221–248.
- Matlock, Teenie 2004b. Fictive motion as cognitive simulation. *Memory & Cognition* 32, 1389–1400.
- Matlock, Teenie 2006. Depicting fictive motion in drawings. – *Cognitive Linguistics: Investigations across languages, fields, and philosophical boundaries*. June Luchembroers (ed.). Amsterdam: John Benjamins.
- Metslang, Helle 2002. Grammatikalisatsiooniteooriast eesti keele taustal. *Teoreetiline keeleteadus Eestis*. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Möttönen, Tapani 2009. *Ajasta ikuisuuteen. Ajanilmausten kognitiivista semantiikkaa*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Ojutkangas, Krista 2001. *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ojutkangas, Krista 2003. Suuntaa ilmaisevat adverbiaalit, suhdessäntö ja käsin: “ikkunointiin” perustuva analyysi. – *Virittäjä* 107, 162–184.
- Ojutkangas, Krista 2005. Viittauskehukset ja tarkastelunäkökulma – miten sijaintia peruskselilla kuvataan? – *Virittäjä* 109, 525–551.
- Ojutkangas, Krista 2008. Mihin suomessa tarvitaan sisä-grammeja? – *Virittäjä* 112, 382–400.

- Ojutkangas, Krista, Tuomas Huumo 2010. Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? “Synonymisten” muotojen analyysi. – *Sananjalka* 52, 19–45.
- Penttilä, Aarni 1963. *Suomen kielioppi*. 2., tarkastettu painos. Porvoo: WSOY.
- Päiviö, Pia 2007. *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75. Turku: Turun yliopisto.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Reindl, Donald F. 2001. Areal Effects on the Preservation and Genesis of Slavic Postpositions. – *On Prepositions. Studia Slavica Oldenburgensia* 8. Šarić, Ljiljana, Donald F Reindl (eds.). Oldenburg: Carl-von-Ossietzky-Universität Oldenburg, 85–100.
- Sadeniemi, Matti 1960. Kielenkäytön kysymyksiä. Tietolipas 18. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmi, Tiina 1994. Spatiaalinen ja metaforinen yli. – *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 2. Kieli 8. Leino, Pentti, Tiina Onikki (toim.). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 164–188.
- Seppälä, Piia 2010. *Kautta*-postposition polysemiaa. – *Sananjalka* 52, 46–66.
- Siro, Paavo 1964. *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- Stoebke, Renate 1968. *Die Verhältnisswörter in den ostseefinnischen Sprachen*. Bloomington: Indiana University.
- Svorou, Soteria 1994. *The Grammar of Space*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zwicky, Arnold 1992. Jottings on adpositions, case inflections, government, and agreement. – *The Joy of Grammar, A Festschrift for James D. McCawley*. Brentani, Diane, Gary Larson, Lynn McLeod (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 369–383.
- Talmy, Leonard 1985. Force dynamics in language and thought. – *Papers from the parasession on causatives and agentivity at the 21st regional meeting*, 293–337.
- Talmy, Leonard 1988. Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science* 12, 49–100.
- Talmy, Leonard 2000. *Toward Cognitive Semantics I: Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.
- TS = Saukkonen, Pauli, Marjatta Haipus, Antero Niemikorpi, Helena Sulkala 1979. *Suomen kielen taajuusanasto*. WSOY.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans 2003. *The Semantics of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning, and Cognition*. Cambridge University Press.
- Zwarts, Joost 2005. Prepositional aspect and the algebra of paths. – *Linguistics and Philosophy* 28, 739–779.
- Veismann, Ann 2009. Eesti keele kaas- ja määrsõnade semantika võimalusi. *Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis* 11. Tartu: Tartu ülikool.

6 ARTIKKELIT

7 YHTEENVETO

Tämä työ pyrki tarkastelemaan suomen kielen väyläadpositioiden *yli*, *läpi*, *kautta* ja *pitkin* semantiikkaa kognitiivisen semantiikan kuvausvälineistöä käyttäen. Mainituille adpositioille on yhteistä se, että niitä voi käyttää adpositiolausekkeessa sekä substantiivin edessä että sen jäljessä. Vaikka syntaksiakaan ei voi sivuuttaa, koska juuri syntaksierot (adposition sijainti suhteessa täydennykseensä) ovat usein tarkasteltavien semanttisten erojen aiheuttajia, on pääpaino tässä työssä adpositioiden merkitystehtävien tutkimisessa. Tarkastelun kohteena ovat sellaiset lauseet, joissa väyläadpositiorakenteilla kuvataan spatiaalista merkitystä, joka on muihin, temporaalisiin ja abstraktisiin käyttöihin verrattuna primaarinen.

Kieli on kuin elimistö, joka kasvaa ja kehittyä jatkuvasti. Kielen yksiköiden muutosprosessia, jonka kuluessa sanan funktio muuttuu niin, että sillä on samanaikaisesti monen sanaluokkajäsenen piirteitä, kutsutaan kieliopillistumiseksi; kieliopillistuvia yksiköitä taas grammeiksi (Svorou 1994). Käsite grammi sopii siis kaikkien tämän työn tutkimuskohteina olleiden sanojen kattokäsitteeksi. Esimerkkeinä grammien monifunktionaalisuudesta ovat vaikkapa sanat *yli* ja *läpi*, jotka ovat yhtäältä adpositioita mutta joita täydennyksen puuttuessa voi käyttää adverbeina ja tiiviisti verbiin liittyneinä verbipartikkeleina.

Adpositioita voi syntyä sekä verbeistä, substantiiveista, sijapäätteistä että adverbeista, joten ne kuvaavat ilmeikkäästi kielen muuttuvaa luonnetta. Suomen väyläadpositiot ovat yleensä adverbitaustaisia. Poikkeuksena on adpositio *kautta*, joka on kehittynyt substantiivista *kausi*. Adpositiot ovat itsekkin uusien sanaluokkien lähde – tätä havainnollistaa esimerkiksi suomen kielen postposition *kanssa* kehityspolku. Merkkejä sen käynnissä olevasta kehittymisestä sijapäätteeksi *-ka(a)* kuulemme puhutussa suomen kielessä päivittäin.

Tässä työssä adpositioiden semantiikkaa on käsitelty sellaisten (kognitiivisessa semantiikassa) käytettävien käsitteiden kuin kieliopillistuminen, grammit, spatiaalinen, temporaalinen ja abstraktinen alue, fiktiivinen ja todellinen liike, vaiheittainen skannaus ja voimadynamiikka avulla. On myös tärkeää muistaa, että adpositioiden semantiikkaan vaikuttaa sekin, millaisten elementtien ympäröiminä ne lauseessa esiintyvät. Siksi on otettu huomioon myös tutkittavien lauseiden muuttujien, kiintopisteiden ja verbien semantiikka, koska nekin vaikuttavat lauseen kokonaismerkitykseen. Merkityksen muokkautuminen on aina seurausta lauseen kaikkien elementtien merkityksistä.

Tämä työ täydentää tähänastista suomen väyläadpositiotutkimusta monella tavalla. Verrattuna aiempiin tutkimuksiin on uudistuksena se, että esitetyt tulokset perustuvat systemaattiseen aineiston tarkasteluun. Käyttämäni tekstiaineisto on saatu Kielipankin sanomalehtitietokannasta, jonka tekstit ovat peräisin aikaväliltä 1991–2000. Työn aineslähteenä on siis kirjoitettu suomen kieli. Toisena uudistuksena on väyläadpositioiden keskinäinen vertailu, jota tähän mennessä on tehty melko vähän (esim. Huumo 2010; 2013a). Aiemmin on tehty ansiokkaita tutkimuksia yksittäisistä väyläadpositioista (Leino 1993; Salmi 1993; Haukioja 1998; Seppälä 2000; Lestrade 2010), mutta niissä

adpositioita ei juuri ole vertailtu keskenään. Kolmanneksi tulee mainita tutkimusmenetelmät, joita tässä työssä on käytetty. Adpositioiden tarkastelussa osoittautuivat hyödyllisiksi fiktiivisen liikkeen, tarkastelijan subjektiivisen näkökulman, skannauksen ja voimadynamiikan käsitteiden hyödyntäminen. Osaa näistä on suomen kielen grammitutkimuksessa jo käytetty (Salmi 1994; Ojutkangas 2003; 2008; Päiviö 2007; Seppälä 2010; Huumo 2010; 2013a) ja todettu hyväksi välineiksi kieliopillistuneiden yksiköiden semanttisten ominaisuuksien tutkimisessa; voimadynamiikan käyttö grammitutkimuksessa on uudenos.

Kun dynaamista suhdetta kuvaavia elementtejä, jollaisia väyläadpositiot epäilemättä ovat, tarkastellaan kognitiivista semantiikkaa kehyksenä käyttäen, sitä on lähes mahdoton tehdä hyödyntämättä fiktiivisen liikkeen käsitettä. Tämä on keskeisenä osana mukana kaikissa väitöskirjani artikkeleissa. Lyhyesti sanoen fiktiivisellä liikkeellä tarkoitetaan staattisen tilanteen kuvaamista dynaamisten elementtien, esimerkiksi suuntasijojen tai väyläadpositioiden avulla. Näin ollen lause *Tie menee läpi metsän* ei kuvaakaan aitoa liikettä vaan tien sijaintia. Väyläluokittelun mukaisesti voidaan fiktiivisellä liikkeellä sijainnin lisäksi kuvata myös entiteettien esiintymistä väylällä (*Mullat ovat pitkin lattiaa*) tai väylällä tapahtuvaa prosessia (*Puita kaatui pitkin rannikko*).

Työssä on moneen otteeseen käytetty myös sellaisia käsitteitä kuin tilanteen vaiheittainen tarkastelu ja käsitteistäjän näkökulman subjektiivisuus. Nämä ovat olleet olennaisia lähtökohtia erilaisissa grammitutkimuksissa kuten esimerkiksi grammin *käsin* (Ojutkangas 2003) tarkastelussa, terminatiivisten partikkeleiden *asti* ja *saakka* (Päiviö 2007) ja adposition *kautta* (Seppälä 2010) merkitystehtävien tarkastelussa, ja niiden avulla on analysoitu myös suomen aspektikategorian ja predikaatiivin sijan piirteitä (Huumo 2007). Tilanteen vaiheittaisen tarkastelun on esitetty olevan yksi osatekijä, joka aiheuttaa eron suomen väyläadpositioiden pre- ja postpositiokäyttöjen välille. Kun spatiaalisen suhteen ilmaisemiseen valitaan prepositio, näkökulma tilanteeseen on vaiheittainen, askel askeleelta etenevä ja ei-holistinen; postpositiolla kuvattava spatiaalinen merkitys tulkitaan herkemmin kertaluonteiseksi ja holistiseksi. (Huumo 2010; 2013a). Sitä, miten havainto toteutuu aidossa kielenkäytössä, on testattu kahdessa tämän työn artikkelissa (Huumo, Lehismets 2011; Lehismets 2013a).

Kokonaan uutena tutkimusvälineenä väyläadpositioiden tarkastelussa on voimadynamiikka (Talmy 1985; 1988; 2000). Voimadynamiikan käsitettä ei ole suomen kielen tutkimuksessa yleisestikään vielä kovin paljon hyödynnetty, poikkeuksena Leinon (2003) tekemä permissiivikonstruktioiden tarkastelu. Menetelmän avulla on mahdollista selittää adpositioiden semanttisia ominaisuuksia uudesta näkökulmasta (Fekete *et al.* 2013; Lehismets 2013a).

Uudistuksellinen on myös verbien tarkempi analyysi bpositioiden yhteydessä (Lehismets 2013b; 2014). On todettu, että väyläadpositiorakenteissa liikeverbis ovat yleisimpiä verbejä (Jaakola 1997), mutta tarkempi analyysi on puuttunut. Tässä työssä olen selvittänyt, millaisia verbejä ylipäätään väylärakenteissa voi esiintyä (Lehismets 2013b) ja millainen on liikeverbin merkitys väyläadpositiorakenteissa (Lehismets 2014). Selvisi, että liikeverbien lisäksi

väyläadposition kanssa voi esiintyä sekä staattista tilannetta ilmaisevia verbejä, jolloin kyseessä on fiktiivisen liikkeen ilmaukset että monenlaisia prosesseja kuvaavia verbejä. Väylärakenteissa esiintyvien liikeverbien tarkastelusta selvisi seuraavanlainen tendenssi: skemaattisempien liikeverbien kanssa esiintyy useammin postpositio, spesifisempien kanssa prepositio. Myös leviämistä kuvaavien verbien kanssa prepositio näyttää olevan tavallisempi kuin postpositio.

Olen käsitellyt adpositioiden semantiikkaa monella tavalla. Kolmessa artikkelissa olen pohtinut grammien merkityksiä erottamatta saman adposition pre- ja postpositiorooleja toisistaan. Näin olen tehnyt esimerkiksi kolmen eri adposition, *yli*, *läpi* ja *kautta*, voimadynaamisia (Talmy 1985; 1988; 2000) ominaisuuksia tarkastellessani (Lehismets 2013a). Sen lisäksi yksi artikkeleista keskittyy puhtaasti sanaan *läpi* voimadynaamisiin ominaisuuksiin (Fekete *et al.* 2013). Pre- ja postpositiorakenteita erikseen analysoimatta olen tarkastellut myös väyläadpositiorakenteiden verbien korrelaatiota eri väylätyyppien kanssa (Lehismets 2013b). Semanttisin perustein olen erottanut neljä väylätyyppiä (Huumo 2010), joita ovat siirtymis-, sijainti-, esiintymis- ja prosessiväylä ja kolme verbityyppiä, joita edustavat liikeverbit, tilaverbit ja tekoa ja tapahtumaa kuvaavat verbit. Tuloksena on seuraavanlainen tendenssi: liikeverbejä esiintyy odotusten mukaisesti eniten liikeväylä- ja sijaintiväyläilmauksista sekä jossain määrin prosessiväyläilmauksissa; tilaverbejä löytyy esiintymis- ja sijaintiväyläilmauksista ja teko- ja tapahtumaverbejä siirtymä- ja prosessiväyläilmauksista.

Muissa artikkeleissani olen vertaillut yhden ja saman adposition pre- ja postpositiokäyttöjä keskenään sekä pohtinut, millaisia merkityseroja samalla adpositiolla on riippuen siitä, esiintyykö se pre- vai postpositiona. Yhteistutkimukssamme olemme pohtineet adpositioiden *läpi* ja *pitkin* pre- ja postpositiorakenteiden jakaumaa spatiaalisten, temporaalisten ja abstraktisten merkitysten ilmauksissa (Huumo, Lehismets 2011). Lisäksi olen käsitellyt sanojen *läpi* ja *yli* pre- ja postpositiokäyttöjä tarkastelukohteena se, miten ne korreloivat eri liikeverbien kanssa (Lehismets, 2014). Tuloksena on tendenssi, jonka mukaan skemaattisten liikeverbien yhteydessä suositaan postpositioita, liikkeen tapaa tarkemmin leksikalisoivien liikeverbien yhteydessä taas prepositiota. Prepositioita esiintyy enemmän myös lauseissa, jotka kuvaavat hitaampaa tai vaiheittaista liikettä, joka tapahtuu tilannetta skannattaessa (vrt. Talmy 2000) eli vaihteittaisesti eikä holistisesti konstruoidaessa. Tilanteen vaihteittaisessa tarkastelussa kielenkäyttäjän huomio ikään kuin liukuu tarkasteltavalla alueella.

Saman adposition eri rakenteiden vertailu on myös mukana jo edellä mainitun artikkelin (Lehismets 2013a) jälkiosassa. Siinä olen vertaillut adpositioiden *yli*, *läpi* ja *kautta* pre- ja postpositiorakenteiden voimadynaamisia ominaisuuksia. Kahden ensimmäisen adposition tarkastelua oli mahdollista laajentaa ottaen tutkimuksen kohteeksi vielä niiden kvasiadpositiorakenteet, joissa substantiivi ei ole kieliopillisessa vaan esimerkiksi paikallissijassa. Sekä *läpi*-että *yli*-grammin kolmen rakenteen vertailu osoittaa, että kvasiadpositiorakenne ilmaisee näistä kolmesta selkeästi vahvinta voimadynaamista suhdetta.

Tutkimuksessani olen keskittynyt ainoastaan väyläadpositioiden sellaiseen käyttöön, jossa ne ilmaisevat spatiaalista merkitystä (väyläadpositioiden käytöstä temporaalisessa merkityskentässä ks. Möttönen, 2009; Lehismets, tulossa). Spatiaalinen merkitys on perustana merkityksen laajentumille, temporaalisten ja abstraktisten merkitysten kehittymiselle. Keskittyminen adpositioiden spatiaalisiin käyttöihin pitää työn kokonaisuuden yhtenäisempänä. Jo pelkästään spatiaalisia merkityksiä voisi tarkastella vielä monin tavoin, esimerkiksi analysoimalla mediatekstien ulkopuolelle jääviä aineistoja kuten vaikkapa murretekstejä sekä suullista kielenkäyttöä. Tutkimusta voi täydentää tutkimalla tässä tehtyjä havaintoja tilastollisin menetelmin. Temporaaliset ja abstraktit merkitykset, joita tässä työssä ei ole käsitelty (lukuun ottamatta muutamaa yksittäistä tapausta, joita on käsitelty näiden kategorioiden havainnollistamiseksi ja vertailukohteen tarjoamiseksi spatiaalisille merkityksille), tarjoavat ehdottomasti mielenkiintoisen tarkastelukohteen jatkotutkimuksia varten.

Tämä tutkimus on pyrkinyt tuomaan uutta tietoa suomen väyläadpositioiden merkityksistä kognitiivisen semantiikan lähtökohdista. Sen lisäksi että väitöskirja täydentää suomen väyläadpositiotutkimusta, siitä on hyötyä myös kognitiiviselle semantiikalle laajemmin: sen tarjoamien kuvausvälineiden testaaminen on osoittanut, että menetelmät ovat sovellettavissa väyläadpositioiden analyysiin. Koska suomen kieli on yksi niistä maailman kielten kontekstissa harvinaisista kielistä, joissa esiintyy bipoisioita uskon, että työllä on annettavaa myös typologiselle kielitieteelle.

KOKO VÄITÖSKIRJASSA KÄYTETTY KIRJALLISUUS

- Alhoniemi, Alho 1978. Suomen kielen terminatiivesta. Rakenteita. – *Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi* 6.2.1978. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto, 188–206.
- Alhoniemi, Alho 1988. Postpositiorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. – *Sananjalka* 30, 27–43.
- Brugman, Claudia, George Lakoff 1988. Cognitive topology and lexical networks. Small, Steven, Garrison Cottrell, Michael K Tannenhaus (eds.). *Lexical Ambiguity Resolution: Perspective from Psycholinguistics, Neuropsychology and Artificial Intelligence*. San Mateo: Morgan Kaufmann, 477–507.
- Bybee, Joan 1988. The diachronic dimension in explanation. – *Explaining language universals*. John A Hawkins (ed.). Oxford: Basil Blackwell, 350–379.
- Bybee, Joan L., William Pagliuca, Revere Perkins 1990. On the asymmetries in the affixation of grammatical material. – *Studies in typology and diachrony*. Papers presented to Joseph H. Greenberg on his 75th birthday. Croft, William, Keith Denning, Suzanne Kemmer (eds.). *Typological studies in language* 20. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia, 1–39.
- Charnley, Mitchell 1949. The syntax of deferred prepositions. – *American Speech* 24, 268–77.
- Cuyckens, Hubert 1995. Family resemblance in the Dutch spatial prepositions *door* and *langs*. – *Cognitive Linguistics* 2/3 (6), 183–208.
- Dąbrowska, Ewa 2010. More individual differences in language attainment: How much do adult native speakers of English know about passives and quantifiers? *Lingua* 120, 2080–2094;
<http://www.northumbria.ac.uk/static/5007/sasspdf/moreindividualdifferences.pdf>.
Luettu 22.10.2013
- Dąbrowska, Ewa 2012. Different speakers, different grammars: Individual differences in native language attainment. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2, 219–253;
<http://www.northumbria.ac.uk/static/5007/sasspdf/differentspeakers.pdf>.
Luettu 22.10.2013
- Dewell, Robert 2007. Moving OVER: the role of systematic semantic processes in individual lexical items. – *Annual Review of Cognitive Linguistics* 5, 271–288.
- Diller, Anne-Marie 1991. The conceptual structure of linguistic action verbs in Bahasa Indonesia. *Cognitive Linguistics* 2/3, 225–245.
- Dowty, David 1991. Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67, 547–619.
- Dryer, Matthew S 1996. Word Order Typology. – *Handbook on Syntax* 2. Jacobs, Joachim (ed.). Walter de Gruyter Publishing, 1050–1065.
- Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- ES = Häkkinen, Kaisa 2004. *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Evans, Vyvyan Andrea Tyler 2005. Rethinking English ‘Prepositions of movement’: The case of *to* and *through*. Cuyckens, Hubert Walter De Mulder, Tanja Mortelmans (eds.). Adpositions of movement. – *Belgian Journal of Linguistics* 19. Amsterdam: John Benjamins, 247–270.

- Fauconnier, Gilles 1997. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Gilles 1985. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Fekete, Csenge, Tuomas Huomo, Kersten Lehismets 2013. Breaking through: How the force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition *läpi* 'through'. – *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
- Fekete, Csenge, Tuomas Huomo, Kersten Lehismets 2014. Force dynamics and adpositional constructions: the case of the Finnish *läpi* 'through'. – *International Journal of Cognitive Linguistics*. Special issue: Consolidating a Map of Talmyan Cognitive Semantics – Looking within, across, and beyond its systems. A theme session presented at ICLC-12, Edmonton, Canada.
- Geeraerts, Dirk 1992. The semantic structure of Dutch *over*. – *Leuvense Bijdragen* 81, 205–230.
- Glück, Helmut 2000. *Metzler Lexikon Sprache II*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Goldberg, Adele 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Grünthal, Riho 2003. *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 224. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Grünthal, Riho 2005. Miksi itämeresuomessa on prepositioita? – *Virittäjä* 109, 28–51.
- Hagège, Claude 2010. *Adpositions*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Oxford University Press.
- Hakulinen, Lauri 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hakulinen, Auli, Fred Karlsson 1979. *Nykysuomen lauseoppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- Haukioja, Timo 1998. Rektio ja rajattuus: huomioita suomen adpositioiden rektiosta. – *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. Toim. Anneli Pajunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 217–229.
- Hawkins, Bruce W. 1984. *The semantics of English spatial prepositions*. San Diego: University of California.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi, Friederike Hünemeyer 1991. *Grammaticalization: A conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002. *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopper, Paul, Elizabeth Closs Traugott 2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huomo, Tuomas 2007. Kvantiteetti ja aika. 2: Nominaalinen aspekti ja suomen predikaatiivin sijnvaihtelu. – *Virittäjä* 111 (1), 3–27.
- Huomo, Tuomas 2010. Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista. – *Virittäjä* 114, 531–561.
- Huomo, Tuomas 2013a. Many ways of moving along a path: What distinguishes prepositional and postpositional uses of Finnish path adpositions? – *Lingua* 133, 319–335.
- Huomo, Tuomas 2013b. Kaiken edellä on nainen – suomen kielen dynaamisten akseligrammien järjestelmä ja sen käyttö paikan ja ajan ilmauksissa. – *Sananjalka* 55, 7–28.
- Huomo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011. Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*.

- Bierwiazzonek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
- Huumo, Tuomas, Jari Sivonen 2010. Conceptualizing change as deictic abstract motion: metaphorical and grammatical uses of ‘come’ and ‘go’ in Finnish. Mark Turner, Fay Parrill, Vera Tobin (eds.). *Meaning, Form, and Body*. CSLI Publications, 111–128.
- ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jaakola, Minna 1997. Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. □ *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. Toim. Laitinen, Lea, Tapani Lehtinen. Helsinki. Kieli 12, 121–156.
- Jackendoff, Ray. 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge: MIT Press.
- Jackendoff, Ray 1990. *Semantic Structures*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Janda, Laura. 2011. *Allostructs*. A plenary talk given at the 3rd Finnish–Estonian Cognitive Linguistics Conference. Saka, Estonia, 19 November 2011.
- Jespersen, Otto 1924. *The Philosophy of Grammar*. University of Chicago Press.
- Johnson, Mark 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Jokela, Hanna 2012. *Nollapersoonalause suomessa ja virossa. Tutkimus kirjoitetun kielen aineistosta*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. Turku: Turun yliopisto.
- Kaljurand, Kadri 2011. *Sõna ympäri mitmetähenduslikkus kognitiivse lingvistika vaate-nurgast*. Maisteritutkielma. Tarton yliopisto, suomalais-ugrilainen laitos. Tartto.
- Karlsson, Fred 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY, Porvoo.
- Karsikas, Elina 2004. Tuli huikean avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karmea vuori. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fikiivisenä liikkeenä. – *Sananjalka* 46 s. 7–39.
- Kemmer, Suzanne, Michael Barlow 2000. *Usage-based models of language*. CSLI Publications, Center for the Study of Language and Information.
- Kemmer, Susanne, Arie Verhagen 2009. The grammar of causatives and the conceptual structure of events. – *Cognitive Linguistics* 5, 115–156.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja* 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Laitinen, Leea 2006. Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human evidence. Marja-Liisa Helasvuo, Lyle Campbell (eds.). *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*. Amsterdam: Benjamins, 209–232.
- Lakoff, George 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago.
- Lakoff, George, Mark Johnson 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W 1987. *Foundations of cognitive grammar I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W 1990. *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W 1991. *Concept, Image and Symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.

- Langacker, Ronald W 2009. *Investigations in cognitive grammar*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Lass, Roger 1997. *Historical linguistics and language change*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lehismets, Kersten (tulossa). How to survive through the tough Nordic winter. Temporal Use of Finnish Path Adpositions. – *Nordic Journal of Linguistics*.
- Lehismets, Kersten 2013a. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa. – *Virittäjä* 3, 346–371.
- Lehismets, Kersten 2013b. Verbit ja väylät. – *Sananjalka* 55, 29–50.
- Lehismets, Kersten 2014. Bipositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions. – *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
- Lehismets, Kersten, Kristel Uibo 2011. Eesti ja soome keele *jooksma* ja *joosta* verbi semantilises varieeruvusest. Suullinen esitys seminaarissa *Grammatikat lüpsmas*. Tarton yliopisto, 1.4.2011.
- Leino, Jaakko 2003. *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Pentti 1989. Paikallissijat ja suhdessäntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93, 161–219.
- Leino, Pentti. 1991. *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Pentti 1993. *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 1. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lestrade, Sander 2010. Finnish case alternating adpositions: a corpus study. – *Linguistics* 48 (3), 603–628.
- Libert, Alan R. 2006. *Ambipositions*. LINCOS studies in language typology 13. LINCOS.
- Matlock, Teenie 2004a. The conceptual motivation of fictive motion. – *Studies in linguistic motivation*. Radden, Günter, Klaus Uwe Panther (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 221–248.
- Matlock, Teenie 2004b. Fictive motion as cognitive simulation. *Memory & Cognition* 32, 1389–1400.
- Matlock, Teenie 2006. Depicting fictive motion in drawings. – *Cognitive Linguistics: Investigations across languages, fields, and philosophical boundaries*. June Luchenbroers (ed.). Amsterdam: John Benjamins.
- Meex, Birgitta 1997. The Spatial and Non-Spatial Senses of the German Preposition *Über*. Cuyckens, Hubert, Britta Zawada (eds.). *Polysemy in cognitive linguistics. Selected papers from the Fifth International Cognitive Linguistics Conference*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1–36.
- Metslang, Helle 2002. Grammatikalisatsiooniteooriast eesti keele taustal. *Teoreetiline keeleteadus Eestis*. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Miller, George, Philip Johnson-Laird 1976. *Language and Perception*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Möttönen, Tapani 2009. *Ajasta ikuisuuteen. Ajaniilmausten kognitiivista semantiikkaa*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Ojutkangas, Krista 2001. *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Ojutkangas, Krista 2003. Suuntaa ilmaisevat adverbiaalit, suhdessäntö ja käsin: “ikkunointiin” perustuva analyysi. – *Virittäjä* 107, 162–184.
- Ojutkangas, Krista 2005. Viittauskehyykset ja tarkastelunäkökulma – miten sijaintia peruskselilla kuvataan? – *Virittäjä* 109, 525–551.
- Ojutkangas, Krista 2008. Mihin suomessa tarvitaan *sisä*-grammeja? – *Virittäjä* 112, 382–400.
- Ojutkangas, Krista, Tuomas Huumo 2010. Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? “Synonyymisten” muotojen analyysi. – *Sananjalka* 52, 19–45.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2010. Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kieliopin perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.). *Kielentutkimuksen modernit klassikot*. 30–57. Helsinki: Gaudeamus.
- Pajunen, Anneli 2001. *Argumenttirakenne – Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Penttilä, Aarni 1963. *Suomen kielioppi*. 2., tarkastettu painos. Porvoo: WSOY.
- PS = Perussanakirja. 1990–1994. Kotimaisten kielten keskus.
- Päiviö, Pia 2007. *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75. Turku: Turun yliopisto.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Raukko, Jarno 1995. What do we get for get in Finnish? – *The New Courant* 3. Helsinki: Helsingin yliopisto, 170–180.
- Reindl, Donald F. 2001. Areal Effects on the Preservation and Genesis of Slavic Postpositions. – *On Prepositions. Studia Slavica Oldenburgensia* 8. Šarić, Ljiljana, Donald F Reindl (eds.). Oldenburg: Carl-von-Ossietzky-Universität Oldenburg, 85–100.
- Sadeniemi, Matti 1960. Kielenkäytön kysymyksiä. Tietolipas 18. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmi, Tiina 1994. Spatiaalinen ja metaforinen yli. – *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 2. Kieli 8. Toim. Leino, Pentti, Tiina Onikki. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 164–188.
- Semino, Elena. 2005. The Metaphorical Construction of Complex Domains: The Case of Speech Activity in English. *Metaphor and Symbol* 20, 35–70.
- Seppälä, Piia 2010. *Kautta*-postposition polysemiaa. – *Sananjalka* 52, 46–66.
- Siro, Paavo 1964. *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- Sivonen, Jari 2005. *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stoebke, Renate 1968. *Die Verhältniswörter in den ostseefinnischen Sprachen*. Bloomington: Indiana University.
- Svorou, Soteria 1994. *The Grammar of Space*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zwicky, Arnold 1992. Jottings on adpositions, case inflections, government, and agreement. – *The Joy of Grammar*, A Festschrift for James D. McCawley. Brentani, Diane, Gary Larson, Lynn McLeod (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 369–383.
- Talmy, Leonard 1985. Force dynamics in language and thought. – *Papers from the parasession on causatives and agentivity at the 21st regional meeting*, 293–337.
- Talmy, Leonard 1988. Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science* 12, 49–100.

- Talmy, Leonard 2000a. *Toward Cognitive Semantics I: Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.
- Talmy, Leonard. 2000b. *Toward cognitive semantics II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: MIT Press.
- TS = Saukkonen, Pauli, Marjatta Haipus, Antero Niemikorpi, Helena Sulkala 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. WSOY.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans 2001. Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of *over*. – *Language* 77 (4), 724–765.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans 2003. *The Semantics of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning, and Cognition*. Cambridge University Press.
- Zwarts, Joost 2005. Prepositional aspect and the algebra of paths. – *Linguistics and Philosophy* 28, 739–779.
- Veismann, Ann 2009. Eesti keele kaas- ja määrsõnade semantika võimalusi. Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 11. Tartu: Tartu ülikool.
- Vilkuna, Maria 2000. *Free word order in Finnish: its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOKKUVÕTE EESTI KEELES

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida soome keele teekonda väljendavate adpositsioonide *yli* ('üle'), *läpi* ('läbi'), *kautta* ('kaudu') ja *pitkin* ('piki') tähendusi kognitiivse semantika vahendeid kasutades. Kõnealuseid adpositsioone nimetatakse bipositsioonideks, sest neid võib kasutada nii pre- kui postpositsioonina ehk adpositsioonifraasis nii nimisõna ees kui ka selle järel. Süntaktilised erinevused (adpositsiooni asukoht nimisõna suhtes) põhjustavad erinevusi ka adpositsiooni semantikas. See töö keskendub adpositsioonide tähenduste uurimisele, võttes vaatluse alla ruumilist suhet väljendavad laused. Ruumiline tähendus on võrreldes teiste, ajaliste ja abstraktsete tähendustega, esmane; muud tähendused arenevad välja just ruumilistest.

Keel muutub ja areneb kogu aeg. Keeleüksuste muutumist, mille käigus näiteks varem teatud sõnaklassi kuulunud sõna funktsioon muutub nii, et see võib hakata esindama ka mõnda teist sõnaklassi, nimetatakse grammatiseerumiseks; selles protsessis osalevaid keeleüksusi aga grammideks (Svorou 1994). Grammideks võib nimetada kõiki selle töö uurimisobjekte. Näiteks sõnad *yli* ja *läpi* võivad esineda substantiivi juurde kuuluvate adpositsioonidena, substantiivi puududes adverbina või tugevalt verbiga seotuna verbipartiklina. Samuti kuuluvad grammide hulka nii-öelda kvaasiadpositsioonid (terminist vt Ojutkangas, Huumo 2010) ehk sellised sõnad, millega koos fraasi moodustav substantiiv ei ole grammatilises käändes, vaid kohakäändes (*ikkunasta läpi* 'aknast läbi').

Adpositsioone tekib nii verbidest, substantiividest, käändelõppudest kui ka adverbidest. Suurem osa soome keele teekonda väljendavatest adpositsioonidest on tekkinud adverbidest. Erandiks on adpositsioon *kautta*, mis on välja arenenud substantiivist *kausi* ('period'). Ka adpositsioonidest võib tekkida uusi keeleüksusi, millest annab tunnistust näiteks soome keele postpositsioon *kanssa* ('koos'). Postpositsioonist on tekkimas ja tekkinud lühenenud variante nagu *-kans* ja *-ka(a)*, mis võivad edasise grammatiseerumise käigus areneda käändelõpuks (Jaakola 1997: 128).

Väitekirjaga täiendab seniseid soome keele adpositsioone vaatlevaid uurimusi mitmel moel. Üheks olulisemaks täienduseks on see, et analüüsitud keeleainestik on süstemaatiliselt kogutud. Selleks on kasutatud Kielipankki andmebaasi ajalehetekste, mis pärinevad ajavahemikus 1991–2000 ilmunud päevalehtedest. Töös uuritakse seega ainult kirjalikku soome keelt. Teiseks uuenenduseks on adpositsioonide omavaheline võrdlus. Seda on siiani küllaltki vähe tehtud (nt Huumo 2010; 2013a). Soome keele kohta on olemas mitmeid väärtuslikke uurimusi, milles tähelepanu keskmes on üks konkreetne adpositsioon (Leino 1993; Salmi 1993; Haukioja 1998; Seppälä 2000; Lestrade 2010), kuid adpositsioonide omavaheline võrdlus on seni tagaplaanile jäänud. Kolmandaks tuleb märkida käesolevas töös kasutatud uurimismeetodeid ja mõisteid. Olulisimad neist on fiktiivne liikumine, jadaskaneerimine ja jõudünaamika. Osa neist on soome keele grammide uurimisel ka varem kasutatud (Salmi 1994; Ojutkangas 2003; Päiviö 2007; Seppälä 2010; Huumo 2010; 2013a) ning nagu

nimetatud uurimused on näidanud, on need mõisted grammide uurimisel tõhusaks abivahendiks osutunud, kuid näiteks jõudünaamikat pole varem grammide uurimisel rakendatud. Järgmiseks kirjeldangi lähemalt seda, kuidas käesolevas töös kognitiivse semantika mõisteid kasutatud on.

Lause terviktähendus sünnib alati kõikide elementide koosmõju tulemusena. Seetõttu on tähenduste uurimisel arvestatud analüüsitava lausete muutujate ja pidepunktide (vastavalt *trajectory* ja *landmark*, Langacker 1987, või sarnases tähenduses *figure* ja *ground*, Talmy 2000) ning lause verbiga. Muutuja all mõeldakse kognitiivses grammatikas kirjeldatava situatsiooni seda osalist, mille paiknemist või liikumist vaadeldakse. Pidepunkt on situatsiooni teine osaleja, mille suhtes kõnelaust olukorda vaadeldakse. Pidepunkt moodustab seega muutuja suhtes taustsüsteemi.

Fiktiivse ja tõelise liikumise eristus (Langacker 1987; 1991; Talmy 2000) on üheks oluliseks aluseks kõikidele väitekirjas esitatud artiklitele. Lühidalt öeldes tähendab fiktiivne liikumine seda, et tegelikkuses staatilist olukorda väljendatakse dünaamiliste elementide, näiteks suunda väljendavate käändelõppude või teekonnaadpositsioonide abil. Nii näiteks ei väljendata lausega *Tie menee läpi metsän* ('Tee läheb läbi metsa') tee liikumist, vaid staatilist situatsiooni, täpsemalt tee asukohta. Artiklid on tihedalt seotud Alho Alhoniemi (1978) kasutusele võetud ja Tuomas Huumo (2010) poolt teekonda väljendavate adpositsioonide vaatluseks mugandatud kategoriseerimismalliga, mis põhinebki suures osas fiktiivse liikumise mõistel. Fiktiivse liikumise abil võidakse lisaks asukohale kirjeldada ka entiteetide esinemist piki teed (*Mullat ovat pitkin lattiaa* 'Muld on mööda põrandat (laiali)') või teekonnal toimuvat protsessi (*Puita kaatui pitkin rannikko* 'Puid langes piki rannikut').

Mõistet jadaskaneerimine (Talmy 2000: 71) on fennistikas varem kasutatud ka muude grammide nagu näiteks partikli *käsin* (Ojutkangas 2003), ajaliste partiklite *asti* ja *saakka* (Päiviö 2007) ja adpositsiooni *kautta* (Seppälä 2010) tähenduste ning soome keele aspektikategooria ja predikatiivi käände omaduste (Huumo 2007) uurimisel. On näidatud, et jadaskaneerimise mõiste abil saab uurida ka soome keele teekonda väljendavate adpositsioonide pre- ja postpositsioonikasutust (Huumo 2010; 2013a). See väljendub järgmiselt: kui ruumilise suhte väljendamiseks valitakse prepositsioon, toob see kaasa olukorra justkui etapilise vaatluse, kus liikumist nähakse järk-järguliselt toimuvana ning kus vaatleja tähelepanu ei haara korraga kogu ala, kus liikumine toimub. Kui ruumilist suhet kirjeldatakse postpositsiooni abil, tõlgendatakse situatsiooni holistilisena ehk terviklikult, kogu vaatlusalala on keelekasutajale üheaegselt kättesaadav. Hüpoteesi paikapidavust on testitud mitmes käesoleva töö artiklis, kasutades selleks Kielipankki tekstiaimestikku (Huumo, Lehisemets 2011; 2013a).

Uuendusena soome keele adpositsioonide uurimises on käesolevas töös kasutatud jõudünaamika (Talmy 1985; 1988; 2000) mõistet. Jõudünaamilise suhte all peetakse silmas niisugust suhet, kus kahe osaleja, muutuja ja pidepunkti, vahel tekib jõudude vastandumine. Pidepunkt asetub muutuja teele takistuseks ning muutuja peab kasutama piisavalt suurt jõudu, et võita

pidepunkti vastupanu. Jõudünaamika mõistet ei ole ka mujal soome keelt puudutavates uurimustes kuigi palju kasutatud, erandiks Jaakko Leino väitekirj permissiivikonstruktsioonidest (Leino 2003). Seega võimaldab jõudünaamika mõiste selgitada adpositsioonide semantilisi omadusi uuest vaatenurgast (Fekete *et al.* 2013; Lehismets 2013a).

Töös analüüsitakse ka bipositsioone sisaldavate lausete verbe, mis on võrreldes seniste uurimustega uuenduslik (Lehismets, 2013b; 2014). On teada, et koos teekonnaadpositsioonidega esineb kõige sagedamini liikumisverbe (Jaakola 1997), kuid nende verbide semantikat pole seni detailsemalt uuritud. Käesolevas väitekirjas on verbid nende semantiliste omaduste põhjal klassifitseeritud. Kuigi teekonnaadpositsioonidega esinevad koos kõige sagedamini liikumisverbid, võib leida ka staatilist situatsiooni kirjeldavaid verbe, misjuhul kirjeldatavat olukorda vaadeldakse fiktiivse liikumisena. Teekonnaadpositsioonidega koos võib esineda ka erinevaid protsessi väljendavaid verbe. (Lehismets 2013b). Vaadeldakse ka seda, milline on verbide ning pre- ja postpositsioonide ja liikumisverbide vaheline suhe. Seda teemat käsitlevas artiklis (Lehismets, 2014) kasutatud tekstiainestiku analüüsist järeldub, et tähenduselt skemaatilisemad liikumisverbid (*mennä* 'minema', *tulla* 'tulema' jne) esinevad pigem koos postpositsioonidega, seda nii tõelist liikumist kirjeldavates lausetes (*Menen sillan yli* 'Lähene üle silla') kui ka siis, kui liikumisverbi abil kirjeldatakse hoopis fiktiivset liikumist ja muutuja paiknemist kusagil (*Tie menee mäen yli* 'Tee läheb üle mäe'). Liikumisverbid, millel on liikumist spetsiifilisemalt kirjeldav tähendus, näiteks väljendavad nad keerutatavat, looklevat, (*kiemurrella* 'keerutama', *mutkitella* 'looklema', *pujotella* 'siksakitama') või järk-järgult edenevat liikumist (*levitä* 'levima'), esinevad sagedamini prepositsioonidega (*Kyykäärme luikerteli pitkin lattiaa* 'Rästik vingerdas mööda põrandat'; *Säteilyä leviää yli Aasian* 'Kiirgus levib üle Aasia'). Keerutamist, looklemist või järkjärgulist liikumist kirjeldavates lausetes võimaldab prepositsioon vaadelda toimuvat liikumist jadaskaneerides, nii et vaatleja tähelepanu justkui libiseks vaadeldaval alal pikkamööda, mitte tervikut korraga haarates.

Adpositsioonide semantikat on töös analüüsitud mitmel eri moel. Kolmes artiklis on vaadeldud puhtalt adpositsiooni semantikat selle pre- või postpositsioonivariante teineteisest eristamata. Nii on toimitud näiteks kolme bipositsiooni, *yli*, *läpi* ja *kautta* jõudünaamiliste omaduste kirjeldamisel (Lehismets 2013a). Tulemustest selgus, et bipositsioonid *yli* ja *läpi* on olemuselt tugevalt jõudünaamilised ning neid adpositsioone sisaldavates lausetes kirjeldatakse muutuja liikumist tõkestatuna ja jõudünaamika abil. Tõkestatus väljendub selliselt, et pidepunkt moodustab muutuja teele takistuse, mis viimasel tuleb ületada või läbida (*Mies murtautui vankilan seinän läpi* 'Mees murdis (end) läbi vangla seina'). Seega tuleb muutujal pidepunkti ületamiseks või läbimiseks jõudu rakendada. Bipositsiooni *kautta* kasutus erineb bipositsioonide *yli* ja *läpi* kasutusest, sest muutuja liikumist üldjuhul ei tõkestata, vaid pigem vastupidi – pidepunkt võimaldab liikumist või on selle olemasolu lausa muutuja vaba liikumise eelduseks (*Laiva pääsee merelle kanavan kautta* 'Laev pääseb merele kanali kaudu').

Pre- ja postpositsioonikasutusi üksteisest eristamata on analüüsitud ka seda, milliseid korrelatsioone võib leida eri teekonnatüüpide (Alhoniemi 1978; Huumo 2010) ja lauses esinevate verbide vahel (Lehismets, 2013b). Adpositsioonide semantilistele omadustele tuginedes on eristatud neli teekonnatüüpi (muutuva liikumist, asukohta, esinemist ja protsessis osalemist väljendavad teekonnad) ja kolm verbitüüpi (liikumist, olukorda ning protsesse väljendavad verbid). Leiti järgmised korrelatsioonid: liikumisverbe kasutatakse (sageduse järjekorras) liikumise (*Lapsed juoksevat tien yli* 'Lapsed jooksevad üle tee'), asukoha (*Tie menee yli mäen* 'Tee läheb üle mäe') ja protsessis osalemise (*Puita kaatuu pitkin rannikkoa* 'Puid langeb piki rannikut') väljendamiseks; olukorraverbe esinemise (*Mullat ovat pitkin lattiaa* 'Muld on mööda põrandat (laiali)') ja asukoha (*Auton etuosa oli jo yli keskiviivan* 'Auto esiots oli juba üle keskjoone') väljendamiseks ning protsessi väljendavaid verbe liikumise (*Pihan yli rakennetaan kulkuväylä* 'Üle õue ehitatakse tee') ja protsessis osalemise (*Teatteria esitettiin pitkin maakuntaa* 'Teatrietendust esitati üle maakonna') väljendamiseks.

Väitekirja ühes artiklis on keskendutud ainult sõnale *läpi* (Fekete *et al.* 2013), võrreldes selle jõudünaamilisi omadusi lausetes, kus *läpi* esineb kas pre-, post- või kvaasiadpositsioonina. Nimetatud artikkel on valminud koostöös Csenge Fekete ja Tuomas Huumoga. Tuomas Huumo esitas teoreetilise tausta, seades hüpoteesi, mille kohaselt jõudünaamiline suhe avaldub kõige tugevamini siis, kui lauses esineb kvaasiadpositsioon ning kõige nõrgemini siis, kui lauses on prepositsioon. Csenge Fekete ja Kersten Lehismets kontrollisid hüpoteesi paikapidavust tekstiaimestiku abil, võttes võrdluse alla 100 pre-, 100 post- ja 100 kvaasiadpositsiooni sisaldavat lauset. Võrdlusest selgus, et lausetest, milles esines kvaasiadpositsioon, kirjeldasid jõudünaamilist suhet 97% lausetest, postpositsioonide puhul oli vastav protsent 49 ja prepositsioonide puhul 33. Tulemuste seletamiseks uuriti jõudünaamikat väljendanud lausete elementide nagu verbi ja pidepunkti semantikat. Selgus, et jõudünaamikat väljendavates lausetes, milles on prepositsioon, esinevad tavaliselt sellised verbid, mis juba ise väljendavad jõu rakendamist ja mida sel põhjusel kutsutakse selles töös sisemiselt jõudünaamilisteks verbideks (*tunkeutua* 'tungima', *murtautua* '(sisse, läbi) murdma', *kaivautua* 'kaevuma'), samas kui kvaasiadpositsiooni sisaldavates lausetes pole tugevat jõu rakendamist väljendav verb tingimata kohustuslik – jõudünaamiline tähendus sünnib hõlpsasti ka neutraalse verbi korral (*Pommi meni katosta läpi ja tuli lattiastakin läpi* 'Pomm läks katusest läbi ja tuli põrandastki läbi'). Oletatavasti tulenevad kvaasiadpositsioonide tugevad jõudünaamilised omadused pidepunkti käändevalikust: elatiivikäändega luuakse mulje muutuja eemaldumisest pidepunktist pärast selle läbimist (pre- ja postpositsioonide puhul on pidepunkti käändeks genitiiv). Pidepunktide omaduste võrdlusel selgus, et kõige tavalisemalt on selleks kõigil kolmel juhul (pre-, post- ja kvaasiadpositsiooniühendis) füüsiline objekt, kuid kvaasiadpositsioonide puhul on võimalik ka abstraktne objekt (*Minua jännittää, pääsenkö kemian kokeesta läpi* 'Ma pabistan, kas saan keemia eksamist läbi'), mida kahes muus ühendis esines väga harva.

Ülejäänud artiklites on võrreldud adpositsioonide erinevusi lähtudes sellest, kas nad esinevad lauses pre- või postpositsioonina. On analüüsitud seda, kuidas adpositsioonide *läpi* ja *pitkin* pre- ja postpositsioonikasutused jagunevad ruumiliste ja ajaliste tähenduste vahel (Huumo, Lehismets 2011). Eesmärk oli ainekust abil kontrollida väidet, mille kohaselt prepositsioonide esmane funktsioon on väljendada ajalist suhet (ISK 2004) ning seda, mille poolest erinevad üksteisest pre- ja postpositsiooni sisaldavad laused ruumilise suhte väljendamisel. Tuomas Huumo püstitas hüpoteesi, mille kohaselt ei ole ka ruumilises tähenduses pre- ja postpositsiooniühendid tähenduselt identsed, mis tähendab, et neid ei saa lauses vabalt vahetada, ilma et lause tähendus sellest muutuks. Lisaks oletati, et postpositsioon sobib paremini väljendama tõelist liikumist, prepositsioon võimaldab aga teekonna subjektiivset konstrueerimist erinevate fiktiivse liikumise väljendusvõimaluste abil. Kersten Lehismets kontrollis nende hüpoteeside paikapidavust tekstiainekustiga toel. Kinnitust sai fakt, et ajaliste suhete kirjeldamisel on prepositsioon märgatavalt tavalisem valik kui postpositsioon. Edasi uuriti seda, mille poolest pre- ja postpositsiooniga väljendatavad ruumisuhed omavahel erinevad ning leiti, et postpositsiooniga väljendatakse pigem kindlasuunalist (*Koirat juoksevat tietä pitkin* 'Koerad jooksevad piki teed'), kuid prepositsiooniga hajali, ilma kindla suunata, edasi-tagasi edenevat liikumist, kusjuures sel juhul on sageli ka subjekti käändevalik erinev (*Koiria juoksee pitkin pihaa* 'Koeri jookseb mööda õue'). Postpositsioon esines sagedamini koos liikumis- kui muud tüüpi verbiga, võides kirjeldada nii tõelist (muutuja asukohta muutust) kui ka fiktiivset liikumist (muutuja asukohta või paiknemist ehk tegelikkuses staatilist situatsiooni). Prepositsiooni abil on sagedasem muutuja esinemise või mingis protsessis osalemise kirjeldamine fiktiivse liikumise abil.

Ühe ja sama adpositsiooni kasutust pre- ja postpositsioonina on võrreldud ka juba eelpool mainitud artikli (Lehismets 2013a) teises osas, kus vaatluse all on adpositsioonide *yli*, *läpi* ja *kautta* pre- ja postpositsiooniühendite jõudunaamilised omadused. Kaht esimesena mainitud adpositsiooni oli võimalik uurida veelgi põhjalikumalt, vaadeldes nende käitumist kvaasiadpositsiooniühendites ehk juhul, kui adpositsiooni juurde kuuluv substantiiv ei ole grammatilises käändes, vaid kohakäändes (*Vanki tunkeutui sellin lattiasta läpi* 'Vang tungis kongi põrandast läbi'; *Kiipesimme aidasta yli* 'ronisime aiast üle'). Nii *läpi* kui ka *yli* grammide kolme ühendi võrdlus näitab, et kvaasiadpositsiooniga väljendatakse semantiliselt selgelt kõige tugevamat jõudunaamilist suhet.

Nagu öeldud, on selles väitekirjas vaadeldud teekonnaadpositsioonide kasutusi peamiselt vaid ruumilist suhet väljendavates kontekstides (ajalistest suhetest vt. Lehismets, ilmumas). Ruumiline tähendus on teiste, ajaliste ja abstraktsete tähenduste suhtes primaarne, kuid viimased pakuvad rohkelt uurimisainet edaspidiseks. Ruumilisi tähendusi võib uurida veel mitmest eri vaatenurgast ja erinevate meetodite abil. Siinses töös välja tulnud tendentse võib uurida ka statistiliste vahenditega. Vaatluse alla võib võtta teisigi tekstiliike ning analüüsida adpositsioonide kasutust ka suulises kõnes või murretes.

Käesoleva väitekirja eesmärgiks oli uurida soome keele teekonda väljendavate bipositsioonide tähendusi kognitiivse semantika vaatenurgast. Lisaks uutele teadmistele soome keele teekonda väljendavatest adpositsioonidest on uurimusest kasu ka kognitiivsele semantikale laiemalt, näidates, et selle pakutavad uurimisvahendid sobivad teekonnaadpositsioonide analüüsiks. Peale selle annab töö panuse ka tüpoloogilisele keeleteadusele, sest soome keel on üks neist maailma keelte kontekstis harvaesinevatest keeltest, milles esineb bipositsioone. Uudsete vaatenurkade lisamisega suutis väitekiri usutavasti anda panuse soome keele teekonnaadpositsioonide uurimisele.

SUMMARY IN ENGLISH

The aim of the current Ph.D thesis was to examine the semantics of Finnish Path Adpositions *yli* ‘over’, *läpi* ‘through’, *kautta* ‘via’ and *pitkin* ‘along’, in the framework of Cognitive Linguistics. All these adpositions denote path. A *path* is an elongated, directional spatial element typically construed in such a way that it reflects the changing spatial position of a moving entity (Cuykens 1995: 188). The motion, however, does not have to be real but it can also be fictive (Langacker 1987; 1991; Talmy 2000), meaning that the directional elements like directional case endings or path denoting adpositions can also be used to depict a static situation.

All the adpositions of interest were bipoositions (adpositions that can be used both as prepositions and postpositions) and could also be referred to as grams (grammaticalized items, see Svorou 1994). The differences in the syntax of the adpositional constructions (the position of the adposition in relation to its complement) also cause differences in semantics. However, this work did not focus on syntax but explored the semantics of these adpositions. The focus of the analysis was on the uses of these bipoositions in sentences expressing a spatial meaning, thus leaving out their use in sentences with a temporal or an abstract meaning.

Language is constantly growing and developing over time, leading to various changes. In linguistics this process is known as grammaticalization. The emergence of adpositions is one example of the changing nature of language: Many adpositions have emerged from verbs, nouns, case suffixes and adverbs. For example, the Finnish adposition *kautta* ‘via’ has developed from the noun *kausi* ‘period [of time]’, and the adposition *yli* ‘over’ is an old lative form of the word *ylä-* ‘top, higher’. Also adpositions themselves are a source of new words and word classes. A good example of this is the development of the Finnish adposition *kanssa* ‘with’. We can perceive signs of a change where the current adposition *kanssa* is gradually grammaticalizing, possibly becoming a case ending *-ka(a)* (Jaakola 1997: 128). The change will not happen overnight, but is taking place confidently. Due to grammaticalization a particular gram often simultaneously belongs to a number of different word classes. The words *yli* ‘over’ and *läpi* ‘through’ are considered to be adpositions when occurring with a complement, as in *Kävele-n talo-n läpi* [walk-1SG house-GEN through_{POST}]⁶ ‘I walked through the house’. But without a complement they can serve as adverbs, as in *Viesti tul-i läpi ongelm-i-tta* [message come-PST.3SG through problem-PL-ABE] ‘The message came through with no problems’. In the case where the grams are closely associated with a verb, they represent the class of verb particles. An example of that use is *käydä läpi*, (lit. *go through*), ‘discuss’ in the following example: *Ehdotus käy-dä-än hallitukse-ssa läpi* [proposal go-

⁶ Abbreviations: ABE – abessive, GEN – genitive, PASS – passive voice, PL – plural, POST – postposition, PRE – preposition, PRS – present tense, 1SG – 1st person singular, 3SG – 3rd person singular

PASS-PRES government-INE through] ‘The proposal is being discussed in the government’. In this case, *käydä läpi* is a conventionalized expression.

In the current thesis I discussed the semantics of Finnish Path Adpositions by using the framework of Cognitive Linguistics. Central concepts I have used include grammaticalization and grams, spatial, temporal and abstract domain, fictive and actual motion, sequential scanning and force dynamics, among others. When analyzing the semantic properties of Path Adpositions, it was also essential to take into account the other elements of the sentences because they also contribute to the meaning of the whole construction. This is the reason that I looked into the characteristics of the landmarks (indicated by the adpositional complements), trajectors (the movers on the Path) and the verbs of the sentences.

This Ph.D work adds new value to studies of Finnish Path Adpositions compiled thus far, while applying some new viewpoints to the topic. There are several aspects that make this work innovative. First, the results are based on data that has been systematically collected and analyzed. The data was collected from Kielipankki, The Language Bank of Finland, which consists of newspaper texts from the period of 1991–2000 (the data consists of written texts only). Second, thus far, there have been studies that focus on Finnish path adpositions individually (see Leino 1993 for *läpi* ‘through’, Salmi 1993 for *yli* ‘over’, Seppälä 2000 for *kautta* ‘via’), but there had not been comprehensive studies of the class as a whole (except for Huumo 2010; 2013a). This work aimed to explore the Finnish bipositions by comparing their semantic features with each other. Third, in this work, the concept of Force Dynamics (Talmy 1985; 1988; 2000) that had not been used in earlier studies of Finnish Path Adpositions was applied in several papers. The concept had been used in a study of the Finnish permissive constructions (Leino 2003), but was new in the study of the semantic features of adpositions. Fourth, the role of various verbs in adpositional constructions was widely discussed in the papers constituting this thesis. It had been pointed out earlier that in Path Adposition constructions, the most frequent verbs express motion (Jaakola 1997: 139), but there had not been any fine-grained analysis of verbs in particular. In this thesis, the role of motion verbs in Path Adposition constructions was discussed in a more detailed way, as well as the verbs that indicate static situations and processes.

The Path Adpositions were analyzed in two ways. In the papers Lehismets and Huumo 2011, Lehismets 2013a and Lehismets, 2014, I (with my colleagues) examined the semantic differences between the two constructions with the same adposition, used either as a preposition or a postposition. Other works, including Fekete *et al.* 2013, Lehismets 2013b and the first part of Lehismets 2013a, focused on the semantics of the adpositions without distinguishing their pre- or postpositional use.

In the first paper (Huumo, Lehismets 2011) we studied the adpositions *läpi* ‘through’ and *pitkin* ‘along’, focusing on their distribution between spatial, temporal and abstract meanings. It has been suggested that prepositions are better apt to express temporal than spatial relations (ISK 2004), and our aim

was to test this assumption by using language corpora. In the spatial domain, both pre- and postpositions are used. A hypothesis based on Tuomas Huumo's earlier work (2010) suggested that in spatial usage the position of the adposition correlates with differences in meaning and that their postpositional use is better compatible with expressions of actual motion, whereas their prepositional use allows a subjective construal of the path more freely.

My task was to test these assumptions against the language data. The results show that postpositions were more frequent in sentences with a spatial meaning, whereas prepositions were primarily used in sentences expressing a temporal meaning. In the spatial domain, when a postposition is used, the motion expressed is more commonly directed (*Koirat juoksevat tietä pitkin* 'The dogs run across_{POST} the road') as opposed to the prepositional use (*Koiria juoksee pitkin tietä* 'There are dogs running all along_{PRE} the road'). Note that also the case marking of the subject may change – with a postposition, the nominative case of the subject indicates that the dogs are definite and specific, but with the preposition, the partitive case is used, indicating an indefinite quantity of dogs. It was also found out that the preposition is a more natural choice in sentences that express the trajector's occurrence or its participation in some process, whereas the postposition is more compatible with the expression of the trajector's movement or location.

Pre- and postpositional constructions of the adpositions *läpi* 'through' and *yli* 'over' were compared also in Lehismets, 2014. The aim of that study was to investigate what the meaning of the verb contributes to the overall meaning of the sentence and also whether it was possible to find correlations between the position of the Path Adposition (as a preposition or a postposition) and the kinds of verbs used. The results show that as a rule, the more schematic meaning the verb indicates (*mennä* 'go', *tulla* 'come'), the more likely it is used with a postposition. Verbs with more specific meaning, e.g., ones that indicate manner of motion (*kiemurrella* 'coil, twist', *mutkitella* 'wind', *pujotella* 'weave, zig-zag'), are more commonly used in prepositional constructions. Prepositions are also more frequent in sentences with verbs that indicate slow and gradual motion (such as *levitä* 'spread'). This creates the mental image of the situation being sequentially scanned (Talmy 2000). It means that the motion event is seen as taking place on the path gradually, step-by-step, not holistically – the conceptualizer is not focusing on the whole path at a time, but on sequential parts of it.

A comparison of the different constructions (pre- vs postposition) of the same adposition was also presented in the second part of Lehismets 2013a. In that paper I compared force dynamic features of pre- and postpositional constructions with the adpositions *yli* 'over', *läpi* 'through' and *kautta* 'via'. Also the quasi-adpositional (the term is from Ojutkangas, Huumo 2010) constructions – i.e. constructions where the governed term is not in a grammatical, but in a local case – were included in this study. Only the adpositions *yli* 'over' and *läpi* 'through' can form quasi-adpositional phrases; the adposition *kautta* 'via' cannot have its governed term in other than grammatical

cases. The comparison of all three constructions (pre-, post- and quasi-adpositional) of *läpi* ‘through’ and *yli* ‘over’ revealed that the force-dynamic features were expressed the strongest by quasi-adpositional phrases and the weakest by prepositional phrases. The force dynamic configuration arises in a situation where the trajector has to exert a force in order to penetrate or overcome the landmark that is located on its way and intends to hinder or block its movement (*Mies tunkeutui vankilan seinän läpi* ‘The man pushed himself through the prison wall’). Compared to the two other adpositions that were also subjects of this study, the adposition *kautta* ‘via’ stands out: the landmark of the constructions with *kautta* is not blocking or hindering the trajector’s movement, but instead may even provide a medium for the trajector (*Laiva pääsee merelle kanavan kautta* ‘The ship gets to the sea via the channel’).

A comparison of the three constructions was also presented in Fekete *et al.* 2013, where we discussed the force-dynamic features in three uses of the adposition *läpi* ‘through’ – pre-, post- and quasi-adpositional constructions. Tuomas Huomo proposed a force-dynamic hierarchy between the pre-, post- and quasi-adpositional constructions, suggesting that force dynamics is the strongest in the quasi-adpositional phrase and the weakest in the prepositional phrase, the postpositional phrases being in between these two. Csenge Fekete and I tested this hypothesis against data from language corpora. We collected one hundred prepositional, one hundred postpositional and one hundred quasi-adpositional sentences of the adposition *läpi* ‘through’, altogether three hundred instances. We then made a rough division between expressions that involve a strong degree of force dynamics, and those that do not. We found that a force-dynamic configuration was present in 33% prepositional, 51% postpositional and 97% quasi-adpositional phrases, confirming the initial hypothesis.

Next Csenge Fekete and I analyzed the types of verbs and the nature of different kinds of landmarks represented in force-dynamic sentences. We found that prepositional and postpositional constructions prefer inherently force-dynamic verbs (such as *murtautua* ‘break (through)’, *tunkeutua* ‘push (through), penetrate’, *kaivautua* ‘dig (trough)’) in order to express a force-dynamic meaning, but the quasi-adpositional constructions are able to convey the force-dynamic meaning even with neutral verbs (such as *mennä* ‘go’ and *tulla* ‘come’). We assume that the reason lies in the case of the semi-complement, which in quasi-adpositional construction is the relative. With prototypical adpositional constructions, the complement is in a grammatical case (genitive or partitive).

In the same study we also found that the landmarks in constructions with *läpi* ‘over’ were most typically physical obstacles that blocked or hindered the mover’s intended motion. One feature that distinguished quasi-adpositional constructions from the others was that in these, the landmark could also be abstract. For example, in situations like exams, inspections etc., abstract landmarks were typical of situations that include the possibility of failure (*Minua jännittää, pääsenkö kemian kokeen läpi* ‘I am nervous if I will pass the chemistry test’).

Without distinguishing prepositional and postpositional uses from each other, I discussed the correlation between the verbs in the constructions and the Path types in Lehimets 2013b. To do that, I divided the verbs into three types, those expressing motion, those indicating a static situation and those indicating a process. The sentences expressed four path types (cf. Huumo 2010), representing motion, location, occurrence and process. I found that motion verbs are mostly found in the path type that reflects actual motion (*Lapset juoksevat tien yli* ‘The kids run across the road’). They may also express a fictive motion event, and in this case, the depicted situation is a locational relationship (*Tie menee yli mäen* ‘The road goes over the hill’) or a process (*Puita kaatuu pitkin rannikkoa* ‘Trees are falling along the coastline). Also, when static verbs were used in Path Adpositional constructions, they expressed the occurrence of the trajector (*Mullat ovat pitkin lattiaa* ‘The soil is all over the floor’) or its location (*Auton etuosa oli jo yli keskiviivan* ‘The car’s front was already over the middle line’). The verbs indicating processes were best compatible with the path types of motion (*Pihan yli rakennetaan kulkuväylä* ‘A fairway will be built through the yard’) and process (*Teatteria esitettiin pitkin maakuntaa* ‘The theater play was performed all over the county’).

In this dissertation I explored only the spatial uses of Finnish Path Adpositions. The spatial uses still offer a lot to explore and there are plenty of intriguing issues to look into. The temporal and abstract uses of the Path Adpositions are yet waiting to be studied. Furthermore, the exploration of Finnish Path Adpositions should definitely be extended by studying data from additional sources like fiction texts, dialects and spoken language. The study could also be improved by expanding the data and testing the results with statistical methods.

The goal of the current study was to produce new knowledge about Finnish Path Adpositions from the perspective of cognitive semantics. Additionally, it aimed to contribute to cognitive semantics, by showing that the tools provided by that framework can be used in the study of Finnish Path Adpositions. The work also aimed to contribute to typological linguistics. Finnish is one of the rare languages in the world that has bipositions. Hopefully the results of this work are of interest even to those readers who are not very familiar with bipositional languages.

ANSIOLUETTELO

Nimi: Kersten Lehismets
Syntymäaika: 13.1.1985, Viro
Kansalaisuus: viron
Sähköposti: kersten.lehismets@ut.ee

Koulutus:

2009–2014 Tarton yliopisto, filosofinen tiedekunta, viron ja yleisen kielitieteen instituutti, itämerensuomalaisten kielten (suomen kieli ja kulttuuri) tohtoriopinnot
2012–2013 Berkeleyn yliopisto Kaliforniassa, lingvistinen tiedekunta, vieraileva tutkija
2011–2012 Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, vieraileva tutkija
2007–2009 Tarton yliopisto, filosofinen tiedekunta, viron ja yleisen kielitieteen instituutti, itämerensuomalaisten kielten (suomen kieli ja kulttuuri) maisteri
2009 Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, vieraileva opiskelija
2009 Tampereen yliopisto, vaihto-opiskelija
2003–2007 Tarton yliopisto, filosofinen tiedekunta, viron ja yleisen kielitieteen instituutti, itämerensuomalaisten kielten kandidaatti. Pääaineena suomen kieli ja kulttuuri, sivuaineena viron kieli, kirjallisuus ja kansanrunous
2000–2003 Otepään peruskoulu ja lukio

Julkaisut

Lehismets, Kersten (tulossa). How to survive through the tough Nordic winter. Temporal Use of Finnish Path Adpositions. – *Nordic Journal of Linguistics*.
Lehismets, Kersten 2014. Bpositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions.– *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2013. Breaking Through: How force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition *läpi* ‘through’. *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2014. Force dynamics and adpositional constructions: the case of the Finnish *läpi* ‘through’. – *International Journal of Cognitive Linguistics*. Special issue: Consolidating a Map of Talmyan Cognitive Semantics – Looking within, across, and beyond its systems. A theme session presented at ICLC-12, Edmonton, Canada.

- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2013. How far out is ‘out’? On the grammatical functions of the Estonian *välja* ‘out’. – *Language and Cognition* 5 (4), 375–408.
- Lehismets, Kersten 2013a. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen väyläadpositioiden voimadynamiikkaa. *Virittäjä* 3, 346–347.
- Lehismets, Kersten 2013b. Verbit ja väylät. *Sananjalka* 55, 29–50.
- Lehismets, Kersten 2012. The church is visible into the hand: Grammaticalization of the Estonian word *käsi* (‘hand’) and its usage with verbs of perception. Christopher Hart (ed.). *Selected Papers from UK-CLA Meetings*, 301–322. Online Proceedings of UK-CLA Meetings.
- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011. Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*. Bierwiazzonek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
- Lehismets, Kersten 2009. *Käsi*-sanon kieliopillistuminen suomessa ja virossa sekä viron käsi-grammien käännösvastineet suomessa (*Grammaticalization of Word Käsi (‘Hand’) in Estonian and Finnish and Translations of Estonian Gram Käsi (‘Hand’) into Finnish*). Maisteritutkielma. Tarton yliopisto.

ELULOOKIRJELDUS

Nimi Kersten Lehismets
Sünniaeg: 13.1.1985, Eesti
Rahvus eestlane
E-post kersten.lehismets@ut.ee
Telefon +372 53 470 806

Hariduskäik:

2009–2014 Tartu ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut, läänemeresoome keelte (soome keel ja kultuur) doktorantuur
2012–2013 Berkeley ülikool Californias, lingvistikateaduskond, külalisdoktorant
2011–2012 Helsingi ülikool, soome keele, soome-ugri ja põhjamaade keelte ja kirjanduse õppetool, külalisdoktorant
2007–2009 Tartu ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut, humanitaarteaduste magister (soome keel ja kultuur)
2009 Helsingi ülikool, soome keele, soome-ugri ja põhjamaade keelte ja kirjanduse õppetool, külalistudeng
2009 Tampere ülikool, soome keel, vahetustudeng
2003–2007 Tartu ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut, humanitaarteaduste bakalaureus (peaaine soome keel ja kultuur, kõrvalained eesti keel ja kirjandus ning rahvaluule)
2000–2003 Otepää keskkool

Publikatsioonid

Lehismets, Kersten (ilmumas). How to survive through the tough Nordic winter. Temporal Use of Finnish Path Adpositions. – *Nordic Journal of Linguistics*.
Lehismets, Kersten 2014. Bipositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions. – *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
Huomo, Tuomas, Lehismets, Kersten 2013. How far out is ‘out’? On the grammatical functions of the Estonian *välja* ‘out’. – *Language and Cognition* 5 (4), 375–408.
Fekete, Csenge, Tuomas Huomo, Kersten Lehismets 2013. Breaking Through: How force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition *läpi* ‘through’. *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
Fekete, Csenge, Tuomas Huomo, Kersten Lehismets 2014. Force dynamics and adpositional constructions: the case of the Finnish *läpi* ‘through’. – *International Journal of Cognitive Linguistics*. Special issue: Consolidating a Map of Talmyan Cognitive Semantics – Looking within, across, and beyond its systems. A theme session presented at ICLC-12, Edmonton, Canada.
Lehismets, Kersten 2013a. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen väyläadpositioiden voimadynamiikka. *Virittäjä* 3, 346–347.

- Lehismets, Kersten 2013b. Verbit ja väylät. *Sananjalka* 55, 29–50.
- Lehismets, Kersten 2012. The church is visible into the hand: Grammaticalization of the Estonian word *käsi* ('hand') and its usage with verbs of perception. Christopher Hart (ed.). *Selected Papers from UK-CLA Meetings*, 301–322. Online Proceedings of UK-CLA Meetings.
- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011. Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*. Bierwiazzonek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
- Lehismets, Kersten 2009. *Käsi*-sanan kieliopillistuminen suomessa ja virossa sekä viron *käsi*-grammien käännösvastineet suomessa (Sõna *käsi* grammatiseerumine eesti ja soome keeles ning eesti keele *käsi*-grammide tõlkevasted soome keeles). Magistritöö. Tartu ülikool.

CURRICULUM VITAE

Name Kersten Lehismets
Time of birth 13.1.1985, Estonia
Citizenship Estonian
E-mail kersten.lehismets@ut.ee

Education

2009–2014 University of Tartu, Faculty of Philosophy, Institute of Estonian and General Linguistics, Finno-ugric Languages (Finnish language and culture), PhD studies
2012–2013 University of California, Berkeley, Department of Linguistics. Visiting scholar
2011–2012 University of Helsinki, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies. Visiting scholar
2007–2009 University of Tartu, Faculty of Philosophy, Institute of Estonian and General Linguistics, Finno-ugric Languages (Finnish language and culture), MA
2009 University of Helsinki, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies. Visiting student
2009 University of Tampere, exchange student
2003–2007 University of Tartu, Faculty of Philosophy, Institute of Estonian and General Linguistics, Finno-ugric Languages (Major Finnish language and culture, minors Estonian language and Estonian literature and folk poetry), BA
2000–2003 Otepää high school

Publications

Lehismets, Kersten (forthcoming). How to survive through the tough Nordic winter. Temporal Use of Finnish Path Adpositions [Miten selvitä vaikeasta Pohjoisesta talvesta. Suomen väyläadpositioiden ajallinen käyttö]. – *Nordic Journal of Linguistics*.
Lehismets, Kersten 2014. Bipositions and motion events: How verb semantics motivates prepositional vs. postpositional uses of Finnish Path Adpositions. – *Folia Linguistica* 48 (1), 85–118.
Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2013. Breaking Through: How force dynamic strength varies in Finnish adpositional constructions with the adposition *läpi* ‘through’. *Linguistica Uralica* 49 (1), 30–49.
Fekete, Csenge, Tuomas Huumo, Kersten Lehismets 2014. Force dynamics and adpositional constructions: the case of the Finnish *läpi* ‘through’. – *International Journal of Cognitive Linguistics*. Special issue: Consolidating a Map of Talmyan Cognitive Semantics – Looking within, across, and beyond its systems. A theme session presented at ICLC-12, Edmonton, Canada.

- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2013. How far out is ‘out’? On the grammatical functions of the Estonian *välja* ‘out’. – *Language and Cognition* 5 (4), 375–408.
- Lehismets, Kersten 2013a. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen väyläadpositioiden voimadynamiikkaa [*Yli, läpi ja kautta. On Force Dynamics of Finnish Path Adpositions*]. *Virittäjä* 3, 346–347.
- Lehismets, Kersten 2013b. Verbit ja väylät [*Verbs and Paths*]. *Sananjalka* 55, 29–50.
- Lehismets, Kersten 2012. The church is visible into the hand: Grammaticalization of the Estonian word *käsi* (‘hand’) and its usage with verbs of perception. Christopher Hart (ed.). *Selected Papers from UK-CLA Meetings*, 301–322. Online Proceedings of UK-CLA Meetings.
- Huumo, Tuomas, Kersten Lehismets 2011. Finnish path adpositions: prepositions or postpositions, subjective or objective motion? – *Syntax in Cognitive Grammar*. Bierwiczzonek, Boguslaw, Bozena Cetnarowska, Anna Turula (eds.). Czestochowa: Wyzsza Szkola Lingwistycznej, 135–148.
- Lehismets, Kersten 2009. *Käsi*-sanon kieliopillistuminen suomessa ja virossa sekä viron *käsi*-grammien käännösvastineet suomessa [*Grammaticalization of Word Käsi ('Hand') in Estonian and Finnish and Translations of Estonian Gram Käsi ('Hand') into Finnish*]. Master’s thesis. University of Tartu.

DISSERTATIONES LINGUISTICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Anna Verschik.** Estonian yiddish and its contacts with coterritorial languages. Tartu, 2000, 196 p.
2. **Silvi Tenjes.** Nonverbal means as regulators in communication: socio-cultural perspectives. Tartu, 2001, 214 p.
3. **Iiona Tragel.** Eesti keele tuumverbid. Tartu, 2003, 196 p.
4. **Einar Meister.** Promoting Estonian speech technology: from resources to prototypes. Tartu, 2003, 217 p.
5. **Ene Vainik.** Lexical knowledge of emotions: the structure, variability and semantics of the Estonian emotion vocabulary. Tartu, 2004, 166 p.
6. **Heili Orav.** Isiksuseomaduste sõnavara semantika eesti keeles. Tartu, 2006, 175 p.
7. **Larissa Degel.** Intellektuaalsfäär intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade kasutuse põhjal eesti ja vene keeles. Tartu, 2007, 225 p.
8. **Meelis Mihkla.** Kõne ajalise struktuuri modelleerimine eestikeelsele tekst-kõne sünteesile. Modelling the temporal structure of speech for the Estonian text-to-speech synthesis. Tartu, 2007, 176 p.
9. **Mari Uusküla.** Basic colour terms in Finno-Ugric and Slavonic languages: myths and facts. Tartu, 2008, 207 p.
10. **Petar Kehayov.** An Areal-Typological Perspective to Evidentiality: the Cases of the Balkan and Baltic Linguistic Areas. Tartu, 2008, 201 p.
11. **Ann Veismann.** Eesti keele kaas- ja mäarsõnade semantika võimalusi. Tartu, 2009, 145 p.
12. **Erki Luuk.** The noun/verb and predicate/argument structures. Tartu, 2009, 99 p.
13. **Andriela Rääbis.** Eesti telefonivestluste sissejuhatus: struktuur ja suhtlusfunktsioonid. Tartu, 2009, 196 p.
14. **Liivi Hollman.** Basic color terms in Estonian Sign Language. Tartu, 2010, 144 p.
15. **Jane Klavan.** Evidence in linguistics: corpus-linguistic and experimental methods for studying grammatical synonymy. Tartu, 2012, 285 p.
16. **Krista Mihkels.** Keel, keha ja kaardikepp: õpetaja alagatatud parandussekventsides multimodaalne analüüs. Tartu, 2013, 242 lk.
17. **Sirli Parm.** Eesti keele ajasõnade omandamine. Tartu, 2013, 190 lk.
18. **Rene Altrov.** The Creation of the Estonian Emotional Speech Corpus and the Perception of Emotions. Tartu, 2014, 145 lk.
19. **Jingyi Gao.** Basic Color Terms in Chinese: Studies after the Evolutionary Theory of Basic Color Terms. Tartu, 2014, 248 lk.
20. **Diana Maisla.** Eesti keele mineviku ajavormid vene emakeelega üliõpilaste kasutuses. Tartu, 2014, 149 lk.